

Høgskulen
på Vestlandet

MASTEROPPGAVE

Beboersentrert boligplanlegging

- En studie av brukermedvirkning i kollektive boformer

Resident-focused housing planning

- A study of public participation in cohousing

Karolina Anna Brzezina

Tomine Alette Krogh

Master i areal og eiendom

Fakultet for ingeniør- og naturvitenskap/Institutt for byggfag

Veiledere: Connie Harriet Reksten, Vilhjálmur Árnason og Carolyn Ahmer

22. mai 2023

Vi bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. *Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet*, § 12-1.

Forord

Da var dagen kommet, og de siste ordene skal endelig på plass. Det har vært to lærerike og krevende år på masterstudiet areal og eiendom ved Høgskulen på Vestlandet, som omsider tar slutt med innlevering av denne masteroppgaven. Studiet har gitt oss en ryggsekk fylt med berikende kunnskap, som vi kan ta med oss videre på vår reise ut i den store verden hvor arbeidslivet venter.

Gjennom arbeidet med oppgaven har vi oppdaget nye lærdommer, ikke bare i tilknytning til fagområdet, men også i oss selv. Dagene har vært lange og krevd mye av oss som studenter, likevel kommer vi til å se tilbake på tiden med et smil. Både på grunn av et flott samarbeid som har ført til et enda nærere vennskap, men mest av alt fordi de siste månedene har vekket lidenskap, og gitt oss verdifull innsikt i brukermedvirkning. Vi håper derfor at denne masteroppgaven kan være et steg videre på veien til å gi beboere en større og mer betydningsfull plass i boligplanlegging.

Vi ønsker først og fremst å rette en stor takk til vår hovedveileder Connie Harriet Reksten og biveileder Vilhjálmur Árnason som har vært til uvurderlig hjelp og fått oss til å tenke i nye baner. Ikke minst takk for gode diskusjoner og latterkramper. Takk til biveileder Carolyn Ahmer for gode og avgjørende innspill i start- og slutfasen av oppgaveskrivingen. Videre vil vi også takke familie og venner som har motivert oss, ikke minst Helga Stenvik, Christoffer Bjønness og hunden Belle som har vært ekstra gode støttespillere og løftet oss opp med deres tilstedeværelse.

Til slutt vil vi uttrykke en stor takk til Signaturhagen og beboere på Kongsberg som har tatt oss godt imot. Denne oppgaven ville ikke kommet til uten deres hjelp og gjestfrihet.

Karolina Anna Brzezina og Tomine Alette Krogh

Bergen, 22. mai 2023

Sammendrag

Beboere har ofte liten grad av innflytelse i boligplanleggingen, noe som blant annet skyldes en mangelfull definisjon på medvirkning i plan- og bygningsloven, der sivilsamfunnet heller ikke kommer tydelig frem. Reell innflytelse på eget bomiljø er nødvendig for å oppnå tilhørighet til omgivelsene og få mulighet til å påvirke egen hverdag. Boligutviklere og andre eksperter bør ta dette et steg videre fra lovens minstekrav, og anvende brukermedvirkning som metode.

Med utgangspunkt i boligkonseptet Signaturhagen, har vi sett hvordan brukermedvirkning kan forstås og benyttes, og hvordan det kan føre til at beboere settes i sentrum av boligplanleggingen. Gjennom intervju og observasjon fikk vi frem beboernes og Signaturhagens forståelse og opplevelser knyttet til temaet, og hvordan det kan ha innvirkning på bomiljøet. For å få en bredere forståelse har vi sett disse funnene i lys av relevante byteorier og andre boligprosjekt som også har satset på brukermedvirkning.

Resultatene viser at brukermedvirkningen i Signaturhagen Kongsberg begrenser seg til symbolske innflytelsesmuligheter, men at dette er noe boligselskapet har jobbet videre med. Der de satser enda mer på brukermedvirkning, altså reell innflytelse i sine kommende prosjekter i Stjørdal og på Skjold. Det varierte også i hvor stor grad beboere føler seg involvert, hvor det til dels fastsatte konseptet også begrenser de reelle innflytelsesmulighetene beboerne har. Videre viste flertallet av beboerne tillit til ekspertenes avgjørelser, og hadde dermed lav interesse for å kunne påvirke selv. Et annet viktig funn var at enkelte beboere opplevde at det var manglende deltakelse i fellesarealene og på arrangerte aktiviteter her.

Her kan det trekkes linjer mellom en lite tydelig lovgivning, der sivilsamfunnets posisjon ikke kommer tydelig nok frem. Noe som skaper rom for ulik tolkning og praksis av brukermedvirkning som en metode for involvering og reell innflytelse i boligplanlegging, som igjen vil påvirke hvordan bomiljøet oppleves av beboerne. Våre resultater viser at det foreligger et forbedringspotensial i begrepet og bruken av det, for å oppnå alle mulighetene som ligger i en mer inkluderende boligplanlegging, bygget på samarbeid mellom eksperter og beboere.

Abstract

Residents often have little influence in housing planning, which is due, among other things, to a flawed definition of public participation in the Planning and Building Act, where civil society is not clearly identified. Actual influence on one's own living environment is necessary to achieve connection to the surroundings and to have the opportunity to influence one's everyday life. Housing developers and other experts should take this a step further from the law's minimum requirements, and use public participation as a method.

We have researched how public participation can be understood and practiced, and how it can lead to residents being placed in the center of housing planning, based on the housing concept Signaturhagen. We obtained residents' and Signaturhagen's understanding and experiences related to the subject, and how it can have an impact on the living environment, through interviews and observation. We have seen the findings in light of relevant urban theories and other housing projects that also have invested in public participation, in order to gain a broader understanding.

The results show that public participation in Signaturhagen Kongsberg is limited to symbolic possibilities of influence. At the same time, the findings show that this is something that Signaturhagen has continued to work on, where they focus even more on public participation, i.e. actual influence in their upcoming projects. It also varied in the extent to which residents felt involved, where the established concept limited the actual opportunities for influence the residents had. Furthermore, the majority of residents trusted the experts' decisions, and thus showed little interest in being able to influence themselves. Another important finding was that some residents felt that there was a lack of participation in the common areas and in organized activities here.

Lines can here be drawn between legislation that is not clear, where civil society's position is not clearly expressed. Something that creates room for different interpretations and practices of public participation as a method for actual involvement and influence in housing planning. Which in turn will affect how the living environment is experienced by the residents. Our results show that there is a potential for improvement of the term, and its use to achieve all the possibilities that lie in a more inclusive housing planning, built on cooperation between experts and residents.

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
ABSTRACT	III
FIGURLISTE	VI
BEGREPSAVKLARING	VII
1 INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA.....	1
1.2 FORMÅLET MED OPPGAVEN	2
1.3 PROBLEMSTILLING	2
1.4 AVGRENSNING.....	3
1.5 OPPGAVENS OPPBYGNING.....	4
2 KUNNSKAPSGRUNNLAGET	5
2.1 MEDVIRKNING I PLAN- OG BYGNINGSLOVEN	5
2.2 MEDVIRKNING I LYS AV DEMOKRATIET	8
2.3 SIVILSAMFUNNETS RETT TIL BYEN	11
2.4 BRUKERMEDVIRKNINGENS FREMVEKST I NORGE.....	13
2.5 BEGREPET BRUKERMEDVIRKNING	15
2.6 KOMMUNIKASJON I PLANLEGGING	17
2.7 BRUKERMEDVIRKNING I LYS AV SOSIAL BÆREKRAFT	21
2.8 INNFLYTTELSE PÅ ULIKE NIVÅER.....	24
3 METODE	26
3.1 CASESTUDIE	26
3.2 VALG AV CASE	27
3.3 ANVENDTE METODER.....	27
3.3.1 Intervju.....	28
3.3.2 Observasjon.....	31
3.3.3 Dokumentanalyse	31
3.3.4 Litteraturstudier.....	32
3.4 METODISKE REFLEKSJONER	33
3.4.1 Intern validitet	33
3.4.2 Ekstern validitet	34
3.4.3 Intern reliabilitet.....	35
3.4.4 Ekstern reliabilitet.....	35
3.4.5 Forskningsetiske utfordringer.....	35
4 PRESENTASJON AV DATAMATERIALE	37
4.1 KONSEPTET SIGNATURHAGEN	37
4.2 SYNLIGHET PÅ OFFENTLIG ARENA	38
4.3 SIGNATURHAGEN KONGSBERG.....	39
4.3.1 Beliggenhet og eierform.....	39
4.3.2 Sameiet Kongsberg	41
4.3.3 Kaffe, jazz og tomtevisning	42
4.4 SIGNATURHAGEN STJØRDAL	43
4.4.1 Beliggenhet og eierform.....	43

4.4.2 Borettslaget Stjørdal	43
4.4.3 Visningscenter og meningsmålinger før første spadetak	44
4.5 SIGNATURHAGEN SKJOLD	45
4.6 OPPSUMMERING	47
4.7 BRUKERMEDVIRKNING I ANDRE PROSJEKT	48
4.7.1 Selegrend 1 og 2 – Bergen	48
4.7.2 Vindmøllebakken – Stavanger.....	50
4.7.3 New Ground Cohousing – London.....	52
5 I SIGNATURHAGEN.....	55
5.1 OBSERVASJON I FELT.....	56
5.1.2 På besøk i Kongsberg	56
5.2 «MED-VIRKNING» FRA DAG ÉN.....	57
5.3 NOE MER ENN BARE FIRE VEGGER.....	62
5.3 ARKITEKTENES VERDEN?.....	69
5.4 KOPPER OG KAR	73
6. DISKUSJON	79
6.1 FORSTÅElsen AV BRUKERMEDVIRKNING	79
6.2 SYMBOLSK OG REELL INNFLYTELSE.....	81
6.3 KAN ENIGHET OPPNÅS?	83
6.4 BRUKERMEDVIRKNING I ET PRIVAT LANDSKAP	84
6.5 BRUKERMEDVIRKNING FOR Å BLI BEDRE KJENT.....	87
6.6 Å SKAPE ROM MED MENING.....	89
6.7 BEBOERNES INTERESSE FOR INNFLYTELSE.....	92
6.8 BEBOERNES PÅVIRKNINGSMULIGHETER	94
7 KONKLUSJON	99
8 AVSLUTTENDE REFLEKSJON	101
8.1 VIDERE FORSKNING	102
9 LITTERATURLISTE.....	104
9.1 LOVER	111
9.2 FIGURREFERANSER	111
10 VEDLEGG.....	114
10.1 VEDLEGG 1 INTERVJUGUIDE- REPRESENTANT SIGNATURHAGEN	114
10.2 VEDLEGG 2 INTERVJUGUIDE – BEBOERE I KONGSBERG	116
10.3 VEDLEGG 3 INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKEERKLÆRING	117
10.4 VEDLEGG 4 GODKJENNELSE FRA SIKT	120

Figurliste

Figur 1. Medvirkningshuset inspirert av Sherry R. Arnstein (1969) (Krogh og Brzezina, 2023)	24
Figur 2. Beliggenheten i Kongsberg (Signaturhagen Kongsberg, 2020a).....	40
Figur 3. Illustrasjon av Signaturhagen Kongsberg (Signaturhagen Kongsberg, u.å.)	40
Figur 4. Oversikts-illustrasjon av Signaturhagen Kongsberg (Signaturhagen Kongsberg, 2020b).....	41
Figur 5. Fellesarealene i Signaturhagen Kongsberg (Krogh og Brzezina, 2023).....	42
Figur 6. Beliggenhet i Stjørdal (Signaturhagen Stjørdal, 2023a).....	43
Figur 7. Oversikt over fellesareal (Signaturhagen Stjørdal, 2023b).....	44
Figur 8. Byggetrinn 1, 2 og 3 (Signaturhagen Stjørdal, u.å.a)	45
Figur 9. Tropisk hage (Signaturhagen Stjørdal, u.å.b).....	45
Figur 10. Idé for bygningsmassen, med rom for fellesareal i hjørnene (VILL, u.å.).....	46
Figur 11. Hesthaugen Selegrend borettslag (Grind, 2018).....	49
Figur 12. En innovativ boform (Helen & Hard, u.å.).....	51
Figur 13. Gode rom for alle som en (Ellingsen, u.å.).....	51
Figur 14. Boligene i New Ground Cohousing (New Ground Cohousing, u.å.a).....	53
Figur 15. Beboere deler ideer med hverandre (New Ground Cohousing, u.å.b).....	53
Figur 16. Beboere samarbeider med arkitektene (New Ground Cohousing, u.å.c).....	54

Begrepsavklaring

Bomiljø: samspillet mellom fysisk miljø, sosialt miljø og sosial organisering. (Ås, 1997, referert i Schmidt, 2014, s. 33)

Boligselskap: «(...) fellesbetegnelse for borettslag, eierseksjonssameier, boligaksjeselskap og ikke seksjonerte boligsameier.» (NVE, 2022)

Fellesareal: delene av eiendommen som ikke inngår i bruksenhetene jf. eierseksjonsloven § 4 bokstav e. Dette kan for eksempel være et felles kjøkken eller treningsrom.

Involvering: kontakt mellom boligutvikler og beboere. (Knudtzon, 2018, s. 10)

Innflytelse: et begrep som omfatter en rekke hendelser: «(...) fra gjennomslag for et argument eller standpunkt til anerkjennelse og seriøs vurdering av et innspill.» (Knudtzon, 2018, s. 10).

Kollektiv boform: synonymt med sosiale boformer, «Boliger som har rom for en større grad av deling og nabofelleskap enn i vanlige boliger.» (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 9)

Sivilsamfunn/sivilbefolkning: aktører som berøres, men som ikke har roller som forslagsstiller eller planlegger. Brukes for eksempel om beboere. (Knudtzon, 2018, s. 9)

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

The right to the city is, therefore, far more than a right of individual access to the resources that the city embodies: it is a right to change ourselves by changing the city more after our heart's desire. (Harvey, 2008, s. 272)

Motivasjonen for denne oppgaven bunner først og fremst i at vi er lidenskapelig opptatt av det menneskelige aspektet i byplanlegging. Det er den delen av fagfeltet som interesserer oss mest – uten mennesker, ville ikke byene eksistert. Derfor ønsker vi å undersøke hvordan beboere blir involvert og gis innflytelse i boligplanleggingen. Boligutviklingen i Norge var opprinnelig en oppgave for offentlige myndigheter, men fra midten av 1980-tallet har dette for det meste gått over til å bli markedsstyrt. I Norges politiske landskap har det derfor vokst frem en trend, hvor reguleringsplaner blir liggende i hendene på private utviklere, noe som gir dem en stor rolle og kontroll i boligutviklingen (Falleth og Hanssen, 2010, s. 738). Involvering og innflytelse fra sivilsamfunnet kan derfor komme til kort.

Her spiller altså boligutviklere en betydelig rolle. Det er deres jobb å legge til rette for at menneskene, altså beboere, settes i sentrum av boligplanleggingen. Å sette dem i sentrum innebærer å inkludere de i avgjørelsene som tas, og er nødvendig for å skape gode samfunn og fullverdige liv (Roald, 2021, s. 125). Et bomiljø kan bli sett på som noe av det viktigste i menneskers hverdagsliv. Det er der vi oppholder oss mesteparten av tiden og virkelig kan være oss selv. Det er derfor avgjørende at det tilpasses den enkeltes ønsker, slik at også alle de individuelle behovene tilfredsstilles. Boligplanlegging bør derfor adressere dette og foregå ut fra et beboernes perspektiv. Vi er tross alt forskjellige, og bomiljøet vårt bør derfor også reflektere dette. Ulike markedsaktører spiller også en viktig rolle her.

Det kan sies at brukermedvirkning har fått et spesielt fotfeste innenfor planlegging av kollektive boformer. Sett i lys av Plan- og bygningsetatens (2021) «Temahefte for prosjekt Nye boligkvaliteter», ser dette ut til å være et gjennomgående tema, og en metode som bør anvendes for å skape gode kollektive boformer (Plan- og bygningsetaten, 2021). Måten involveringen og

innflytelsen foregår på, er av den grunn avgjørende: «Jo bedre vi kjenner til og slipper til disse folka og meningene til dem som skal forholde seg til det, jo større sjanser har vi for å lykkes» (Roald, 2021, s. 125). Eiendomsutviklere kan altså ikke handle alene, innbyggerkunnskapen er viktig, noe som bør lyttes til, og tas i bruk for å skape de beste løsningene (Roald, 2021, s. 125). Innbyggerne er det vi ser på og omtaler som sivilsamfunnet, som beboere er en del av. Basert på dette, og vår interesse for reell beboerinnflytelse i boligplanlegging, anser vi det som interessant å undersøke hvordan brukervedvirkning kan bidra til at beboere får en større plass i boligplanleggingen.

1.2 Formålet med oppgaven

Formålet med denne oppgaven vil være å undersøke hvordan boligselskapet Signaturhagen har benyttet seg av brukervedvirkning som en metode for å oppnå en mer beboersentrert planlegging. Her ønsker vi å finne ut hva selskapet legger i begrepet, og hvordan deres opplevelse av brukervedvirkning har vært i det ferdigstilte boligprosjektet Signaturhagen Kongsberg. I tillegg til deres erfaringer og tanker om dette i de kommende prosjektene i Stjørdal og på Skjold i Bergen. Gjennom samtaler med beboere i Signaturhagen Kongsberg vil vi undersøke nærmere hvordan deres opplevelse i tilknytning til involvering og innflytelse har vært underveis. Vi vil også se nærmere på deres forventninger, og erfaringer med å bo i denne kollektive boformen, sett i lys av de gitte påvirkningsmulighetene. I tillegg er det ønskelig at funnene skal ha en videre nytteverdi, der brukervedvirkningen i boligplanlegging kan sees i et større perspektiv. Slik at det ikke bare kommer boligutviklingen til gode, men også areal- og samfunnsutvikling på et overordnet nivå.

1.3 Problemstilling

På bakgrunn av et ønske om å undersøke brukervedvirkning, og hvordan dette kan bidra til å skape en mer beboersentrert boligplanlegging, tar oppgaven sikte på å besvare følgende problemstilling:

*Hvordan kan brukervedvirkning føre til at beboere settes i sentrum av boligplanlegging?
Hvordan kan man forstå begrepet og benytte seg av det i praksis?*

1.4 Avgrensning

Oppgaven vil avgrenses til hvordan brukermedvirkning i private boligprosjekter kan føre til at beboere settes i sentrum av boligplanleggingen. Det omfatter også forståelsen av begrepet og hvordan metoden praktiseres. Oppgaven vil i hovedsak avgrenses til beboernes opplevelse, og utviklers rolle i tilknytning til utførelse av brukermedvirkning, der kommunen og de politiske myndighetenes rolle vil bli mindre vektlagt. Grunnet temaets brede omfang har det likevel vært utfordrende å finne en enkel måte å avgrense oppgaven på. Derfor innså vi raskt at det vil være fordelaktig å se tematikken i lys av et større samfunnsperspektiv. Deriblant hvordan brukermedvirkning har vokst ut av en historisk kontekst, men også begrepets forståelse i en større sammenheng, sett fra ulike byteorier om sivilsamfunnets rettigheter til utforming av byen, og demokratiske verdier.

I oppgaven vil det også inkluderes noen grunnleggende tanker og prinsipper bak det vi omtaler som brukermedvirkning, hvordan metoden bør utøves ut fra disse, og noen tilknyttede fordeler og ulemper. Grunnet begrenset tid og ressurser var vi nødt til å sette oppgavens datagrunnlag til å først og fremst handle om brukermedvirkning i norske kollektive boformer. Samtidig har vi bevisst tatt med et boligprosjekt fra England, da dette kan bidra til å gi et bredere grunnlag for diskusjonen av de norske boligprosjektene. Dette vil likevel ikke bli betydelig vektlagt i oppgaven.

Sosial bærekraft er et begrep som også inkluderes. Dette er et viktig, men også et vidt konsept. Av den grunn har vi valgt å avgrense vår definisjon av begrepet til å hovedsakelig omhandle kvalitet på bolig, høy grad av sosial kapital og samhold, og hvordan beboerne dermed opplever sitt bomiljø. Hvor dette kan oppnås gjennom innflytelse fra sivilsamfunnet og like muligheter til deltakelse. Oppgavens omfang og begrepets relasjon til brukermedvirkning, var en viktig faktor da vi foretok dette valget. Det er samtidig viktig å presisere at vi er klar over at sosial bærekraft kan innebære mye mer enn det som vektlegges i denne oppgaven. Til slutt bør det påpekes at våre funn ikke kan sies å representere alle brukermedvirkningsprosessene gjort i forbindelse med kollektive boformer i Norge.

1.5 Oppgavens oppbygning

For å skape en oversikt og gjøre det enklere for leseren å orientere seg i oppgaven, ønsker vi å avklare dens struktur og innholdet i de ulike kapitlene. Innledningsvis i kapittel 1 presenterer vi bakgrunn for valg av tema, problemstilling og avgrensning. I kapittel 2 vil vi gjøre rede for kunnskapsgrunnlaget oppgaven baserer seg på, delt inn åtte undertema ansett som relevant for å kunne besvare problemstillingen. Kapittel 3 redegjør for vår metodiske fremgangsmåte, der vi forklarer hvordan vi har gått frem med forskningsprosessen. Her presenteres det blant annet valg av case, og det skapes et grunnlag for det neste kapitlet: presentasjon av datamateriale, som viser våre empiriske funn.

Vi har valgt å dele datamaterialet inn i to kapitler, der det i kapittel 4 vil presenteres funn basert på dokumentanalyser og litteraturstudier, mens det i kapittel 5 vil presenteres funn fra intervju og observasjon. I kapittel 6 vil vi analysere og drøfte funnene i lys av kunnskapsgrunnlaget. På bakgrunn av dette vil vi komme frem til en konklusjon i kapittel 7, hvor vi svarer sammenfattet på oppgavens problemstilling. Avslutningsvis i kapittel 8, vil vi reflektere over valg tatt underveis i forskningsprosessen, samt komme med forslag til tema for videre forskning, som vi ser det er behov for at blir undersøkt nærmere.

2 Kunnskapsgrunnlaget

I dette kapittelet vil vi presentere vårt kunnskapsgrunnlag, som skal bidra til å svare på problemstillingen. Først vil vi se på hvordan medvirkning fremstilles i plan- og bygningsloven, for så å sette det i lys av demokratiet. Deretter vil vi redegjøre for tidlige tanker om sivilsamfunnets rett til innflytelse i byutvikling, og videre vise det ut fra en norsk historisk kontekst. Dette tar oss over på temaet brukervedvirkning, og hvilke grunnleggende tanker som bygger opp under en økt grad av dette. I tillegg vil brukervedvirkning sees i lys av sosial bærekraft, og til slutt vil vi gå inn på hvordan innflytelse kan foregå på ulike nivåer.

2.1 Medvirkning i plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven setter bestemmelser for bruk og regulering av arealer i Norge, og er derfor avgjørende for hvordan bolig- og arealutvikling foregår. Medvirkning i planlegging er lovfestet i den gjeldende plan- og bygningsloven fra 2008, og vises allerede i § 1-1, fjerde ledd: «Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter». Dette er viktig og legger opp til deltakelse i planlegging, som igjen bidrar til å sikre demokratiet, gi alle involverte mulighet til å bli hørt, uttale seg, og bygger på «Grunnleggende demokratiske prinsipper som åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning» (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008), s. 171). Plan- og bygningslovens kapittel 5 setter bestemmelser for hvordan medvirkning i planlegging skal foregå. Jf. §5-1, første ledd: «Enhver som fremmer planforslag, skal legge til rette for medvirkning. Kommunen skal påse at dette er oppfylt i planprosesser som utføres av andre offentlige organer eller private». Hva dette egentlig innebærer kan likevel sies å være uklart.

I lovens kapittel 5 ser det ut til at statlige, regionale og kommunale organer har en tydelig posisjon når det blir uttrykt hvem som skal få muligheten til å medvirke. Kommunen jf. § 5-1, annet ledd, har også et særlig ansvar for å sikre medvirkning for grupper som trenger spesiell tilrettelegging, blant annet barn, unge, i tillegg til grupper som ikke har mulighet til å delta direkte. Dette kan for eksempel gjøres gjennom et ungdomsråd som deltar i oppstartsmøtet og kommer med innspill på vegne av barn og unges interesser (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2020, s. 11). Utover dette kommer ikke sivilbefolkningens posisjon innen medvirkning tydelig frem i det gjeldende lovverket.

Denne tematikken tas opp av Lillin Cathrine Knudtzon (2018, s. 44) som påpeker i doktoravhandlingen «Kan vi snakke om medvirkning? Sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosessen», at begrepet medvirkning brukes i det norske lovverket som en hjemmel til å involvere sivilsamfunnet, til tross for at denne hjemmelen ikke kommer tydelig fram. Ifølge Knudtzon (2018, s. 44) ser forslagsstillere like ofte på medvirkning som deres dialog med kommunen, eller andre etater og myndigheter. Det engelske språket har et mer fastsatt begrep om medvirkning av sivilsamfunnet, «public participation» (Knudtzon, 2018, s. 44). På tross av at det florerer flere ulike forslag på dette i Norge, hvor det trekkes frem eksempler som «innbyggermedvirkning» og «borgermedvirkning», er ingenting slått fast eller anvendt i lovverkets bestemmelser (Klausen et al, 2013; Wøhni, 2007, referert i Knudtzon, 2018, s. 44).

Ifølge Knudtzon (2018, s. 44) kommer det altså ikke klart frem at den lovpålagte medvirkningen i plan- og bygningsloven også handler om sivilsamfunnet. Begrepet blir derfor i doktoravhandlingen sett på som problematisk, da det både omfatter deltakelse fra offentlige etater, og deltakelse fra sivilsamfunnet. Hvor Knudtzon (2018, s. 44) hevder: «Legfolk, sivile organisasjoner og naboer tenker at det er nettopp dem som skal inkluderes gjennom medvirkning, mens særlig eiendomsutviklere tenker på medvirkning som å få innspill fra ulike kommunale og/eller statlige etater». Det virker dermed som om det ligger ulike perspektiver til grunn for medvirkning i lovgivningen. Som trolig kan føre til misforståelser, eller ujevn vektlegging, der sivilsamfunnet ikke alltid blir tilstrekkelig involvert av forslagsstillere.

Til tross for at medvirkning er et uklart begrep, er det likevel noe som kan sies å stadig få økt oppmerksomhet. Det har derimot ikke alltid vært slik at medvirkning har hatt like stort fokus i norsk planleggingspraksis. I 1998 ble et planlovutvalg valgt til å revidere plan- og bygningsloven fra 1985. Utvalget ble oppnevnt for å fremme endringer i loven, som skulle vise seg å blant annet være et forslag om økt medvirkning i planprosessen (Holm, 2021, s. 41). Utvalget mente at planlegging tradisjonelt har vært styrt fra et «ovenfra-og-ned» perspektiv, der få eksperter får bestemme noe som påvirker veldig mange. De siste årene hadde tendensene likevel begynt å peke den andre veien, der involvering av flere hadde fått et større fotfeste, og det tradisjonelle synet ble utfordret av et «nedenfra-og-opp» perspektiv (NOU 2001: 7, s. 461–462).

Ekspertene fikk nå øynene opp for at medvirkning var en viktig ressurs, og noe som burde vektlegges mer i planlegging. Utvalgets forslag om å styrke medvirkning i loven gikk blant annet ut på «at planmyndighetenes plikt til aktivt å legge til rette for offentlig medvirkning i

planleggingen klargjøres, og at den planansvarlige plikter å legge fram et nærmere opplegg for dette som del av planprogrammet.» (NOU 2001: 7, s. 20). Dette dannet ifølge Gro Sandkjær Hanssen (2021, s. 53), grunnlaget for plan- og bygningsloven fra 2008 og § 5-1 med et styrket medvirkningsbegrep. Likevel fremstår dette ifølge rapporten «Virker medvirkning virkelig?», at det kun kan sees på som et lovpålagt minimumskrav (Wøhni, 2007, s. 16).

Eva Falleth og Gro Sandkjær Hanssen (2012, s. 191), skriver i boken *Utfordringer for norsk planlegging*, at det egentlig ikke foreligger noen fullstendig definisjon av medvirkningsprosessen i planfaget. Begrepet og dets innhold vektlegges i loven, på en annen side kan det argumenteres for at det foreligger et stort rom for fortolkning. Det kan rett og slett sies at § 5-1 er lite konkret og formulert uforpliktende overfor dem det gjelder (Holm, 2021, s. 44–45). Dette påpekes også av Knudtson (2018, s. 47), der hun hevder: «Med dagens regelverk er intensjonen om involvering tydelig, men ikke konkretisert ut over at det skal informeres og åpnes for innspill». Det er tydelig at plan- og bygningsloven mangler en mer konkret tilnærming til hvordan en medvirkningsprosess bør foregå. Til tross for at begrepet nevnes flere ganger i lovteksten, er det fortsatt lite konkret og på et minimumsnivå. Falleth og Hanssen (2012, s. 201), skriver at det å gå utover det lovpålagte minimumskravet kan være fordelaktig. Grunnet en lite tydelig definisjon kan dette likevel gjøres på mange ulike måter, der det viktigste aspektet kan tenkes å være en mer inkluderende planpraksis, hvor menneskene som berøres får mer å si i saker som omhandler nettopp dem.

Fordelen med økt medvirkning fra sivilsamfunnet kan derfor sies å være betydelig, og det å gå utover minimumskravet er noe som bør etterstrebes. I artikkelen «Medvirkning, makt og avmakt i planlegging – Norge og Malawi», presenterer Marte Lange Vik og Hilde Refstie (2014), flere argumenter for hvorfor medvirkning utover minstekravet i plan- og bygningsloven er et nødvendig og betydningsfullt virkemiddel. Argumenter som taler for medvirkning, er blant annet at en høyere grad av involvering fra berørte lokale parter, bidrar til utvikling av bedre løsninger for det gitte området og planen med unik lokalkunnskap (Vik og Refstie, 2014, s. 281; kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014, s. 12). På et generelt grunnlag vil også inkludering av flere, øke engasjement, skape gode diskusjoner underveis i prosessen, og dermed føre til færre konflikter, eller løsning av disse før prosjektene ferdigstilles (Vik og Refstie, 2014, s. 281).

2.2 Medvirkning i lys av demokratiet

Å gå utover det loven pålegger i planlegging, er også viktig for å sikre det lokale demokratiet (Falleth og Hanssen, 2012, s. 201). Slik situasjonen er i Norge, ligger mesteparten av ansvaret for å ivareta den demokratiske legitimiteten hos kommunene (Falleth og Hanssen, 2012, s. 186; Knudtzon, 2018, s. 45). For at denne skal være til stede i planprosessene, er det dermed viktig at deltakelse fra innbyggere sikres (Falleth og Hanssen, 2012, s. 186). Forfatterne definerer demokratisk legitimitet som: «(...) tillit innbyggerne har til de styrende politikere og som gjør at beslutninger blir sett på som rettmessig av befolkningen» (Falleth og Hanssen, 2012 s. 186–187). Kommunene er det som i Norge kalles for lokaldemokratiet og det er de som innehar hovedansvar for blant annet område- og detaljreguleringer. For å sikre den demokratiske legitimiteten i planprosessene er det derfor viktig at medvirkning får en betydelig plass (Falleth og Hanssen, 2012, s. 186).

Videre skriver forfatterne at dette kan oppnås på to ulike måter; indirekte og direkte deltakelse. Indirekte deltakelse vil si at de folkevalgte representantene bestemmer på vegne av menneskene som har stemt dem frem, som også er den vanlige måten å gjøre det på (Falleth og Hanssen, 2012, s. 187; Holm, 2021, s. 41). På denne måten kan det være mulig for representantene å aktivt jobbe for å sikre at planleggerne forholder seg til medvirkning innenfor lovverket. Medvirkning i form av møter og høringer er en annen måte å gjøre dette på, og kalles for direkte demokratisk deltakelse. Det er denne biten av medvirkning som «har størst fokus i planfaget» (Falleth og Hanssen, 2012, s. 187). Medvirkning har sterke koblinger til det norske demokratiet, likevel er det slik at måten det gjøres på, ikke alltid kan bli sett på som styrkende for demokratiet. Falleth og Hanssen (2012, s. 194), poengterer derfor: «Ansvaret for medvirkning i planutformingen ligger i stor grad hos forslagstillere, som ofte er en privat utbygger. Dette har skapt utfordringer knyttet til kravet om demokrati og deltakelse i byplanleggingen». Et slikt kritisk blikk på medvirkning i private planforslag er viktig.

Før var kommunens rolle knyttet til boligforsyning derimot mer betydelig, der det var vanlig at kommunen kjøpte opp tomter, drev med regulering og sørget for at infrastrukturen lå til rette (NOU 2002:2, s. 232–233). Helt til plan- og bygningsloven fra 1985 åpnet opp for private reguleringsplaner, hvor de opprinnelig var ment som en mulighet for at lokalsamfunn kunne planlegge nedenfra-og-opp. Likevel ble muligheten grepet av private utviklere, som banet vei for en markedsorientert boligutvikling. Dette utfordret det opprinnelige fokuset på styrket deltakelse fra sivilsamfunnet (Falleth og Hanssen, 2010, s. 740). Rolf Barlindhaug, et al.,

(2014, s. 31) skriver i rapporten «Boligbygging i storbyene – virkemidler og handlingsrom», at det også var et betydelig fall i boligprisene fra 1987 til 1993. Før dette ble tilrettelegging av boligområder og kommunale investeringer i infrastruktur sett på som lite risikofyllt av kommunen.

Da det foregikk på kommunalt eide tomter, hvor det ofte var tomtekjøpere som dekket kostnadene kommunen hadde i tilknytning til dette. Når boligprisene falt, gikk det utover tomtemarkedet, som gjorde at kommunale tomteselskaper tapte kapital. Noe som førte til at kommunen trakk seg tilbake, hvor Barlindhaug, et al. (2014, s. 32) forteller: «Fra å regulere og investere i byggeklare tomter, ble kommunens rolle fra midten på 1990-tallet mer å behandle reguleringsforslag fra private utbyggere, som da hadde overtatt all risiko i utbyggingsprosjektene». Dette var også med på å føre til en markedsbasert boligbygging (Barlindhaug, et al., 2014, s. 32) Det at den nå er markedsstyrt betyr altså: «boliger selges til høyeste bud, uten prisregulering. Bare boligtilbudet til grupper med særlige behov er styrt av det offentlige» (Bergen kommune, 2019, s. 3). Situasjonen er en tydelig motpol til hvordan boligmarkedet var før dette skiftet.

I undersøkelsen «Deltakelse og innflytelse i byplanlegging – en undersøkelse av reguleringsplanprosesser», av Eva Irene Falleth og Gro Sandkjær Hanssen (2009, s. 46), viste det seg at 80 prosent av alle reguleringsplaner vedtatt av kommunene i 2007, var fremmet av private (Falleth og Hanssen, 2009, s. 46). I lys av denne endringen ble holdningene til de ulike aktørene undersøkt, og det kom frem at det eksisterer to ulike verdssystemer. Det første er planadministrasjon og politikere som tydelig verdsetter medvirkning som en stor del av den demokratiske planprosessen. Det andre verdssystemet viste seg å være utbyggere som ser på medvirkning fra lokalsamfunnet som langt mindre viktig, der hovedfokuset er økonomien, og der prosessen i forbindelse med regulering ofte blir sett på som en ren nødvendighet (Falleth og Hanssen, 2009, s. 54–55). Dette er noe som kan peke på at den markedsstyrte utviklingen kan ha negative konsekvenser for demokratiet og dermed også brukermedvirkning.

I artikkelen «Challenges to Democracy in Market-Oriented Urban Planning in Norway», skrevet av Eva Irene Falleth, Gro Sandkjær Hanssen og Inger Lise Saglie (2010) problematiseres også dette. Her skrives det at utfordringen, knyttet til demokrati i byplanlegging, i stor grad ligger til den første planleggingsfasen av private reguleringsplaner. Denne fasen foregår ofte bak lukkede dører, mellom kommunen og den private aktøren. Dette gjør prosessen der planen skisseres lite transparent. Dette er problematisk da resultatet av dette,

ofte ender opp med å være bindende for politikerne (Falleth og Hanssen, 2010, s. 741). Samtidig kan dette føre til at markedskreftene presser politikerne, slik at fellesgoder som parker og infrastruktur blir nødt til å vike for andre krav som de private aktørene ser på som nødvendige for realisering av planen (Falleth og Hanssen, 2010, s. 741).

I dag er det derfor tre hovedaktører som har en tydelig rolle i reguleringsplanprosesser. Dette er som sagt de private aktørene som ofte tar initiativ til reguleringsplaner, videre skal kommunens planadministrasjon se til at de krav og regler som er satt til at planprosessen blir overholdt. Avslutningsvis vil politikere på kommunalt nivå behandle og vedta de ulike planene, med mindre den går videre til statlig nivå for overprøving (Knudtzon, 2018, s. 10–11). Det vil derfor alltid være nødvendig med en viss grad av ovenfra styring fra kommunen og politikere. Både for å sikre at planlegging holdes innenfor lovlige rammer, men også for å sørge for at innbyggerne er klar over hva medvirkning innebærer (Roald, 2021, s. 126). Politikere er ifølge Falleth og Hanssen (2009, s. 48) også avhengig av, og må ta hensyn til de private markedsaktørene for å kunne nå sine mål, spesielt de som omhandler boligbygging. Dette fordi de private aktørene ofte har ulike rettigheter knyttet til arealene, som eiendomsrett. Det er dermed ikke til å unngå at store deler av samfunnsutviklingen får innflytelse fra eksperter og politikere (Falleth og Hanssen, 2009, s. 48).

En aktør som er minst like viktig, om ikke mer, er sivilsamfunnet (Knudtzon, 2018, s. 10–11). Her er det ofte uklart hvilken posisjon denne aktøren skal ha i prosessen (Knudtzon, 2018, s. 10–11). Vanlige innbyggere har heller ikke alltid ressurser til å delta på lik linje med private aktører og andre myndigheter. På samme tid er dette også en gruppe med svært ulike interesser som gjør det utfordrende å forholde seg til dem som en enhetlig aktør (Falleth og Hanssen, 2009, s. 48). Falleth og Hanssen (2009, s. 48) forteller videre: «Dermed kan utbyggere, planadministrasjon og politikere til en viss grad velge hvilke interessegrupper de ønsker å knytte til seg, og til og med spille gruppene opp mot hverandre». Dette betyr at ulike grupper innad i sivilsamfunnet kan brukes på en strategisk måte, slik at private aktører og andre myndigheter sikrer sine egne interesser (Falleth og Hanssen, 2009, s. 48).

Forslagsstiller har et lovpålagt ansvar for at medvirkning kommer tidlig i planleggingen (Knudtzon, 2018, s. 11). Det vil likevel variere hvordan medvirkningen foregår: «Hvis det er svakt konkretisert hva denne 'medvirkningen' skal bestå av, vil utbyggerens praksis variere avhengig av forslagsstillers forståelse av innbyggerinvolvering, hvilke krav den enkelte kommune stiller og det lokale sivilsamfunns evne og vilje til involvering.» Knudtzon (2018, s.

11). Videre forteller Knudtzon (2018) at hvis sivilsamfunnet ikke sikres en plass i denne prosessen, vil de private aktørene og deres meninger dominere utformingen av arealer som skal være for hele samfunnet. På denne måten kan det svekke sivilsamfunnets posisjon, der de ikke får muligheten til å delta tilstrekkelig i utformingen av sine samfunn (Knudtzon, 2018, s. 11). Noe som også vil bidra til å svekke demokratiet som det norske samfunnet er bygget på.

2.3 Sivilsamfunnets rett til byen

På 1960-tallet vokste det frem nye teorier hvor man begynte å se på byene og byutviklingen som noe mer komplekst. Det daglige livet hos innbyggere og nærmiljøene, ble derfor gitt mer oppmerksomhet (Hanssen, 2021, s. 56). I boken *The Death and Life of Great American Cities*, beskriver den amerikansk-kanadiske urbanisten Jane Jacobs (1961) blant annet hva som kan gjøre en by eller et nærmiljø levende. Byenes utforming påvirker menneskelig aktivitet på stedet. Multifunksjonalitet er dermed, ifølge Jacobs, et viktig aspekt for å oppnå en levende by med smale, hyggelige gater med synlighet. Her trekker hun spesielt frem at gatene skal brukes til mer enn bare gjennomgang, da det tross alt er de som utgjør byen (Jacobs, 1961, s. 106–107). En annen viktig stemme for nærmiljøets betydning for sivilsamfunnet er den danske arkitekten Jan Gehl (1987), som belyste temaet gjennom verket *Life Between Buildings: Using Public Space*. Ifølge Gehl (1987, s. 530), vil utearealer som tilrettelegger for visuelle og sosiale behov, øke livskvaliteten hos brukerne. Dette fører til at mennesker i økt grad ønsker å bruke gaterommet, som bidrar til at det er lettere å komme i kontakt med naboer.

Med hensyn til Gehls og Jacobs teorier, vil man ved involvering av beboere i utformingen av bomiljø oppnå kunnskap om deres behov, og dermed enklere kunne tilfredsstille disse. Dette kan igjen øke sjansen for interaksjon og uformelle møter mellom naboer. Hvis planleggerne ikke lytter eller tar hensyn til de som faktisk skal benytte seg av arealene, kan man raskt befinne seg i en situasjon der boligkonseptet ikke blir brukt slik det opprinnelig var tiltenkt. Å inkludere beboere inn i boligplanleggingen, kan derfor være et nødvendig virkemiddel for å sikre et velfungerende og levende bomiljø blant beboerne.

Den franske filosofen Henri Lefebvre (1996) ga ut *Le Droit à la ville*, i 1968 oversatt til *Right to the city*. Her omtaler han byen som et «oeuvre», et kunstarbeid skapt og formet av alle som bor der, ikke bare et hierarki av ekspertgrupper. Lefebvre (1996, s. 60) mente likevel at

ekspertene dominerte planleggingen av byene, og at dette derfor ikke var noe som kunne kalles for kunst i den forstand:

Architects seem to have established and dogmatized an ensemble of significations, as such poorly developed and variously labelled as 'function', 'form', 'structure', or rather, functionalism, formalism, and structuralism. They elaborate them not from the significations perceived and lived by those who inhabit, but from their interpretation of inhabiting. (Lefebvre, 1996, s. 60)

Ifølge Lefebvre (1996, s. 60) utgjør de såkalte ekspertene en sosial kropp i samfunnet, som klamrer seg til ulike institusjoner. Der deres system stenger seg selv av, tvinger andre til å akseptere ideene de promoterer, og slipper unna store deler av kritikken som blir rettet mot dem. Han argumenterer videre at det bare er grupper, sosiale klasser og klassefraksjoner, i samfunnet som er i stand til å ta over og komme med virkelige løsninger til urbane problemer (Lefebvre, 1996, s. 61). Ved å se bort fra dominerende strategier hos eksperter som for eksempel boligutviklere og arkitekter, og ved å la sivilsamfunnet ta del i planleggingen, vil byen kunne bli et «oeuvre». Lefebvre (1996, s. 61) forteller at innbyggerne ikke kan gjøre dette helt alene eller ta alle valg på egen hånd, men uten dem vil ikke den nye byen som et kunstverk være mulig i det hele tatt.

Lignende tanker kan gjenkjennes hos geografen David Harvey (2008). I artikkelen «The right to the city», blir retten til byen forklart som retten til å endre seg selv ved å endre byen. Dette er ifølge Harvey mer en kollektiv enn en individuell rett, der transformasjonen hviler på utførelsen av en kollektiv kraft for å omforme urbane prosesser (Harvey, 2008, s. 272). Friheten til å kunne være med å omforme byene, og dermed oss selv som mennesker, er ifølge Harvey (2008, s. 272), en av de viktigste menneskerettighetene, men også en av de mest forsømte. Han argumenterer for at byer har blitt skapt gjennom geografiske og sosiale konsentrasjoner av kapitaloverskudd. Videre hevder forfatteren: «Urbanization has always been, therefore, a class phenomena of some sort, since surpluses have been extracted from somewhere and from somebody, while the control over the disbursement of the surplus typically lies in a few hands» (Harvey, 2008, s. 272). Her mener Harvey (2008, s. 277) at kapitalismen fører til at en politisk og økonomisk elite sitter med retten til å forme byen etter deres ønsker og behov, mens resten av sivilbefolkningen blir som monader i et stort urbant hav, og bare driver med havstrømmene.

Harvey (2008), trekker frem at man kan gå tilbake til New York etter andre verdenskrig, for å se et eksempel på hvordan ting kan utspille seg når eliten investerer kapitaloverskudd i infrastruktur, gjennom eksemplet Robert Moses og hans plan for motorveier i hele regionen. Planen hans løste problemet med å finne ut hva man skulle bruke overskuddet på, samtidig gikk det på bekostning av mer sårbare samfunnsgrupper. Jane Jacobs var en talsperson mot dette moderne prosjektet og sammen med flere andre innbyggere mente de det ødela de tradisjonelle, lokale nabolagene, der Jacobs til slutt vant frem (Harvey, 2008, s. 274–275). Situasjonen er et godt eksempel på hva det vil si å bruke «the right to the city», en rett som man kollektivt må gå sammen om å kreve.

Det er sannsynlig at byteorier som dette kan ha vært et springbrett for å snu tankegangen om til å sette mennesket i sentrum av byplanleggingen. Byen skal formes gjennom den kollektive retten med økt demokratisk kontroll, istedenfor en «elite» som sitter med makt og kapitaloverskudd. Tanken er at menneskene som utgjør byen, skal få retten og muligheten til å forme sitt eget liv ved å inkluderes i planleggingsprosesser. Byene og samfunnet i seg selv består av mennesker, det er deres bruk av disse områdene som utgjør og former dem. Retten til byen burde derfor ligge i hendene på alle, og ikke bare noen få grupper av utvalgte eksperter som tolker innbyggernes daglige liv fra sitt eget perspektiv. For å virkelig skape noe vakkert sammen, som på samme tid reflekterer innbyggerne, må derfor alle grupper inkluderes.

2.4 Brukermedvirkningens fremvekst i Norge

I boken *Ammerud*, setter forfatterne Thorbjørn Hansen og Anne Sæterdal (1970), søkelys på hvordan planleggingsprosessen av drabantbyen sviktet menneskene, og skapte et dårlig sted å leve: «Planlegging og utbygging av nye bydeler skjer innenfor en sammensatt organisasjon og via en komplisert og lite oversiktlig prosess. Vårt formål med denne oppgaven er å gjøre det lettere å delta i og påvirke denne prosessen» (Hansen og Sæterdal, 1970 s. 13). Boken ble skrevet på 70-tallet, men Hansen og Sæterdal (1970, s. 36) poengterte allerede da at et av de store problemene ved planleggingen var manglende medvirkning fra sivilsamfunnet: «Planer lages og gjennomføres av fagfolk uten kontakt med dem de planlegger for, hverken før eller etter at planen er realisert.» (Hansen og Sæterdal, 1970 s. 287). Utbyggingen av standardiserte og ensformige drabantbyer førte også til at det ble stilt spørsmål rundt brukermedvirkning i boligsektoren (Jensø, 1999, referert i Bye, 2008, s. 36).

Det kan tenkes at dersom menneskene som skulle flytte inn i høyblokkene fikk uttale seg under planleggingen, ville historien om drabantbyene sett annerledes ut, og kanskje ikke hatt et uheldig rykte på seg. Konturene av den økte bevisstheten rundt viktigheten av allmenn involvering i planprosess, og konsekvensene av mangelen på dette, kunne allerede skimtes her. Parallelt med dette ble det satt søkelys på å få begrepet medvirkning inn i plan- og bygningsloven (Bye, 2008, s. 36). I boken *Forankring Fryder*, skriver Erling Dokk Holm (2021, s. 36), at historien om medvirkning i den norske konteksten virkelig tok fart i denne perioden, med blant annet kritikken av drabantbyene og boken *Ammerud* (Holm, 2021, s. 36). Disse bydelene var uten tvil klare bevis på hvor galt det kan gå dersom kun fagpersoner får bestemme, og rettet et fokus på hva som bør endres fremover i forhold til involvering av sivilsamfunnet.

I omtrent samme tidsepoke som Jane Jacobs og innbyggerne tok opp kampen mot Robert Moses og motorveiene, skjer det noe lignende i norsk kontekst. Carolyn Ahmer (2020, s. 150) skriver i artikkelen «Riegl's 'Modern Cult of Monuments' as a theory underpinning practical conservation and restoration work» at bystyret i Bergen på 1950- og 60-tallet bestemte seg for å rive gamle trehus i det historiske strøket Rosesmuggrenden. Rivningen var ønsket for å gi plass til bilveier og større moderne leilighetskomplekser (Ahmer, 2020, s. 155). Den norske arkitekten Kristian Bjerknes tok opp arbeidet med å beskytte og bevare trehusene fra å bli byttet ut med det nye og moderne (Ahmer, 2020, s. 155). Her oppnådde han en god dialog med huseierne og andre i området rundt som resulterte i at et motstandsnettverk ble etablert. Bjerknes hadde derfor innbyggernes støtte i kampen mot å overbevise politikerne om at Rosesmuggrenden var verd å bevare, som ga et vellykket resultat der bystyret snudde i planene (Ahmer, 2020, s. 157).

Et ønske om mer medbestemmelse gikk altså hånd i hånd med kritikken av den modernistiske arkitekturen, og ble forsterket i takt med bevegelsen som blomstret i slutten av 60-tallet. De unge på den tiden ønsket å ta et opprør med alt som var undertrykkende og autoritært, deriblant ødeleggelse av gamle bydeler og store byggeprosjekter slik som Ammerud (Holm, 2021, s. 37). At menneskene ville ta byene tilbake og bli hørt, var en del av et større bilde og et skift i tankegangen. Et godt eksempel på dette er også bevaringen av Marken, et historisk strøk i Bergen sentrum, dominert av små trehus og smau. I 1970 ble det bestemt at Marken skulle fornyes av det såkalte Saneringsinstituttet. Det vekket sterke følelser hos befolkningen, noe

som resulterte i at beboere, organisasjoner og andre som Fortidsminnesmerkeforeningen protesterte. Dette førte til at Saneringsinstituttet valgte å høre på befolkningen i Bergen og trakk planene sine. Marken ble bevart og gradvis fornyet, istedenfor å bli jevnet med jorden til fordel for høyhus (Bergen kommune, 2011). Den dag i dag er Marken et hyggelig strøk som bidrar til en unik atmosfære i Bergen, og sett tilbake er det trolig ingen som angrer på at innbyggerne ble hørt.

Motstanden i Marken og Rosesmuggrenden viste at menneskene kan og bør bli hørt av autoritetene. Holm (2021, s. 38), skriver at opprøret på denne tiden gikk hånd i hånd med tankegangen om å velte ekspertstyret og styrke demokratiet nedenifra. «Deltakelse fra beboere blir sett på som legitimt og nødvendig for å vinne fram med bevaringen. De kalte det ikke medvirkning, men det var det der var.» (Holm, 2021, s. 38). Menneskene ville ikke lenger sitte stille og la ekspertene bestemme alt, det var tross alt de som ble direkte berørt av tiltakene, og ville nå bli hørt. Historien om en opprørsk generasjon sent på 60-tallet som var lei av det etablerte, samt de knusende evalueringene av drabantbyene, var starten på det som vi i dag kan kalle for brukermedvirkning (Holm, 2021, s. 38).

2.5 Begrepet brukermedvirkning

Som nevnt tidligere, er medvirkning et begrep som virker å mangle en konkret definisjon, til tross for dets vektlegging i plan- og bygningsloven. Denne oppgaven skal likevel undersøke begrepet i tilknytning til involvering og reell innflytelse fra sivilsamfunnet i form av beboere, og dets betydning utover det kravet som følger av lovverket. Det er dette som kan kalles for brukermedvirkning. Ifølge Robert Bye (2008, s. 129) er det vanlig å benytte seg av brukermedvirkning innenfor flere ulike områder og sammenhenger, og begrepet kan derfor sies å være utfordrende å definere i tilknytning til fagområdet areal og eiendom. I doktoravhandlingen «Lærende bygninger – Nøkkelferdige brukere? Bruk, brukermedvirkning og energieffektivisering i yrkesbygg», hevder Bye (2008, s. 130), at det rett og slett ikke finnes en entydig definisjon, men at begrepet i byggeprosesser kan defineres omtrentlig slik: «i hvilken grad, og på hvilken måte, brukerne blir gitt en mulighet til å forme sine fysiske omgivelser». Denne definisjonen har overførbarhetsverdi til brukermedvirkning i boligutvikling. I sammenheng med denne tematikken vil derfor «brukerne» tolkes som beboere, og «fysiske omgivelser» som bomiljø.

Birgit Cold (1991), er en annen stemme som har benyttet seg av brukermedvirkning, men i en arkitektonisk sammenheng, der hun omtaler begrepet i artikkelen «*Arkitektonisk kvalitet i norsk trehusbebyggelse*» på denne måten: «Brukermedvirkning skulle først og fremst være rettet mot å finne frem til hvordan folk vil leve sitt liv, som så vil stille viktige krav til tekniske, bruks- og opplevelsesmessige løsninger.» (Cold, 1991, s. 28). Her ser vi at forfatteren fremhever brukermedvirkning som en metode mennesker kan benytte seg av for å definere sine levepreferanser, noe som igjen bør sette premisser for både de profesjonelle løsningene, men også bruken av disse. Ut fra de ovennevnte definisjonene og beskrivelsene av brukermedvirkning, kan begrepet bli sett på som i hvilken grad og på hvilken måte beboerne blir gitt mulighet til å utforme eget liv, gjennom å stille krav til tekniske, bruks- og opplevelsesmessige løsninger (Bye, 2008, s.130; Cold, 1991, s. 28).

Bye (2008, s. 130) forteller videre at påvirkningsmulighetene brukerne gis «vil variere fra prosjekt til prosjekt i hvor stor grad brukerne får delta, og om hvorvidt prosessen har preg av å være reell, eller om det nærmest er en skinnøvelse». Mulighetene til å være med på å forme sitt bomiljø vil derfor også variere fra boligprosjekt til boligprosjekt. På samme måte varierer innflytelsesmulighetene beboerne blir gitt. Disse kan både være reelle, og dermed det vi velger å kalle for brukermedvirkning, men også i enkelte tilfeller symbolske handlinger, som utføres for å skape et inntrykk av deltakelse. Ingvild Jacobsen Roald (2021, s. 127) hevder: «Medvirkningen må være reell - om vi inviterer folk inn for å mene noe, må vi også være villige til å lytte til og vurdere». Dette understreker viktigheten av at brukermedvirkning bør basere seg på en reell vilje til å ta innspillene videre inn i boligplanleggingen.

Det argumenteres også for at brukermedvirkning springer ut fra et «demokratisk ideal», der brukerne selv bør tillegges en stemme i utviklingsprosessen, siden de kan sies å være «eksperter» i forhold til at de selv vet best hvordan de ønsker at å ha det rundt seg (Bye, 2008, s. 132). Cold (1991, s. 28) peker på at det endelige resultatet likevel bør avgjøres av de tradisjonelle ekspertene på feltet, slik som arkitekter. Imidlertid kommer det frem i heftet: «Nye boligformer– en eksempelsamling», der Cold, et al., (1984 s. 12), forteller at et samarbeid mellom beboere og arkitektene, hvor beboere gis muligheter til å sette preg på boligen sin i samarbeid med arkitektens helhetlige syn, vil skape de beste løsningene. Dette viser til at selv om det endelige resultatet avgjøres av eksperter, bør et samarbeid fortsatt ligge til grunn for å skape et vellykket resultat.

Brukermedvirkning er en metode som kan benyttes i boligplanlegging av mange grunner. Det har blant annet vist seg at begrepet i sammenheng med kollektive boformer, bidrar til å skape et fellesskap allerede tidlig i bygningsfasen, og derfor også legger opp til at det senere blir enklere å drifte boligen i samme fellesskap (Cold, et al., 1984, s. 9). I tillegg kan det også sies å være «en nødvendighet for å oppnå et levende bomiljø med tilhørighet og omsorg for hverandre og omgivelsene» (Cold, et al., 1984, s. 9). Brukermedvirkning er derfor viktig for å både skape et fellesskap beboerne imellom, et godt bomiljø der beboerne trives i omgivelsene sine, og dermed også en økt tilhørighet til stedet. Cold et al. (1984, s. 13) peker samtidig på at det er umulig å legge skjul på at brukermedvirkning er tidkrevende, noe som kan bety økte kostnader i forbindelse med planlegging og bygging av boligprosjektene.

Videre skriver forfatteren at denne økte tidsbruken likevel kan sies å være verdt bryet, i og med at dette skaper «mer tilfredsstillende bomiljø for alle aldre, sammenliknet med utilpassede beboere med udekkede behov» (Cold, et al. 1984, s. 12). En slik metode krever derfor tålmodighet. Imidlertid hevder Bye (2008, s. 132), at brukermedvirkning sørger for mer konfliktfrie prosesser, som også kan bidra til å øke effektiviteten i prosjektet. Dette er noe som bunner i det faktum av brukerne underveis blir kjent med prosjektene på en bedre måte, enn de ellers hadde blitt dersom involvering og innflytelse ikke hadde vært til stede (Bye, 2008, s. 132). Til tross for at denne metoden kan sies å være mer tidkrevende enn ved en planlegging som utelukkende forholder seg til minstekravet i plan- og bygningsloven. Kan det å involvere beboere og gi dem muligheten til innflytelse på eget bomiljø, bidra til å blant annet avverge fremtidige konflikter og dermed øke boligprosjektets effektivitet.

2.6 Kommunikasjon i planlegging

Wøhni (2007, s. 17), skriver at plan- og bygningsloven først og fremst legger opp til enveiskommunikasjon i planprosesser gjennom kunngjøring jf. §§ 11-12 og 12-12. Her legges det ikke rette for deltakelse direkte, men kunngjøringen utgjør en viktig premiss som muliggjør at aktører kan oppsøke videre informasjon deretter (Wøhni, 2007, s. 17). Kunngjøring kan derfor sies å være nødvendig for å nå ut til sivilbefolkningen, og dermed også gi forslagsstillere en mulighet til å involvere menneskene ytterligere. Ifølge Knudtson (2018, s. 12), har den vanlige måten å inkludere innbyggere på i en planprosess lenge vært i form av høringer og skriftlige forslag til innspill. Debatten knyttet til denne praksisen har dreid seg om at den sivile

befolkningen ekskluderes og ikke får et godt nok informasjonsgrunnlag fra fagpersonene (Knudtzon, 2018, s. 12).

Patsey Healey (1992), har spilt en sentral rolle i denne debatten. I artikkelen «Planning through debate» (1992), argumenterer hun for hvordan planlegging heller bør foregå i et moderne demokratisk samfunn. Forfatteren kaller denne planpraksisen for «Kommunikativ planlegging» (Healey, 1992, s. 144). Ifølge Healey (1992, s. 151) handler kommunikativ planlegging om å debattere sammen i et spesifikt rom og sted, der «riktige» handlinger er de det dannes en enighet om gjennom dialog i fellesskap, på tvers av ulike ønsker og moralske perspektiv. Healey (1992, s. 150), refererer her til filosofen Jürgen Habermas, og hans tanker rundt kommunikativ rasjonalitet. Erik Oddvar Eriksen (1995, s. 22) skriver i boken *Deliberativ politikk - Demokrati i teori og praksis*, at begrepet kommunikativ rasjonalitet basert på Habermas' forståelse, innebærer at aktørene må kunne forsvare og begrunne sine synspunkter. Dette kan ikke bare baseres på rasjonelle midler, men også på sosial rasjonalitet, der argumentene må begrunnes og forsvares. Det er dette som igjen skaper kommunikativ handling, der aktørene handler basert på en oppnådd konsensus (Eriksen, 1995, s. 22). Det går altså ut på at det bør sees vekk fra den individualistiske måten å tenke på, og heller fokusere på å skape resonnement bygget gjennom den såkalte intersubjektive kommunikasjonen. Slik tankegang kreves når et fellesskap sammen skal bli enige om, og løse et kollektivt problem. Det vil si at kunnskap og de ulike handlingsvalgene som kommer derav, formes av mennesker med gjensidig forståelse for hverandres tanker og meninger (Healey, 1992, s. 150).

Dette danner grunnlaget for hvordan Healey (1992, s. 153) mener at planlegging bør skje: «We cannot therefore, predefine a set of tasks which planning must address, since these must be specifically discovered, learnt about and understood through inter-communicative processes». Kunnskap skapes altså gjennom kommunikasjon og debattering av ulike oppfatninger og livserfaringer, der gode valg ikke kan foretas uten dette (Healey, 1992, s. 153). Forfatteren foreslår at planleggingsprosesser bør berikes av slike meningsutvekslinger omkring ulike moralske dilemma, der det etterstrebtes et oppnåelig nivå av felles forståelse, gjennom en konstruktiv diskusjon der meningsbærerene lytter til og respekterer hverandre (Healey, 1992, s. 154). Det å lytte til hverandre og prøve å forstå hvor enkeltmennesket står, er et elementært aspekt i brukermedvirkning. Det kan argumenteres for at det ikke finnes noen «gale svar», og at en dialog med gjensidig respekt kan sees på som noe av det viktigste i denne tankegangen..

Healey (1992, s. 152), hevder videre at man likevel aldri helt kan løsrive seg fra eget verdenssyn, og peker på engelske John Forester som en viktig stemme, og på samme måte som henne er en tilhenger av Habermas. Forester (referert i Healey, 1992, s. 152), mener at alle har ulike meningssystemer, som ikke kan endres på en enkel måte. Derfor må vi akseptere at mennesker ser forskjellig på verden. Av den grunn vil det aldri bli mulig å komme frem til en stabil konsensus, men heller et midlertidig kompromiss. Dette fordi maktrelasjoner, og ulike meningssystemer står i veien for en fri og åpen dialog (Healey, 1992, s. 152). Forester (1989, s. 27) presiserer i artikkelen «Planning in the face of power» at planleggere ikke kan ignorere det faktumet at maktrelasjoner påvirker planprosesser. De styres gjerne både av økonomiske motiv, men også av den overordnede politikken. Dette fordi planlegging kan sies å være en politisk praksis, som styres ut fra de gjeldende retningslinjene og de overordnede institusjonene (Forester, 1989, s. 27).

Forester (1989, s. 27), skriver at det derfor bør jobbes mot å forstå disse relasjonene, og styrke innbyggernes rolle. Politikere og planleggere sitter i tillegg på makt som vanlige innbyggere ikke har, noe som også kan skape feilaktig informasjon (1989, s. 27). Forester (1989, s. 46) påstår videre at planleggerne må motvirke slik desinformasjon, da det kan virke hemmende for planlegging. Ifølge forfatteren kan desinformasjon og feilaktig fremstilling av fakta, formes av blant annet beslutningstakende maktinnehavere, men også planleggerne selv. Dette blir sett på som hindringer for en progressiv og inkluderende planleggingspraksis. Planleggerens rolle blir da å oppfordre, og informere de berørte innbyggerne om prosessen gjennom faktaopplysninger, spørsmål og egen ekspertise (Forester, 1989, s. 46). Dersom planleggere aktivt jobber for å motvirke slike forvrengninger i kommunikasjon, bidrar det til en demokratisering av planprosessen. Uten dette, kan planlegging være svekkende for demokratiet (Forester, 1989, s. 46–47). Foresters synspunkt sier dermed noe om hvor viktig det er at de som sitter med makt tar på seg et spesielt ansvar, der det må etterstrebtes gode og åpne medvirkningsprosesser.

I artikkelen «Exclusion: The Necessary Difference between Ideal and Practical Consensus» skriver Stephen Connelly og Tim Richardson (2004, s. 4), at konsensus sjeldent er uproblematisk, og innebærer ofte at man blir nødt til å ekskludere. Dette kan skyldes praktiske begrensninger og ulike mål, som fører til at det i mange tilfeller blir uunngåelig (Connelly og Richards, 2004, s. 4). Her dras det et skille mellom «ideell konsensus» og «praktisk konsensus», der den ideelle konsensus, bygger på en prosess hvor alle berørte parter oppnår en enighet, som også tjener alle de involverte (Connelly og Richards, 2004, s. 7). Dette kan sees

på som en idealistisk praksis, og noe som kan være krevende å oppnå, i og med at deltakerne ofte har ulike mål, interesser og forventninger, i tillegg til at ressursene gjerne også er begrensede (Connelly og Richards, 2004, s. 8).

Konsensusbygging i praksis, foregår derfor ofte i begrensede grupper som for eksempel en lokal myndighet eller en representasjonsgruppe. Dette får oss over på den praktiske konsensusen, der enkelte grupper, meninger og utfall, ekskluderes fra prosessen for å rett og slett muliggjøre gjennomføringen av prosjektet (Connelly og Richards, 2004, s. 9). Rydin og Pennington (referert i Connelly og Richards, 2004, s. 11–12), hevder at ekskludering i noen tilfeller også kan være et selvstendig valg, der enkelte deltakere selv har et ønske om å ikke bli involvert. Noe som bunner i at fordelene med å bli involvert blir sett på som ikke verdt innsatsen. Det kan dermed sies at ekskludering kan være nødvendig for å oppnå konsensus i praksis, slik at en plan til syvende og sist skal kunne gjennomføres. Dette gjør at man ikke kommer vekk fra at maktrelasjoner også her spiller en stor rolle, i og med at valgene da foretas av en begrenset gruppe, eller aktører som avgjør hvem som blir inkludert (Connelly og Richards, 2004, s. 14; Forester, 1989, s. 27).

Et eksempel på konsensusbygging der en begrenset gruppe involveres, er deliberative prosesser, hvor Andy Williamson og Jordi Barrat (2022, s. 2) i rapporten «Mapping Deliberative Democracy in Council of Europe Member States», definerer det som en prosess for å oppnå bedre politiske resultater, og skape offentlig tillit til demokratiet. Ifølge Eriksen (1995 s. 26) kan det sies at diskusjon er nødvendig i et demokratisk samfunn, der kollektive overveielser, altså deliberasjoner, er en måte dette kan foregå på. Her har Habermas gjort seg gjeldende gjennom en variant av deliberativ politikk omtalt som diskursteoretisk. Habermas' (1995, s. 37) utdyper: «Den deliberative politikken skal betraktes som et syndrom som hviler på et nettverk av rettferdig regulerte forhandlingsprosesser og ulike former for argumentasjon». I en deliberativ politikk skal en forhandlingsprosess altså basere seg på en overveielse av ulike argumenter innenfor rettferdige rammer. Videre hevdes det at den demokratiske viljesdannelsen ikke skapes fra et forutbestemt sett med overbevisninger, men ut fra en kommunikasjon som tillater ulike vurderinger av argumentene, gjennom en rettferdig forhandlingsprosess (Habermas, 1995, s. 35).

Deliberative prosesser består av en gruppe utvalgte mennesker som representerer sivilsamfunnets mangfold. Dette skiller seg fra andre deltakelsesmetoder som ofte er myntet på innflytelse fra en mye større gruppe (Williamson og Barrat, 2022, s. 2; Abelson et al., 2003,

s. 241). Som for eksempel offentlige folkemøter eller en spørreundersøkelse som blir sendt ut til et lokalsamfunn. Den deliberative prosessen går dypere enn disse eksemplene, ved at deltakerne må lytte til hverandre, se temaet fra flere perspektiv, debattere og gi anbefalinger videre om hva som burde gjøres. Med andre ord er det en direkte overveielse fra sivilbefolkningen innen blant annet politikk- eller lovgivning (Williamson og Barrat, 2022, s. 1; Abelson et al., 2003, s. 241). Dette viser til at det er en slags «nedenfra-og-opp» strategi, hvor sivilsamfunnet i større grad får muligheten til å påvirke øvre myndigheter. Å legge opp til en god dialog der mennesker med forskjellige bakgrunner og erfaringer debatterer sammen kan trolig også føre til at individer i gruppen får nye perspektiver.

Abelson et al., (2003, s. 241) skriver i artikkelen «Deliberations about deliberative methods: issues in the design and evaluation of public participation processes» at størrelser på byer og tettsteder utelukker full deltakelse i deliberative prosesser, derfor kan maktforholdene heller ikke her utelukkes. Prosessene kan for eksempel fungere som en mekanisme for å rasjonalisere ekspertenes dominante posisjon, ved at de bare gjelder for noen få utvalgte innbyggere. Her påpeker Williamson og Barrat (2022, s. 31), at det alltid vil være risiko for manipulasjon, eller at gruppen er satt sammen på en slik måte at den leder opp til et bestemt resultat. For å unngå dette må det sørges for en transparent og åpen prosess med et tydelig rammeverk. Abelson et al. (2003) forteller at når det foreligger et krav om å velge ut et representativt utvalg, legger det et stort press på ekspertene til å vurdere nøye hvem de skal involvere (Abelson et al., 2003, s. 241). Dette kan være et tilfeldig utvalg, eller en strategisk rekruttering der det sørges for en balanse i representantene. Rekrutteringen i seg selv kan også være svært utfordrende, spesielt siden befolkningens motivasjon til å delta generelt kan være lav. Årsaker til en lav motivasjon er mange, det kan være på grunn av interesser, tillit, eller muligheter til å delta (Williamson og Barrat, 2022, s. 25).

2.7 Brukermedvirkning i lys av sosial bærekraft

Bærekraftbegrepet ble introdusert i 1987 gjennom rapporten «Vår felles framtid» av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, ledet av Gro Harlem Brundtland, her defineres bærekraftig utvikling som «En utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.» (FN-sambandet, 2021). FN har videre slått fast at bærekraftig utvikling består av tre pilarer: miljø, økonomi og sosiale forhold (FN-sambandet, 2021). Ifølge Mirian Calvo og Annalinda De Rosa (2017, s.1706) og artikkelen «Design for social sustainability. A reflection on the role of the physical realm in

facilitating community co-design», må disse tre dimensjonene balanseres for å kunne løse utfordringer vi støter på i søken om å oppnå en bærekraftig verden (Calvo og De Rosa, 2017, s. 1706). Menneskerettighetene noe av det viktigste grunnlaget for den sosiale dimensjonen av bærekraftbegrepet, som sier noe om hvordan mennesker har det, og spesielt om de har mulighet til å påvirke eget liv og samfunnet (FN-sambandet, 2021). Brukermedvirkning kan her sies å være en god metode for å oppnå dette på.

Rapporten «Sosial bærekraft – en litteraturstudie» av Hilde Hatleskog Zeiner (2022) er et oppdatert litteratursøk fra Hofstad og Bergsli (2017), der de gjennom prosjektet «Sosial bærekraft som ny drivkraft», ønsker å gjøre begrepet mer anvendbart for lokale myndigheter og andre aktører (Zeiner, 2022, s 7). Forfatteren hevder at sosial bærekraft blir ansett som pilaren tildelt minst oppmerksomhet til fordel for de to andre, og mangler dermed en entydig definisjon som kan brukes på tvers av ulike fagfelt. Dette har ført til at det florerer flere ulike definisjoner og forståelser, og igjen en mangel på generaliserte kriterier for hva sosial bærekraft skal innebære. Utgangspunktet for dette er at det er lagt for lite vekt på sosial bærekraft blant annet i samfunns- og arealplanlegging, der man først ser en oppblomstring av det, innenfor planlegging og stedsutvikling de siste årene i vår nordlige halvdel (Zeiner, 2022, s.8).

Zeiner (2022, s. 17) forteller at sosial bærekraft først og fremst handler om å få dekket *grunnleggende behov*, som inntekt, trygghet, bolig og ikke minst kvalitet på bolig. Deretter *sosial kapital og samhold*, hvor samhold, ifølge Zeiner (2022, s. 18) er en «indre sammenheng i en gruppes holdninger og atferd», og sosial kapital handler om å oppnå trivsel, demokrati, velvære og et «levende sivilsamfunn». Lene Schmidt (2014, s.12), hevder i sin rapport «Kompakt by, bokkvalitet og sosial bærekraft» at sosial bærekraft innen boligprosjekter blant annet handler om hvordan bomiljøet oppleves av beboere. I tillegg til å ha tilgang på gode boliger for alle typer boligsøkende, også for de med lavere inntekt. Da litteratursøket av Zeiner (2022), er et forsøk på å gi en entydig forståelse av begrepet innenfor planlegging og stedsutvikling, og Schmidt (2014), knytter begrepet opp mot boligprosjekter, ønsker vi å anvende disse avgrensningene videre i oppgaven.

Calvo og De Rosa (2017) hevder at sivilsamfunnet på «bunnen», og ekspertene som tar avgjørelser på «toppen», vil ha innflytelse på hverandre, hvor dette vil være avgjørende for graden av sosial kapital. Som igjen vil ha en sterk innflytelse på bruken av offentlige steder. De hevder at en ovenfra-og-ned strategi vil lede til rom uten mening, mens ved bruk av

strategisk «co-design» vil man øke sosial kapital og åpne opp for interaksjon i det offentlige miljøet på en inkluderende måte (Calvo og De Rosa, 2017, s. 1720). Co-design blir forklart som en tilnærming som integrerer mennesker fra ulike bakgrunner, med ulik grad av ekspertise inn i en kreativ prosess, som gir muligheten til å planlegge med sivilsamfunnet, og ikke for dem (Calvo og De Rosa, 2017, s.1708). Hvordan vi designer miljøet rundt oss vil derfor kunne åpne opp for en sosial endring. Stadig flere mennesker søker sammen mot å samarbeide om å leve mer bærekraftig. Dette kommer som en reaksjon på de økonomiske og sosiale utfordringene vi står overfor i dagens samfunn, og igjen fører det til endringer i det fysiske miljøet (Calvo og De Rosa, 2017, s. 1706–1707). Selv om fokuset i deres artikkel er på offentlige steder, kan man nok trekke linjer fra dette til bomiljøet i kollektive boformer.

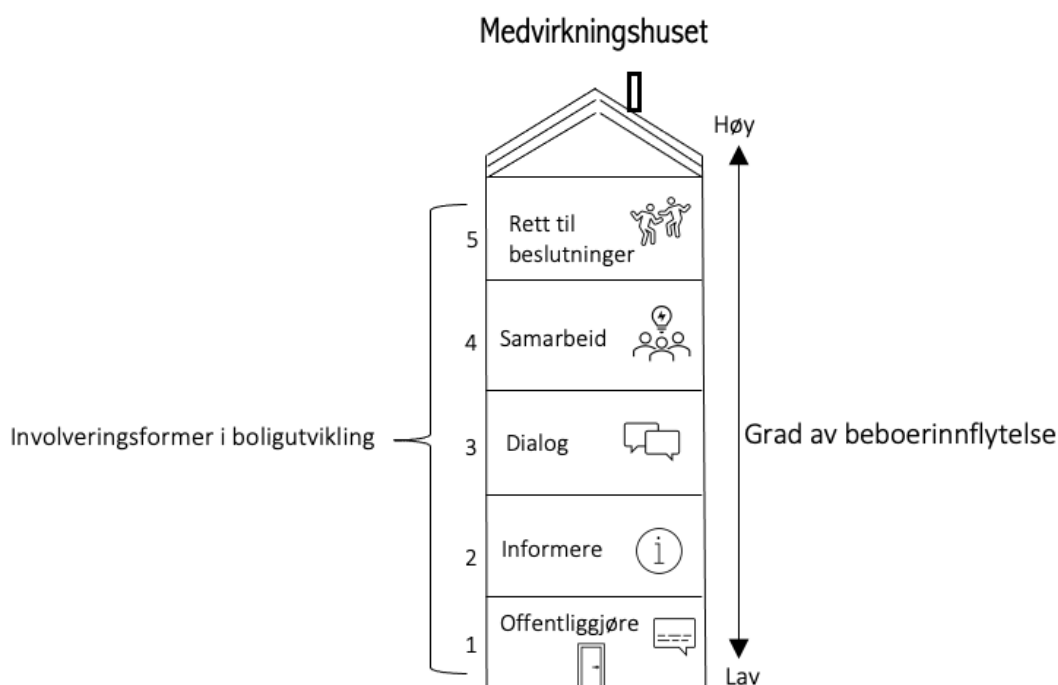
Ifølge Zeiner (2022, s.16) er *rettferdig fordeling* og *innflytelse* to av de viktigste virkemidlene vi har for å oppnå sosial bærekraft slik det er definert ovenfor. Rettferdig fordeling sier noe om at goder og byrder i samfunnet skal fordeles rettferdig, og at alle, uansett hvem de er, skal få delta i samfunnet på likt grunnlag. Ved å rettferdig fordele, vil det ifølge Zeiner (2022, s. 18–19) føre til økt sosial bærekraft ved at forskjeller mellom enkeltindivider og grupper reduseres, som igjen styrker det sosiale samholdet. Videre forteller hun at de grupper som blir stående utenfor med redusert tilgang til goder og ressurser, også vil kunne havne utenfor når viktige avgjørelser skal tas i samfunnet. Å få muligheten til innflytelse åpner derfor opp for å være med å forme egen hverdag og samfunnet man er en del av. Innflytelse har på denne måten også en sterk tilknytning til rettferdig fordeling, hvor sosial bærekraft sikres ved å sørge for at alle grupper i samfunnet har lik mulighet til deltakelse (Zeiner, 2022, s.19).

Ordene inkludering og deltakelse igjen i flere av FNs bærekraftsmål, noe som kan bety at for å oppnå en bærekraftig utvikling innen planlegging, må mennesket i større grad enn tidligere settes i sentrum. Det kommer spesielt frem i delmål 11.3: «styrke inkluderende og bærekraftig urbanisering og muligheten for en deltakende, integrert og bærekraftig samfunnsplanlegging og forvaltning i alle land.» (FN-sambandet, 2022a), og delmål 16.7: «Sikre lydhøre, inkluderende, deltakelsesbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivåer.» (FN-sambandet, 2022b). For å oppnå dette er det også nødvendig med et godt samarbeid mellom ulike aktører, der sivilsamfunnet er en av disse, noe som styrkes i delmål 17.17: «Stimulere til og fremme velfungerende partnerskap i det offentlige, mellom det offentlige og det private og i det sivile samfunn som bygger på partnerskapenes erfaringer og ressursstrategier.» (FN-sambandet, 2022c). Brukermedvirkning kan derfor være en hensiktsmessig metode som bidrar

til økt sosial bærekraft i boligplanlegging, så lenge det sørger for samarbeid, rettferdig fordeling og reell innflytelse fra beboere.

2.8 Innflytelse på ulike nivåer

Medvirkning innebærer flere ulike former for deltakelse og ulike nivå av innflytelse, derfor har Sherry R. Arnstein (1969) utviklet det som kalles for «Medvirkningsstigen» i sin artikkel «Ladder of participation». Denne stigen består av 8 trinn som deles inn ikke-deltakelse, tokenisme og innbyggermakt (Arnstein, 1969, s. 241). Vi har latt oss inspirere av denne, og satt sammen en forenklet modell for beboerinnflytelse i boligutvikling (figur 1). Modellen gir et perspektiv på hvordan potensielle beboere kan delta i prosessen, og i hvor stor grad de har innflytelse i de ulike involveringsformene.

Figur 1. Medvirkningshuset inspirert av Sherry R. Arnstein (1969) (Krogh og Brzezina, 2023)

I husets første etasje ligger *offentliggjøre*, dette nivået samsvarer med Arnsteins beskrivelse av ikke-deltakelse: «Their real objective is not to enable people to participate in planning or conducting programs, but to enable powerholders to educate or cure the participants». (Arnstein, 1996, s. 241). I vår inspirasjonsmodell er dette når oppstart av boligplanleggingen

blir annonsert, det nivået som ifølge Arnstein er der borgere har lavest innflytelse, og står dermed som en enveiskommunikasjon. I andre og tredje etasje ligger *informere* og *dialog*. Nivået Arnstein kaller for tokenisme: «that allow the have-nots to hear and to have a voice» og videre understreker forfatteren: «But under these conditions they lack power to insure that their views will be heeded by the powerful» (Arnstein, 1969, s. 241). Ved å gi borgere informasjon om prosjektet, hvilke rettigheter og valgmuligheter de har samtidig som det tilrettelegges for dialog (Arnstein, 1969, s. 244). Vil man kunne kartlegge deres behov og ta det til ettertanke, det betyr likevel ikke at innspillene faktisk følges opp. På dette nivået har man derfor større grad av inkludering og innflytelse, mens de endelige valgene i stor grad blir tatt av ekspertene, ikke de som skal bo der.

Samarbeid og *rett til beslutninger* er medvirkningshusets fjerde og femte etasje. Arnstein (1969, s. 241) kaller dette nivået for innbyggermakt: «With increasing degrees of decision-making clout». Dette taler for et høyere nivå av innflytelse, hvor beboere for eksempel kan samarbeide med hverandre, og forhandle med ekspertene for å komme frem til beslutninger, eller hvor de kan få delegert en makt til å ta beslutninger i prosjektet. Det er dette som i vår oppgave kan kalles for brukermedvirkning. I de fleste boligprosjekter vil nok graden av innflytelse ligge mellom første og tredje etasje, mens det i planleggingen av kollektive boformer ofte legges opp til en økt innflytelse, i samsvar med medvirkningshusets fjerde og femte etasje.

3 Metode

I følgende delkapittel vil oppgavens metodiske fremgang gjøres rede for. Her vil vi vise hvordan vi har gått frem for å samle inn nødvendig data til å besvare problemstillingen, samt begrunne valgene vi har foretatt. Først vil vi belyse valg av forskningsdesign og begrunne valg av case, før vi redegjør for datainnsamlingsmetodene, og til slutt kommer med metodiske refleksjoner rundt validitet og reliabilitet, samt de forskningsetiske utfordringer vi har møtt på underveis.

3.1 Casestudie

Casestudie er ifølge Yin (2014, s. 4) et foretrukket valg i forskning på områder som omhandler for eksempel sosiologi og samfunnsplanlegging, noe som gjenspeiles i denne oppgaven hvor vi vil undersøke brukermedvirkning i boligplanlegging. En casestudie innebærer å analysere en spesifikk case grundig, og kan åpne opp for ulike perspektiver basert på de anvendte datainnsamlingsmetodene (Gray, 2022, s. 178). Valget av casestudie som forskningsdesign krever en begrunnelse for hvorfor det er passende for denne oppgaven. Det har dermed blitt utformet noen betingelser som kan brukes for å evaluere dette (Yin, 2014, s. 9). I dette tilfellet skal vi forsøke å besvare et «hvordan-spørsmål», noe som er typisk for casestudier. For å svare på problemstillingen, er det altså noe som må utforskes (Yin, 2014, s. 10).

Den neste betingelsen for å avdekke om en casestudie er et egnet valg, baserer seg på om problemstillingen går ut på å undersøke et fenomen i samtiden. Det som er viktig når det forskes på samtidshendelser, er at ulike kilder kan brukes. I motsetning til forskning på eksempelvis historiske hendelser, er det i casestudier ofte hensiktsmessig, og mulig, å benytte seg av intervju og observasjon – supplert med andre datainnsamlingsmetoder (Yin, 2014, s. 14). Til slutt er det viktig at hendelsene som forskes på er noe vi som forskere ikke har kontroll over (Yin, 2014, s. 12). Gjennom en evaluering av disse betegnelsene, er det tydelig at casestudie er et godt egnet valg for denne oppgavens forskningsdesign, både med tanke på at brukermedvirkning er noe som skjer i nåtiden, et fenomen vi ikke kan kontrollere og må utforske nærmere for å besvare problemstillingen.

3.2 Valg av case

Det å velge en passende case for å besvare problemstillingen er en viktig del av forskningsdesignet i casestudier (Yin, 2014, s. 31). Oppgaven skal undersøke et fenomen – brukermidvirkning. Valget av case bør derfor gjenspeile dette i praksis, slik at vi gjennom å undersøke nærmere hvordan dette har blitt gjort i et reelt boligprosjekt, kan komme frem til en dypere forståelse av fenomenet (Yin, 2014, s. 34). Det har dermed vært viktig å velge ut et caseområde der brukermidvirkning har spilt en sentral rolle i boligplanleggingen. På grunnlag av dette satt vi i gang med å søke etter boligprosjekter ut fra utvalgsriteriet nevnt ovenfor, og innså fort at midvirkning utover lovens minstekrav i de fleste tilfeller benyttes av boligutviklere som retter sitt fokus mot kollektive boformer, og kontakten beboere imellom. Opplevelsen av å bo i en kollektiv boform vil likevel bli sett på som et sekundært aspekt i denne oppgaven.

Valget av case falt derfor på Signaturhagen, et relativt nytt boligkonsept som ut fra søket vårt, enda ikke hadde blitt forsket på i lys av brukermidvirkning. Gjennom videre søk falt valget på å se nærmere på Signaturhagen Kongsberg, et av deres to ferdigstilte prosjekter, der det virket som at brukermidvirkning hadde vært til stede i en større grad enn i deres pilotprosjekt på Nøtterøy. Likevel ønsket vi også å se på brukermidvirkning i konseptet Signaturhagen som en helhet, for å få en dypere forståelse av deres praksis og syn på metoden. Hovedfokuset i denne oppgaven vil dermed rettes mot Signaturhagen Kongsberg, i tillegg til å se på Signaturhagen Stjørdal og Skjold som enda er i planleggingsfasen. Vi vil også se på noen generelle trekk ved Signaturhagen som konsept. Det vil i tillegg være hensiktsmessig for oss å supplere casen vår med andre boligprosjekt der brukermidvirkning har vært til stede (Gray, 2022, s. 290). Å gjøre dette har vært viktig for å skape et kritisk grunnlag for vurderingen av brukermidvirkning som gjøres i Signaturhagen. Disse prosjektene er Selegrend i Bergen, Vindmøllebakken i Stavanger og New Ground Cohousing i London. Ett av disse virker å ha likhetstrekk med Signaturhagen, ett ligger tilbake i tid, og det sistnevnte vil fungere som et internasjonalt eksempel.

3.3 Anvendte metoder

Det å foreta kvalitative undersøkelser er hensiktsmessig når forskningen tar sikte på å besvare spørsmål omkring det menneskelige miljøet og tilknyttede erfaringer (Winchester og Rofe, s. 5, 2010). Oppgaven tar for seg nettopp dette, derfor har vi benyttet oss av metodetriangulering for å forme oppgavens datagrunnlag, samt for å få en dypere forståelse av det sosiale fenomenet

brukermedvirkning (Gray, 2022, s. 196; Bryman, 2012, s. 392). De anvendte datainnsamlingsmetodene har vært intervju, observasjon, dokumentanalyse og litteraturstudier. Kvalitativ forskning brukes også for å få nye perspektiver på det som allerede er kjent, eller i situasjoner der det er manglende kunnskap om et fenomen, slik det vil gjøres i forbindelse med brukermedvirkning i Signaturhagen (Gray, 2022, s. 175–176).

3.3.1 Intervju

Kvalitative intervjuer har spilt en sentral rolle i datainnsamlingen. De har skapt en forståelse for hvordan beboerne i Signaturhagen Kongsberg selv har opplevd medvirkningsprosessen og gitt oss et innblikk i deres tanker rundt konseptet. Intervjuet med boligutvikleren har bidratt med det samme fra boligselskapets side. Bruken av denne forskningsmetoden har beriket oss med kunnskap fra parter direkte berørt i saken. Dermed har dette gitt oss verdifulle data om deres personlige opplevelser og deres respektive meninger og synspunkt (Dunn, 2016, s. 150). Et intervju omtales av Kvale og Brinkmann (2015, s. 156), som «en interpersonlig situasjon, en samtale mellom to parter om et emne av felles interesse». Intervju bidrar altså til å skape kunnskap under interaksjonen mellom intervjuobjektet og intervjueren, som igjen gir en innsikt i informantenes synspunkt og verden (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 156).

I forkant av intervjuene

Måten intervjuene ble strukturert på går inn under kategorien semistrukturert dybdeintervju. Spørsmålene ble definert på forhånd, men selve intervjuet lignet mer på en samtale med naturlig flyt, til en viss grad styrt av informantene med et åpenrom for endring av spørsmålene underveis (Dunn, 2016, s. 150). Dette betyr også at det ikke er sikkert at man benytter seg av alle spørsmålene, og rekkefølgen de blir stilt på kan endre seg, noe vi etter hvert også erfarte i praksis (Gray, 2022, s. 411). Vi utarbeidet to separate intervjuguider, en for beboere (vedlegg 2) og en for Signaturhagens representant (vedlegg 1). Intervjuguidene ble utarbeidet med bakgrunn i nøye undersøkte dokumenter om Signaturhagen, samt teori om brukermedvirkning. Dette ble gjort for å få frem mest mulig relevant og nyttig informasjon, samt gjøre det enklere for oss å stille eventuelle oppfølgingsspørsmål underveis. Intervjuspørsmålene ble også formulert kort og enkelt, basert på problemstillingen vår (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 164–165).

I forkant av intervjuene var vi nødt til å velge ut informantene. Det startet med at vi tok kontakt med Signaturhagen, og ble satt over til en representant med en betydelig rolle i selskapet.

Vedkommende var positivt innstilt, og ønsket selv å stille til et intervju. Representanten foreslo deretter selv at hen kunne kontakte beboere på vegne av oss, og høre om noen var interessert i å stille til et intervju. Vi gjorde det klart at vi hadde et ønske om å intervju et utvalg som kunne være representativt for bofellesskapet for å få bredde i forskningen. Vi kom derfor i kontakt med fire beboere som ønsket å stille til intervju, der alle representerte ulike lag av Signaturhagen, aldersmessig, karrieremessig, og var både leietakere og eiere. Vi kom deretter frem til en dato som passet for alle, i og med at vi ønsket å foreta intervjuene fysisk. Videre ble et informasjonsskriv og samtykkeerklæring (vedlegg 3) om intervjuet og prosjektet, forhåndsgodkjent av SIKT 20.02.23 – kunnskapssektorens tjenesteleverandør, sendt ut til alle informantene (SIKT, u.å.)

Under intervjuene

Intervjuene med beboerne i Signaturhagen Kongsberg ble avholdt 29.02.23. Vi ble invitert inn i deres private hjem, hvor de selv ønsket at vi skulle holde intervjuet. Spørsmålene ble skrevet ut på forhånd, i tillegg til et informasjonsskriv og samtykkeerklæring som beskrev prosjektet, databehandling og personvern. Informantene fikk god tid til å lese gjennom, skrive under og med dette gi sitt samtykke. Etter at dette var gjort startet vi med en kort samtale, en briefing, der informantene ble informert ytterligere om formålet med intervjuet, dets varighet, og der de fikk mulighet til å stille oss eventuelle spørsmål (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 160). Ifølge Gray (2022, s. 417), er det viktig å ikke virke truende overfor informantene underveis i intervjuet, derfor var det hensiktsmessig å sitte på skrå mot informantene og med dette skape en naturlig samtalsituasjon. De første minuttene av intervjuet var avgjørende for hvordan resten foregikk. Det var her informantene gjorde seg opp en mening om oss som intervjuere, og derfor var det viktig at vi lyttet, viste interesse og høflighet hele veien (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 160).

Intervjuene med beboerne foregikk som et besøk, i og med at vi ønsket å få dem til å føle seg komfortable, og dermed foreta intervjuet som en uforpliktende hverdagslig samtale. Derfor var det ekstra viktig å hele tiden prøve å lede informantene tilbake til det spørsmålet som opprinnelig ble stilt, da det i enkelte tilfeller var lett for dem å snakke seg bort. I tillegg måtte vi også passe på tiden, som var begrenset da vi kun hadde én dag til rådighet i Signaturhagen Kongsberg (Gray, 2022, s. 419). Det viste seg dessverre at tiden ikke strakk til, og intervjuet med representanten fra Signaturhagen ble foretatt 13.04.23 over zoom. Vi hadde likevel pratet

med vedkommende fysisk på forhånd da hen var med oss til Kongsberg på besøk, noe som gjorde det enklere å skape en vennlig og naturlig flyt i samtalen.

Vi sørget videre for at språket vi brukte var allment forståelig. Ord som innflytelse og påvirkning ble benyttet i intervjuene med beboerne, i stedet for ordet «brukermedvirkning». Dette ble gjort for å unngå misforståelser som kan oppstå dersom et slikt bransjespråk benyttes (Gray, 2022, s. 419). Underveis i de fysiske intervjuene ble informantene ikke bare lyttet til, men også observert. Deres kroppsspråk og måten de uttalte svarene på, var med på å skape en dypere forståelse (Gray, 2022, s. 408). Samtidig prøvde vi hele tiden å være klar over vår egen rolle. Der det i enkelte tilfeller ville vært naturlig for oss å lede samtalen inn på et tema, eller ta ordet, lot vi være og sørget for at informantene selv fikk styre. Dette ble gjort for å ikke virke for dominerende, og la informantene selv fylle inn svarene (Gray, 2022, s. 422).

Det ble tatt lydopptak av intervjuene, i tillegg til dette satt en av oss med en notatbok og noterte underveis, for å sikre oss mot tap av lydopptak. Dette ble også brukt som et hjelpemiddel der den som noterte, kunne komme med oppfølgende spørsmål. Noteringen var også positiv for informantene. Det bidro til at de selv fikk muligheten til å merke seg at et utsagn ble notert ned, dermed forstå at det kunne være av betydning og oppfatte at dette er noe som eventuelt bør utdypes (Gray, 2022, s. 423). Etter at intervjuene var ferdig, avsluttet vi med en debriefing, der vi spurte om informantene hadde noe mer å si, og hvordan de opplevde intervjuet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 161) Mellom intervjuene passet vi også på å ta gode pauser, slik at vi fikk mulighet til å tenke over inntrykkene og svarene (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 161).

Etter intervjuene

Etter at intervjuene var ferdig, ble disse transkribert i sin helhet, slik at ingen informasjon gikk tapt. I og med at intervjuene vi foretok var semistrukturerte var det viktig for oss å forholde oss til transkriberingen som en slags «fortellende tekst», der vi hadde intervjusituasjonen, analysen og problemstillingen i bakhodet. Dette bidro til å skape en enhetlig ramme rundt transkriberingen (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 219). Videre finnes det ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 218), ingen standardisert måte å analysere en så stor mengde tekst på. Måten vi valgte å gjøre dette på, var først og fremst gjennom en kategorisering, der svarene ble sortert inn i tema som: bakgrunn, innflytelsesmuligheter, forventninger og opplevelser, beboere og samhold. Dette gjorde det enklere for oss å skrive en sammenfattet tekst, dra ut de viktigste sitatene og ble gjort for å skape en oversikt over temaene. Alt i alt ble det foretatt 4 intervjuer,

to av beboerinformantene var et samboerpar og ble intervjuet sammen. Hvert intervju varte i om lag 40 - 60 minutter, inkludert tiden det tok å presentere oss og gå gjennom informasjonsskrivet. Intervjuene gikk greit for seg, og vi fikk inntrykk av at informantene hadde samme oppfatning.

3.3.2 Observasjon

Ved observasjon som metode, er man ifølge Johannessen og Tufte (2021, s. 79) «Direkte eller indirekte til stede og observerer mennesker som befinner seg i naturlige eller arrangerte situasjoner». Dette kan foregå både åpent og skjult, der forskeren kan ha ulik grad av deltagelse (Johannessen og Tufte, 2021, s. 79). Videre hevder Johannessen og Tufte (2021, s. 79): «Hva mennesker forteller oss, er en viktig kvalitativ datakilde. Men det er begrenset hvor mye vi kan lære av hva mennesker sier. Litt i spøk blir det sagt at mennesker ikke sier det de mener, og ikke mener det de sier». Under feltstudie på Kongsberg vil det derfor være hensiktsmessig å observere og ta inn inntrykk mens vi er der, for å supplere med datamateriale vi henter fra intervjuene.

Under besøket på Kongsberg inntok vi rollen som ikke-deltakende observatør, i og med at vi kun observerte uten å involvere oss i omgivelsene (Fangen, 2010, s. 77). Vi prøvde å opptre naturlig, og gli inn i fellesarealene uten å gjøre for mye ut av oss som observatører. Derfor satt vi oss i den tropiske hagen for å observere samhandlingen beboerne imellom, mens vi noterte alle inntrykkene, luktene og observasjonene vi foretok oss. Observasjonene ga oss innblikk i hvordan det er å bo i Signaturhagen Kongsberg, men ikke en dypere forståelse av handlingene beboerne utførte (Fangen, 2010, s. 78). Dette endte likevel opp med å være et godt supplement til intervjuene og de andre anvendte metodene. Vi var også hele tiden klar over, og forsøkte å reflektere over vår rolle som besøkende (Fangen, 2010, s. 84). Beboerne på Kongsberg var bevisst over hvem vi var, og hvorfor vi befant oss i Signaturhagen. Derfor var det viktig å oppføre oss høflig, og slik vi ellers ville ha gjort ved besøk på et nytt sted. Dette førte til at vi tilpasset rollen vår som besøkende, og at det på denne måten føltes naturlig ikke bare for oss, men også beboerne (Fangen, 2010, s. 83).

3.3.3 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse kan defineres som «En type kvalitativ *innholdsanalyse* der forskeren samler inn data som skal analyseres for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om

det eller de forhold i samfunnet vi ønsker å studere» (Johannessen og Tufte, 2021, s. 236). Ved å gjennomføre dokumentanalyser, har vi altså analysert innholdet i dokumentene for å finne frem til relevant informasjon. Gjennom å ta i bruk og analysere de ulike dokumentene har vi opparbeidet bakgrunnskunnskap om forskningstema. Dette er en avgjørende brikke for å se mer helhetlige sammenhenger i tilknytning til andre datafunn.

Dokumentanalyse har spilt en sentral rolle hele veien i prosjektet, og har vært spesielt viktig å utføre i forbindelse med å innhente informasjon fra ulike dokumenter knyttet til konseptet Signaturhagen. Dette har også vært hensiktsmessig med tanke på utførelsen av intervjuene, der vi ønsket å tilegne oss mest mulig bakgrunnskunnskap for å kunne formulere gode spørsmål. Dokumenter som ble analysert i forbindelse med dette er prospekter, salgsoppgaver, avisartikler, Norges offentlige utredninger og elektroniske hjemmesider til boligprosjektene. Å analysere dette brede spekteret av dokumenter har vært avgjørende for å finne fram til nødvendig informasjon, og muliggjøre besvarelsen av problemstillingen. De analyserte dokumentene er utarbeidet av både private og offentlige aktører, og er hovedsakelig i form av primærkilder. En primærkilde er ifølge Johannessen og Tufte (2021, s. 137), en skildring direkte fra det forholdet som skal studeres, som heller ikke er bygget på andre kilder – slik som nettsiden til Signaturhagen.

Fordeler med denne metoden er at dokumenter ofte er lett tilgjengelige, noe vi også erfarte i det vi søkte etter relevant informasjon i tilknytning til caseområdet (Johannessen og Tufte, 2021, s. 242). utfordringer med denne metoden er derimot at dokumentene er skapt uavhengige av vårt forskningsmotiv. De kan dermed ifølge Johannessen og Tufte (2021, s. 243), ha et utilstrekkelig detaljnivå og være påvirket av den som utarbeidet det. Dette er noe vi hele tiden har reflektert over, og tatt i betraktning. Eksempelvis har vi underveis i analyser av prospekt vært klare over at det som analyseres er ment å være et salgsdokument, utarbeidet for å selge boliger, det vil si dokumentets *kontekst*. Sist, men ikke minst, vil forskerens egen tolkning av dokumentet påvirke hva man får ut av kildematerialet (Johannessen og Tufte, 2021, s. 242–243). For å redusere mulige utfordringer har vi derfor forsøkt å forholde oss kildekritiske og være selvrefleksive også i omgang med de skriftlige kildene.

3.3.4 Litteraturstudier

Ifølge Johannessen og Tufte (2021, s. 249) er det vanlig å benytte seg av en litteraturgjennomgang, før det settes i gang med et forskningsprosjekt og videre

litteraturstudier. Vi startet derfor først med å undersøke nærmere hvilken forskning som allerede finnes knyttet til tema brukervedvirkning i boligprosjekter. Ifølge Johannessen og Tufte (2021, s. 249) er kunnskap en ressurs som bør gjenbrukes og bygges videre på. Dette har vært svært nyttig spesielt i starten av prosessen, der vi ved bruk av tidligere forskning, og teori på området ble kjent med tematikken og dannet et nødvendig grunnlag for videre arbeid. Vi har dermed sett på enkelte avhandlinger der de som har inspirert oss mest har vært: «*Brukermedvirkning i bofellesskap – En casestudie av pilotprosjektet Vindmøllebakken*», skrevet av Jakob Eldøy (2019) ved NMBU, samt doktoravhandlingen: «*Kan vi snakke om medvirkning?: sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosesser*», skrevet av Lillin Cathrine Knudtzon (2018) ved NMBU. I tillegg til doktoravhandlingen «*Lærende bygninger – Nøkkelferdige brukere? Bruk, brukervedvirkning og energieffektivisering i yrkesbygg*», skrevet av Robert Bye (2008), ved NTNU.

Ved å sammenstille funn fra flere slike kilder, kan man komme frem til ny kunnskap – noe som kan sees på som målet med denne oppgaven (Johannessen og Tufte, 2021, s. 249). I tillegg til å hente inspirasjon fra tidligere forskning har litteratursøk vært en stor del av datagrunnlaget vårt. Der har vi blant annet benyttet oss av anerkjente søkemotorer som Google Scholar, Oria og akademiske publikasjoner funnet på Høgskolens bibliotek. For å finne frem til relevante fagfelleverderte artikler, forskning og rapporter har vi blant annet søkt på disse begrepene: sosiale og kollektive boformer, medvirkning, brukervedvirkning, sosial bærekraft, involvering og innflytelse i byplanlegging. I tillegg til digitale søk har vi også fått enkelte litteraturtips fra våre veiledere, samt benyttet oss av relevant pensum fra studiet.

3.4 Metodiske refleksjoner

3.4.1 Intern validitet

May-len Skilbrei (2019, s. 88) i boken *Kvalitative metoder – planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon* hevder at det med validitet menes at datamaterialet er «relevant for den målsettingen forskningen har.» Likevel presiserer Gray (2022) at det ikke er enighet om en definisjon på validitet, men i hans bok deles det inn i to typer: intern og ekstern validitet. Intern validitet går under det som kalles kritisk refleksivitet, der forskeren sikrer intern validitet ved å kritisk reflektere over sin egen rolle og hvordan den kan påvirke forskningsprosessen (Gray, 2022, s. 194). Ved å være kritisk til oss selv og vår egen rolle, har det ført til økt gyldighet i forskningen. Dette er noe vi har tatt med oss gjennom hele forskningsprosessen, der vi har

forsøkt å være klar over vår egen rolle som studenter, forskere og fremtidige byplanleggere. I tillegg har vi begge gått over våre tolkninger av funnene flere ganger, for å se om vi fortsatt kommer frem til de samme resultatene, som også har styrket den interne validiteten (Gray, 2022, s. 194).

3.4.2 Ekstern validitet

Ekstern validitet handler om i hvilken grad det er mulig å overføre funnene til andre sammenhenger, altså at kunnskapen har en overførbarhet (Gray, 2022, s. 194; Skilbrei, 2019, s. 88). For å få en mer helhetlig forståelse for konseptet Signaturhagen og hvordan medvirkning foregår der, valgte vi oss ut tre Signaturhagenprosjekter å se nærmere på: Stjørdal, Skjold og Kongsberg. Forskningen vår baserer seg på noen få av Signaturhagens boligprosjekter, samt intervjuet fra en mindre gruppe informanter fra det ferdigstilte prosjektet på Kongsberg, men også intervju med en representant fra boligselskapet. Derfor valgte vi å supplere med tre andre prosjekter fra norsk og internasjonal kontekst. På denne måten kan Signaturhagenprosjektene analyseres i lys av lignende eksempler der brukermedvirkning har vært sentralt. Ved å gjøre dette kan vi se prosjektet i en større sammenheng, som dermed bidrar til at kunnskapens overførbarhet styrkes.

Observasjon før, under og etter dybdeintervjuene er også med på å øke graden av validitet for funnene. Likevel må det understrekes at observasjon og dybdeintervjuer har funnet sted tidlig på våren, med én representant fra boligselskapet, en mindre gruppe nylig innflyttede beboere, og en forskningsprosess som har foregått i underkant av et halvt år. Dette betyr at datamateriale ikke kan brukes til å generalisere, da det ikke er sikkert at funnene vil gjenspeile alle slike kollektive boligprosjekter. Funnene bidrar heller til å skape et bilde av personlige oppfatninger som igjen kan brukes til å foreslå hypoteser som kan testes i andre tilfeller, i stedet for å konkludere med en generaliserende teori (Gray, 2022, s. 194). I kvalitativ forskning er det viktigere at funnene vurderes ut fra kvaliteten på de teoretiske slutningene som blir trukket, enn det å kunne generalisere funnene i tradisjonell forstand (Bryman, 2012, s. 406). Intervjuobjektene er altså ikke valgt ut fra et mål om å være representative, og det kan heller sies at målet med funnene er å kunne generalisere disse til teori. På tross av dette har vi gjennom metodetriangulering tilført funn fra forskjellige vinklinger gjennom å benytte oss av ulike metoder og kilder, som ifølge Skilbrei (2019, s. 89) er et ledd i å øke kvaliteten på analysen, og dermed styrke overførbarheten.

3.4.3 Intern reliabilitet

Ifølge Skilbrei (2019, s. 87) handler reliabilitet om at leseren kan ha tillit til at datamaterialet er troverdig og pålitelig. Bryman (2012, s. 390) forteller også at reliabilitet kan deles inn i to former i kvalitativ forskning. Hvor intern reliabilitet kan styrkes ved at man er flere enn én forsker som ser og hører. Vi har også her hatt god nytte av at vi er to personer som samarbeider med forskningsoppgaven, på denne måten har vi kommet til enighet om hva det er vi har sett og hørt. Dette har også gitt oss muligheten til å tolke datamateriale hver for oss, for å deretter sjekke om vi kommer frem til like funn. Som vil være med på å øke graden av reliabilitet i forskningen (Bryman, 2012, s. 390).

3.4.4 Ekstern reliabilitet

Ifølge Bryman (2012, s. 390) er ekstern reliabilitet i hvor stor grad en studie kan gjentas, som også kan være vanskelig å oppnå i kvalitative studier. Yin (2014, s. 48–49), hevder at målet er å forsikre seg om at en senere forsker skal kunne følge lik fremgangsmåte som beskrevet i denne oppgaven, og komme frem til lignende funn og konklusjoner ved det spesifikke casestudiet. Det er likevel ifølge Yin (2014) sjeldent at en annen forsker får muligheten til dette, men ved å legge til rette for det vil det øke troverdigheten. Det vil også sørge for at vi kan gjenta vårt eget arbeid hvis nødvendig (Yin, 2014, s. 49). I metodekapittelet har vi derfor forsøkt å være bevisste på hvilke fremgangsmåter som er benyttet for datainnsamling, og hvordan vi har forholdt oss til og brukt disse i forskningen. Metodetriangulering vil også styrke reliabiliteten, da informasjonen er hentet gjennom flere ulike innsamlingsmetoder som gjør at man kan kryssjekke funnene (Gray, 2022, s. 196).

3.4.5 Forskningsetiske utfordringer

Under all forskning må etiske prinsipper ligge i bakgrunn, spesielt under kvalitativ forskning der man ofte arbeider svært nært forskningsdeltakere, der det hender at man går inn på sensitiv informasjon eller på sett og vis invaderer privatlivet (Gray, 2022, s. 192–193). I oppgaven behandlet vi personopplysninger særlig i forbindelse med intervjuene. Disse har vært viktige for oss å ivareta på en forsvarlig måte. I forkant av prosjektet ble det sendt inn et meldeskjema til SIKT – kunnskapssektorens tjenesteleverandør, der vi fylte ut opplysninger om prosjektets formål, samt hvordan dataen skulle behandles (SIKT, u.å.). Våre to intervjuguidere ble også lagt ved (se vedlegg 1 og 2). Skjemaet ble på forhånd godkjent (vedlegg 4). I etterkant av prosjektets godkjenning av SIKT, utarbeidet vi et informasjonsskriv og samtykkeerklæring som ble levert ut til våre informanter i forkant av intervjuene (vedlegg 3).

Skjemaet inneholdt oppgavens formål, hvordan opplysningene skulle behandles samt deres rettigheter som informantene underskrev og samtykket til før vi satt i gang med intervjuene. Det har vært viktig for oss å holde informantene anonyme og sikre at opplysningene ikke kommer på avveie. Av den grunn ble alle anonymisert ved at vi verken oppgir navn, kjønn eller direkte alder. Videre omtaler vi kun om informantene er yrkesaktive, og når de eventuelt kom inn i prosjektet. Opptakene fra intervjuene ble gitt et nummer bare vi selv kunne identifisere og låst inn i en mappe beskyttet med passord på vår personlige datamaskin. Mappen med alle opptakene vil også bli slettet i etterkant av oppgavens ferdigstilling. Det samme ble gjort med transkriberingene av intervjuene. Det har hele veien vært viktig for oss å holde informantene anonyme slik at de ikke kan gjenkjennes. I teksten har vi valgt å omtale beboerinformantene etter nummer, herunder beboer 1, 2, 3 og 4. Representanten fra Signaturhagen valgte vi å omtale som boligutvikler. For å ikke avsløre kjønn har vi valgt å benytte oss av det kjønnsnøytrale pronomenet «hen» for å i så stor grad som mulig holde de anonyme.

Ifølge Olav Dalland (2014, s. 121), starter man ikke med blanke ark når man skriver en oppgave som dette. Vi har valgt et tema av egne interesser, og kan også derfor gjøre oss tanker om det endelige resultatet. Vi har tatt i bruk blant annet intervju og observasjon, hvor vi må bruke oss selv som mennesker i begge metodene, og det er vi som velger ut datamateriale. Disse valgene kan bli påvirket av oss selv i form av den erfaringen eller kunnskapen vi har ideoende i oss fra før av. På grunn av dette har det vært viktig å være bevisst på oss selv, vår tolkning og våre egne forventninger, når vi har gått inn i forskningsprosessen for å tilegne oss ny forståelse og kunnskap. Samtidig er det også viktig å kreditere tidligere forskning gjort på feltet som har vært av stor inspirasjon for oss underveis i prosessen med å skrive oppgaven. Vi har også hele tiden etterstrebet å forholde oss nøytrale til informasjonen og være klare over vår egen rolle som forsker slik at vi ikke ble farget av våre personlige meninger rundt det som ble sagt eller gjort. Dette var spesielt viktig i forbindelse med intervjuene med boligutvikleren. Fordi vi naturligvis har egne meninger knyttet til temaet fra før, som også kan ha blitt farget av intervjuene foretatt med beboerinformantene, hvor deres meninger og perspektiv kan ha en innvirkning på vår tankegang. Det var derfor viktig å ta forholdsregler i forbindelse med vår rolle som forskere, være klar over muligheten for å bli påvirket utenfra, men også for å ivareta informantenes sikkerhet og personvern.

4 Presentasjon av datamateriale

I dette kapitlet vil vi presentere de funnene vi har gjort gjennom bruk av en rekke kilder og ulike datamaterialer. Først vil vi foreta en introduksjon av casen vår – konseptet Signaturhagen Bolig As, videre omtalt som Signaturhagen. Deretter vil vi blant annet vise til, og introdusere Signaturhagens tilstedeværelse og medvirkningsånd som kommer frem både gjennom NABO-utstillingen på Kode museum, samt andre offentlige arenaer. Videre skal vi se nærmere på Signaturhagen Kongsberg, hvor vi også har foretatt intervju og observasjon. Signaturhagen Stjørdal og Skjold presenteres deretter. De to prosjektene vil likevel få en mindre plass i oppgaven enn Signaturhagen Kongsberg – da de enda ikke er ferdigstilt og ferdig utbygd. Casen vil også presenteres ved hjelp av funn fra blant annet Signaturhagens nettsider, salgsoppgaver og prospekt. Dette for å skape et bredere bilde av boligprosjektene. I følgende delkapittel vil vi til slutt se på brukermedvirkning i tre andre boligprosjekt: Selegrend, Vindmøllebakken og New Ground Cohousing. Prosjektene vil benyttes som en bakgrunn for vurdering av brukermedvirkningen i Signaturhagen.

4.1 Konseptet Signaturhagen

Det private boligutviklingsselskapet Signaturhagen har et mål om å tilrettelegge for en livsstil der ulike sosiale fellesarealer skaper en økt grad av sosialt samvær beboere imellom. Signaturhagens «signatur» er en tropisk hage i midten av det største oppholdsrommet, rundt denne hagen er det bygget leiligheter på flere plan (TOBB, u.å.). «Livet i Signaturhagen skal oppleves som bekymringsfritt, lettvent og fullt av muligheter.» (TOBB, u. å.). Tanken bak konseptet er også å gjøre det enklere å være aktiv i hverdagen, der felles trimrom, hobbyrom og lounge muliggjør dette (TOBB, u.å.). Et bomiljø som skal oppfordre til å være sosial og bli kjent med naboene sine, samtidig som alle har hver sin private del, i tillegg til fasiliteter som gjesterom.

Signaturhagen selv beskriver dette som en «Sømløs overgang – fra enebolig til leilighet», målgruppen er altså godt voksne med et ønske om å flytte fra enebolig og over til en mindre leilighet (Signaturhagen, u.å.a). Signaturhagen er dermed et konsept som virker å skille seg ut fra andre boligprosjekt, med tanke på både hagen og det sosiale bomiljøet. Ifølge boligkonseptets egne nettside, blir et godt og sosialt bomiljø dannet allerede før beboere flytter inn, noe som skaper en følelse av trygghet og fellesskap helt fra starten av (Signaturhagen, u.å.a). Vi kan se forsøket på å danne slike gode bomiljø allerede før beboere flytter inn, et godt

eksempel her er spalten «dette skjer nå» på Signaturhagens egen hjemmeside. Der inviteres det ofte til arrangementer, spørreundersøkelser, konkurranser og infomøter for å involvere interessenter og beboere i prosessen. Allerede her blir det synlig at selskapet har et fokus på å engasjere menneskene i utviklingen av prosjektene.

Lokasjonene er spredt over store deler av landet og ligger på: Nøtterøy, Bakkestranda (Skien), Stjørdal, Kongsberg, Son, Gjøvik, Trondheim og Skjold (Bergen). Prosjektene er i ulike faser der noen er utsolgt, enkelte ligger ute til salgs, mens andre er i en tidlig planleggingsfase. De er også kontinuerlig på jakt etter tomter de kan etablere seg på i fremtiden (Signaturhagen, u.å.b). Pilotprosjektet Signaturhagen Nøtterøy stod ferdigstilt i 2021 og ble utsolgt mai samme år (Signaturhagen, u.å.b). Det neste prosjektet ble bygget på Kongsberg og stod klart til innflytting i september 2022. Boligprosjektet har fortsatt noen tilgjengelige leiligheter som ligger ute til salgs. I Stjørdal er byggeprosessen i gang, der estimert ferdigstillelse er satt til sommeren 2024. Prosjektene på Son, Gjøvik, Trondheim og Skjold er i en planleggings-/reguleringsfase, med mulighet for å melde interesse (Signaturhagen, u.å.b).

4.2 Synlighet på offentlig arena

Boligutvikleren har også gjort seg synlig gjennom å delta på ulike seminar og utstillingen NABO på Kode museum i Bergen, der de hadde som mål å vise visjoner for hvordan det bør tenkes rundt boligutvikling i fremtiden. Her ble det utstilt ulike boligmodeller og en større installasjon. I tillegg til at utstillingen skulle skape en møteplass mellom beboere og fagpersoner, der gode diskusjoner om samarbeid og boformer skulle få en grobunn (Kode Bergen, u.å.). Installasjonen i regi av Signaturhagen og VILL arkitektfirma, kalt for «Hjørnesteinen», skulle representere et fremtidig prosjekt boligutvikleren ønsker å utforme i Bergen.

Videre beskrives dette som «... en banebrytende type fellesareal og sosial boform.» (VILL, u.å.). Hjørnesteinen blir videre presentert som fremtidens bomiljø, der en unik delekultur formes gjennom høykvalitets fellesrom, der det også dannes et fellesskap allerede før man flytter inn. Arenaer som muliggjør utfoldelsen av varige naboskap etableres tidlig, noe som bidrar til en kultur der beboere blir kjent, hjelper hverandre og dermed formes også et tydelig eierskap til prosjektet (VILL, u.å.). Arkitektfirmaet beskriver et ønske om mangfold med et mål om bred involvering av alle: «Vi vet at de mest treffsikre resultatene kommer fra de som faktisk skal bo i et nabolag.» (VILL, u.å.) Tilstedeværelsen på NABO-utstillingen skulle altså

representere Signaturhagen, og hvordan deres idealistiske tanker rundt utviklingen av fremtidens bomiljø i Bergen ser ut.

Når det gjelder andre arenaer har Signaturhagen blant annet deltatt på seminaret i regi av advokatfirmaet Haavik i mars 2023, der temaet var satt til nye boformer og fremtidens boligutvikling. Signaturhagens representant fortalte om det sosiale livet i boligprosjektene og la særlig vekt på brukervedvirkning (Brun, 2023). «Morgendagens boligkjøpere stiller helt andre krav til boligen sin og hvordan de vil leve. Dette må vi som boligutvikler ta på alvor.», videre ble det uttalt: «For å lykkes med slike sosiale arenaer må vi som boligutvikler i samarbeid med beboerne sørge for at de får eierskap til arealene og at delekultur blir en naturlig del av naboskapet.» (Brun, 2023). Boligutvikleren ønsker å ta hensyn til fremtidige boligkjøpernes ønsker og trekker frem brukervedvirkning og deltakelse som viktig for å «skape best mulig kultur og fornøye eiere/beboere» (Brun, 2023). Igjen trekkes det frem hvor viktig det er for selskapet å legge opp til brukervedvirkning, hvor det er tydelig at beboernes behov skal stå i sentrum av selskapets kultur. Med et mål om å legge opp til økt trivsel hos beboerne, som igjen kan skape vellykkede prosjekter for boligutvikleren.

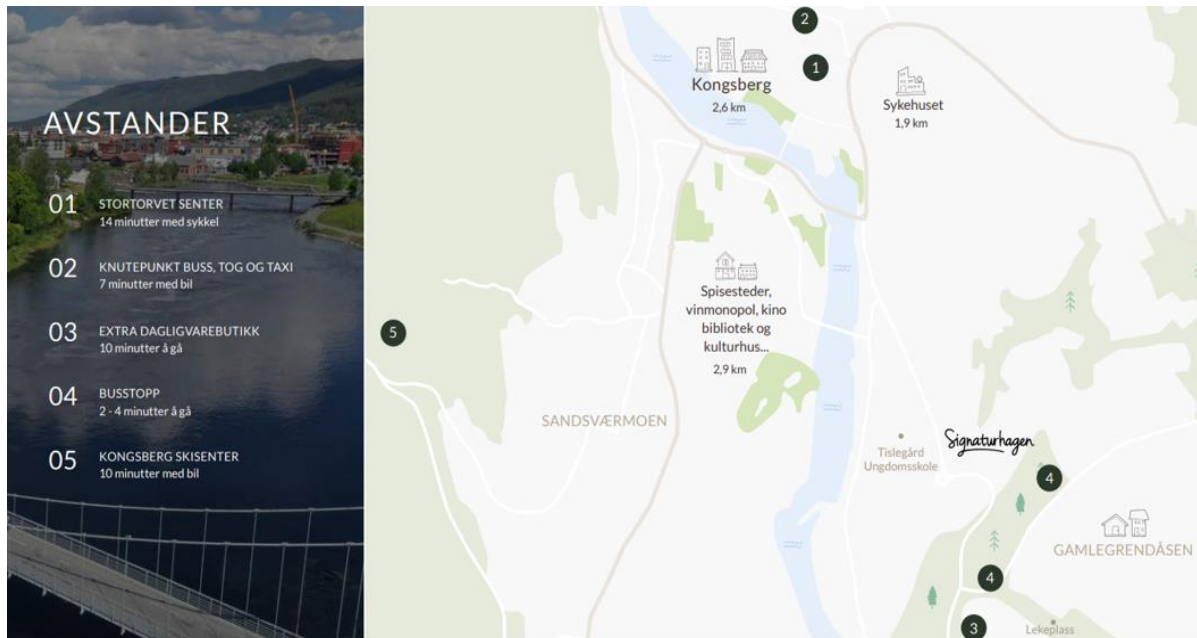
Signaturhagen ser altså ut til å virkelig ha et ønske om å sette beboerne i sentrum av boligplanleggingen, dette kommer frem gjennom hvordan de vektlegger brukervedvirkning og det menneskelige aspektet ved utviklingen av deres prosjekt. Selskapet viser blant annet til viktigheten av beboerinvolvering og skapelsen av gode naboskap gjennom tett samarbeid med interessenter og beboere. Det blir derfor interessant å undersøke nærmere hvordan dette faktisk gjøres i prosjektene.

4.3 Signaturhagen Kongsberg

4.3.1 Beliggenhet og eierform

Prosjektet befinner seg på Kongsberg, en by og kommune i Viken fylke med 28 862 innbyggere (Kongsberg kommune, 2021). Byen vokste frem av gruvedrift og er i dag et sentrum for høyteknologi (Kongsberg, u.å.a). Ifølge boligprospektet, er Signaturhagen Kongsberg et bofellesskap, tegnet av Rett Hjem arkitekter (Signaturhagen Kongsberg, 2020a, s. 23). Bofellesskapet befinner seg i Gamlegrendåsen, i Godokka, øst for elva Numedalslågen, 2,6 km fra Kongsberg sentrum, se figur 2 (Signaturhagen Kongsberg, 2020b, s. 4). Gamlegrendåsen er et område omtalt som Kongsbergs solside, og blir sett på som et meget attraktivt boligområde (Kongsberg, u.å.b). Like i nærheten av bofellesskapet ligger store natur- og friluftsområder

med stier og lysløyper, to dagligvarebutikker, samt gang- og sykkelforbindelser til sentrum. Det er også gode kollektivforbindelser med buss til og fra sentrum (Signaturhagen Kongsberg, 2022a, s. 12). Videre kommer det frem av salgsoppgaven at bofellesskapet er organisert som et seksjonssameie iht. eierseksjonsloven. Som vil si at hver seksjon ifølge salgsoppgaven til prosjektet «utgjør en sameieandel med tilknyttet enerett til bruk av en bruksenhet og rett til bruk av sameiets fellesarealer.» (Signaturhagen Kongsberg, 2020b, s. 4).

Figur 2. Beliggenheten i Kongsberg (Signaturhagen Kongsberg, 2020a)

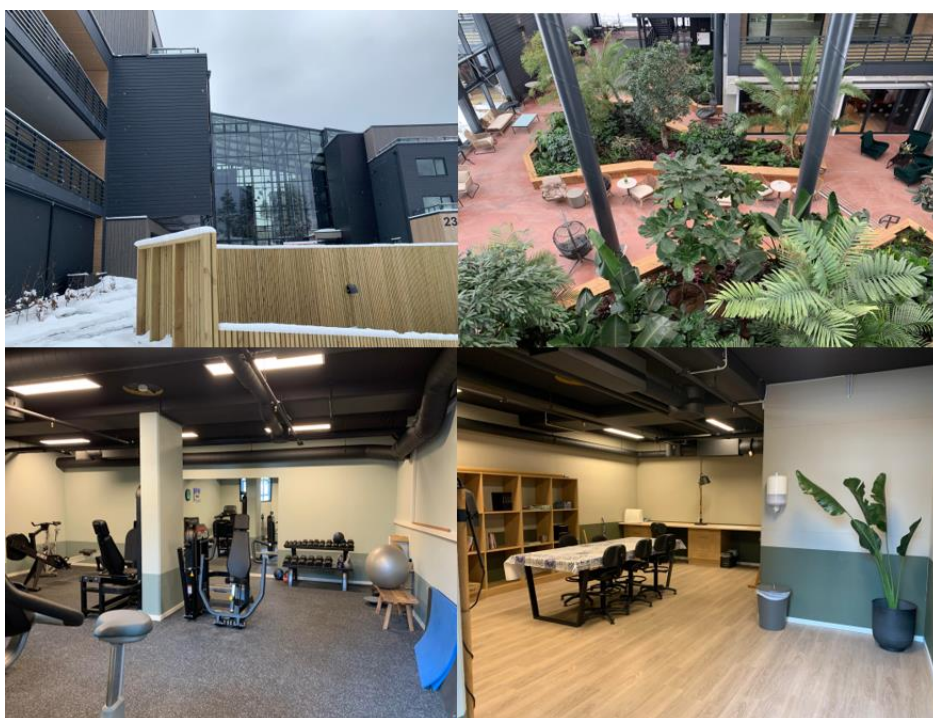
Figur 3. Illustrasjon av Signaturhagen Kongsberg (Signaturhagen Kongsberg, u.å.)

4.3.2 Sameiet Kongsberg

Sameiet på Kongsberg (figur 3 og 4) har fri utsikt mot både Kongsberg Skisenter og Knutetoppen. Det består av private boligenheter, der kjøpere kan velge to- til fireroms leiligheter på alt fra 37 til 139 kvadratmeter. Garasje plass i kjelleretasje følger med tre- og fireroms leilighetene. Enkelte av to-roms leilighetene kommer med privat hage. I tillegg er noen leiligheter også satt av til utleie til privatpersoner i regi av Signaturhagen. I tillegg er en av enhetene satt av til gjesteleilighet som alle beboere kan benytte seg av. (Signaturhagen Kongsberg, 2020a, s. 19). Den tropiske hagen er temperert hele året, se figur 5, og blir ivarettatt av profesjonelle gartnere. Ifølge prospektet skal plantene være et godt tilskudd for humør, helse og velvære hos beboerne, spesielt i de kalde vintermånedene (Signaturhagen Kongsberg, 2020a, s. 41–43). I tillegg til hagen som fellesareal, er det også selskapslokale/lounge med kjøkken og toalett, hobbyrom, treningsrom og petanquebane, se figur 4 og 5 (Signaturhagen Kongsberg, 2020a, s. 46–47).

Figur 4. Oversikts-illustrasjon av Signaturhagen Kongsberg (Signaturhagen Kongsberg, 2020b)

Figur 5. Fellesarealene i Signaturhagen Kongsberg (Krogh og Brzezina, 2023)

4.3.3 Kaffe, jazz og tomtevisning

Signaturhagen konseptet fronter som tidligere nevnt involvering av- og innflytelse fra beboere, vi ønsket derfor å gjøre våre egne undersøkelser på hvilke aktiviteter som har blitt foretatt i forbindelse med dette. Ut fra prosjektets nyhetsside kommer det frem at inkludering av interessenter og kjøpere i Signaturhagen Kongsberg startet på et tidlig tidspunkt, allerede før bygging. Noe av det første som ble gjort var å invitere til visningstur hele to ganger i 2020 til det allerede ferdigstilte prosjektet Signaturhagen Nøtterøy. I løpet av 2021 hadde de hyppige invitasjoner til tomtevisninger med grilling eller annen matservering. Hvor interessenter og kjøpere kunne bli kjent, stille spørsmål og få mer informasjon om videre fremdrift. I tillegg har Signaturhagen hatt stand på Jazzfestivalen, og kjørt konkurranse for kjøperne der de sendte inn forslag til navn på fellesarealene. I 2022 fortsatte de med tomtevisninger og inviterte til kaffe&prat på Møtepunktet Café med kjøperne. Samt deltok Signaturhagen på arrangementet Kongsberg Agenda, hvor det overordnede temaet var brukervedvirkning og hvordan det kan gjennomføres i et byggeprosjekt i praksis (Signaturhagen Kongsberg, u.å.)

4.4 Signaturhagen Stjørdal

4.4.1 Beliggenhet og eierform

Ifølge prospektet til Signaturhagen Stjørdal – Palmen og Orkidéen, skal prosjektet bygges midt i sentrum av Stjørdal, i Stokkanvegen 10. Stjørdal er den nest største kommunen i Trøndelag fylke med 24 423 innbyggere (Stjørdal kommune, 2023). I og med at Signaturhagen bygges i selve hjertet av Stjørdalen, er det gode kollektivforbindelser, gangavstand til kjøpesenter, restauranter, treningssenter og andre servicetilbud i nærområdet (figur 6). I tillegg er det kort avstand til fiskeelv, turstier og skiløyper, og det tar kun en halvtime med bil, buss eller tog til Trondheim (Signaturhagen Stjørdal, 2023a, s. 14–17). Bofellesskapet er tegnet av YME arkitekter (Signaturhagen Stjørdal, 2023a, s. 36), og er organisert som et borettslag iht. borettslagslova (Singaturhagen Stjørdal, 2023a, s. 110).

Figur 6. Beliggenhet i Stjørdal (Signaturhagen Stjørdal, 2023a)

4.4.2 Borettslaget Stjørdal

Foreløpig er det lagt ut to byggetrinn til salgs, der det er 20 leiligheter på 77 til 125 kvadratmeter i «Palmen», det første byggetrinn. De er nå i gang med salg av byggetrinn to «Orkidéen», etter et vellykket salg av de første leilighetene (Signaturhagen Stjørdal, u.å.). Dette viser at det

møte hverandre og utviklerne. Fremtidige beboere fikk også muligheten til å være med å bestemme hva hobbyverkstedet skulle romme. På lik linje med feiring av salgsstart, ble en lignende feiring av «det første spadetaket» og byggestart arrangert, i tillegg til at et byggeplasskamera ble installert slik at interessenter fikk mulighet til å følge med på utviklingen av tomten dag for dag. I starten av 2023 ble det også avholdt en samling som ga kjøpere og interessenter mulighet for å bli kjent med hverandre (Signaturhagen, u.å.c).

Figur 8. Byggetrinn 1, 2 og 3 (Signaturhagen Stjørdal, u.å.a)

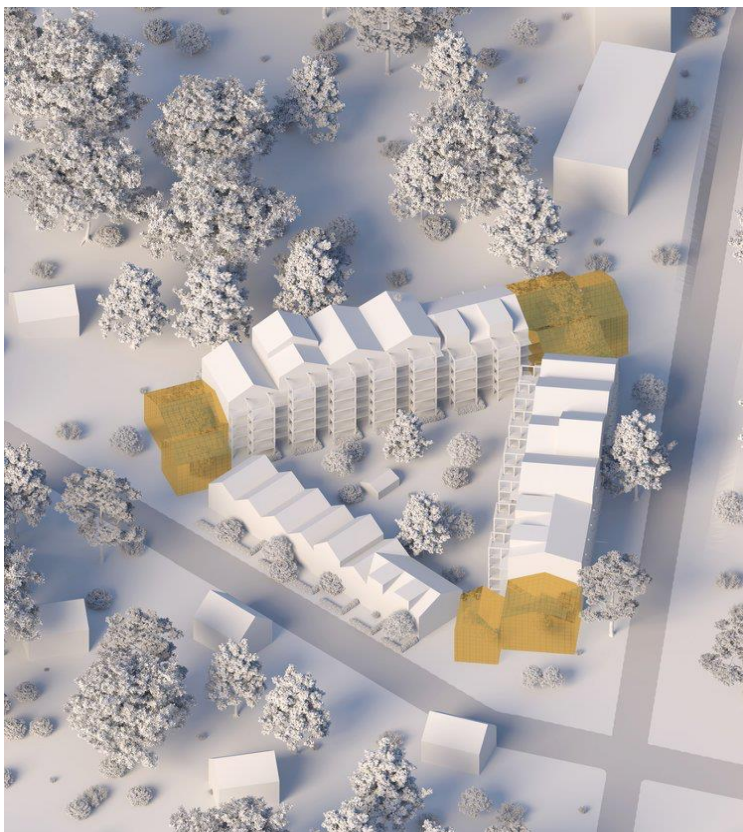

Figur 9. Tropisk hage (Signaturhagen Stjørdal, u.å.b)

4.5 Signaturhagen Skjold

Signaturhagen har inngått en avtale med Boligbyggelaget BOB i Bergen, som vil resultere i byggingen av det neste Signaturhagenprosjektet på Skjold i Bergen. Prosjektet er et samarbeid med det bergenske arkitektfirmaet VILL (Årdal, 2023). Planen har hentet sin inspirasjon av idéskissen «Hjørnesteinen», se figur 10, som ble presentert på NABO-utstillingen på Kode museum i Bergen i 2022. Tomten som er oppkjøpt av Signaturhagen og BOB, er på 5,2 mål og

befinner seg på Skjold i Fana bydel (Årdal, 2023). Beliggenheten til dette kommende prosjektet er like ved bybanen, og er også rett i nærheten av både butikker og skoler (BOB, u.å.). Noe som gjør det til et godt sted å bo for familier og andre som ønsker en praktisk og effektiv hverdag. Ifølge arkitektfirmaet VILL tilrettelegger den sterke kollektivdekning og nærhet til bydelssenter på Nesttun at beboere ikke vil være avhengig av bil for å ha nærhet til gode tjenester og tilbud (VILL, u.å.). Selv om prosjektet vil videreføre Signaturhagens typiske boligkonsept med deleløsninger og en helårig hage, vil det også tilpasses den oppkjøpte tomten og de omkringliggende eiendommene slik at det sikres at bofellesskapet passer godt inn i området, slik vist på figur 10 (Årdal, 2023).

Figur 10. Idé for bygningsmassen, med rom for fellesareal i hjørnene (VILL, u.å.)

Bygningsmassen er prosjektert til å ha et areal rundt 8000 kvadratmeter, bestående av 80 leiligheter, samt store fellesarealer. Tomten er trekantet og blir avgrenset av veisystem på sidene, og per dags dato er den delvis bestående av småhus. I tillegg ønsker forslagsstiller at «det gjennomføres et utvidet medvirkningsopplegg utover lovens minstekrav i forbindelse med oppstart av prosjektet» (Årdal, 2023). Arkitektfirma VILL i samarbeid med Signaturhagen, forteller at de vil ta med seg tidligere erfaringer, samtidig som beboere inviteres til å delta i interesse- og arbeidsgrupper tuftet på «dugnadsånd, engasjement, sosial tilhørighet og eierskap

til fellesoppgavene.» (VILL, u.å.). Til sammen skal det sørge for at beboernes interesser og kunnskap blir tatt med i utviklingen av prosjektet, og at det blir skapt en følelse av fellesskap og samhold blant dem. De ønsker å åpne opp for en involverende brukermedvirkning der man forplikter seg til å lytte til behov og interesser slik at dette kan forme eiendommene (VILL, u.å.). Presisert ytterligere:

Vårt utgangspunkt er at alle mennesker har en iboende kraft, med potensiale til å bidra positivt til sitt eget sted og fellesskapene vi er en del av. Målet er å tilrettelegge for gode liv og hverdager, trygg oppvekst, ingen ensomhet og inkluderende fellesskap. Gjennom ulike faser i prosjektet inviterer vi ulike grupper til å dele innsikt og idéer med oss, om hvordan vi best kan oppnå dette. Sammen med andre. (VILL, u.å.)

Signaturhagen og VILL arkitekter viser tydelig hva målet deres er og hvordan dette kan oppnås ved hjelp av ulike menneskegrupper i samarbeid med de profesjonelle aktørene. Videre forteller de at det er store forskjeller mellom symbolsk og reell innflytelse. Hvor mangfoldet av mennesker skal få muligheten til å sette sitt preg på eiendommene både inne og ute, der deres innspill blir tatt alvorlig, og teamet skal forsøke å tilrettelegge for et godt resultat ut fra dette (VILL, u.å.). Her kommer det også frem at de ønsker en bred involvering med ulike aldre, sosial bakgrunn og livssituasjon. Videre forteller de at et åpent og transparent medvirkningsopplegg krever tålmodighet og tid når det kommer til fremdrift i prosjektet (VILL, u.å.). Prosjektutviklerne har altså ikke bare et sterkt ønske om brukermedvirkning, de viser også til kunnskap og at et grundig medvirkningsopplegg krever at en setter seg inn i forholdene på stedet og bruker tid på å tilpasse det til menneskenes ønsker.

4.6 Oppsummering

De tre prosjektene bærer mange likhetstrekk. Der de alle har et sosialt preg tuftet på fellesskapsverdier, delekultur og godt naboskap. I tillegg vil selve *signaturen* til Signaturhagen, nemlig den tropiske hagen, gå igjen i alle prosjektene. Utformingen vil derimot være annerledes og tilpasset til eiendommen og stedet rundt. På Kongsberg er det bygget et sammenhengende bygg, mens det i Stjørdal bygges tre blokker. Skjold har derimot en eiendom formet som en trekant, og vil derfor måtte tilpasse seg dette. Alle de tre prosjektene viser et ønske fra boligutviklerens side om å involvere mennesker tidlig inn i utviklingsfasen. Gjennom Signaturhagens og arkitektens hjemmesider virker det likevel som innflytelsesmulighetene har vært og vil være større i Stjørdal og Skjold, enn det har vært på Kongsberg. Med blant annet spørreundersøkelser og meningsmålinger i Stjørdal, og at det tydelig er nevnt at det er ønskelig

med et utvidet medvirkningsopplegg i Skjold, som også er et av de nyeste prosjektene. På bakgrunn av dette vil det være interessant å se på hvilken måte de ulike Signaturhagene setter beboerne i sentrum av boligplanleggingen, og om innflytelsen, altså brukervedvirkning, har endret seg utover i prosjektene.

4.7 Brukervedvirkning i andre prosjekt

I tillegg til å se på Signaturhagens prosjekter, har vi valgt å supplere med andre boligprosjekter der brukervedvirkning har spilt en sentral rolle. Vi har sett på et eldre prosjekt, Selegrend i Bergen, samt et nyere prosjekt i Stavanger – Vindmøllebakken. Videre var det også ønskelig å få en internasjonal kontekst på brukervedvirkning, der vi har valgt å se på New Ground Cohousing i London. Dette ble gjort for å se om brukervedvirkning i et annet land skiller seg ut fra medvirkningsprosessene i de norske prosjektene. Selv om dette ikke er en direkte del av problemstillingen, har vi likevel tatt med dette eksempelet fra England, da prosjektet kan bidra til å skape en bakgrunn for diskusjon knyttet til brukervedvirkning i Signaturhagen. Alle de tre prosjektene viser også et spekter av brukervedvirkning og hvordan det kan gjennomføres, da de varierer både i sin romlige lokalitet, men også med tanke på et tidsperspektiv. Det bør og påpekes at mange andre prosjekter har vært med på å inspirere og bidratt til å sette fokus på brukervedvirkning, vi måtte likevel foreta et utvalg.

4.7.1 Selegrend 1 og 2 – Bergen

Selegrend Boligbyggelag i Bergen fra 1971 er ifølge Schmidt (1991) et eksempel på en gruppe mennesker som drømte om gode sosiale bomiljø, med fredelighet og vennlighet. Gruppen med interesserte beboere hadde med seg stor dugnadsånd inn i planleggings- og utviklingsfasen, som resulterte i Selegrend 1 i Hesthaugen, se figur 11 (1975) og Selegrend 2 i Nordås (1981) (Schmidt, 1991, s. 79). Ifølge Cold et al. (1984, s. 91), har Selegrend 1, 122 leiligheter, mens Selegrend 2 har 69 leiligheter, der disse varierer i størrelse fra to- til fem roms. Prosjektene er konsentrert småhusbebyggelse, der beboerne fikk medvirke på alle plan helt fra programmeringsfasen, til dagligdagse driften. I Selegrend 1 var tanken at beboerne skulle samles og være delaktige i prosessen samtidig som de etablerte et fellesskap seg imellom (Cold et al., 1984, s. 91). I Selegrend 2 tok de med seg erfaringer og kunnskap fra det første prosjektet, der dette ble utviklet fra lignende verdier om brukervedvirkning. I februar 1977 fikk boligbyggelaget tak i en tomt på Nordås, der det ble dannet en plan og byggekomite for

interesserte beboere så tidlig som juni 1977. Fra dette tidspunktet av ble det avholdt et stort antall møter der beboerne og arkitektene kom sammen. I tillegg foregikk det seminarer, gruppemøter og byggekomitémøter med mer, der det var til sammen hele 72 slike møter (Cold et al., 1984, s. 91–92).

Figur 11. Hesthaugen Selegrend borettslag (Grind, 2018)

Ifølge Schmidt ble det vedtatt at 35-40 prosent av boligene i Selegrenden skulle holdes av til vanskeligstilte (Schmidt, 1991, s.79) Cold et al. (1984, s. 91) forteller: «Det er lagt stor vekt på en variert beboersammensetning og et samvirke mellom beboernes forskjellige egenskaper og muligheter, slik at beboere med spesielle behov ikke skal behøve kategoribygging». Som viser omtanke for mangfold og inkludering av ulike lag i samfunnet. Thomas Cook og Anne Sæther Lislevand (2022), presiserte med artikkelen «Modeller for fellesskap», at man støtt og stadig leste i ulike aviser om beboerinvolveringen i Selegrenden. Der bevegelsen hadde stor interesse av at beboerne skulle få muligheten til å påvirke sin egen boenhet, før den ble ferdigstilt. Cook og Lislevand (2022, s. 44) mener at «Dette skapte en ny dynamikk i forholdet mellom arkitekt, byggherre og bruker». Det er nettopp en slik dynamikk som er viktig for brukermedvirkning, hvor det førte til at boligfeltene endte opp med fellesarealer og annen struktur enn først planlagt, grunnet reell innflytelse og bidrag fra beboerne (Schmidt, 1991, s.79).

Boformen legger også opp til et økt fellesskap. Beboerne går fra boligen og rett ut i fellesarealet som består av smau og tun, hvor de kan møte hverandre. De har også et felles grendehus, verksteder og parsellhager (Cold et al., 1984, s. 92). Det er ikke alt for lenge siden medvirkning

fikk økt fokus i plan- og bygningsloven, i kjølvannet av dette har det blitt et hett og populært emne innenfor planlegging den siste tiden. Derfor kan det være lett å tenke at begrepet er noe nytt, som ikke er blitt gjort så mye av fra før. Likevel er det tydelig at Selegrend kan motbevise dette. Påvirkningsmulighetene og deltakelsen i boligprosjektet kan være et av de tidligste norske eksemplene vi har på medvirkning utover minstekravet, dette ble også gjort før medvirkning for alvor kom inn i plan- og bygningsloven. I tillegg er beboerinnflytelse, samt inkluderingen av de mer sårbare i samfunnet også viktige prinsipper for sosial bærekraft slik det er avgrenset i denne avhandlingen.

4.7.2 Vindmøllebakken – Stavanger

Vindmøllebakken er organisert som et borettslag og stod ferdig i 2018 med 40 boenheter, se figur 12. Fellesfunksjonene består blant annet av gjesteleilighet, kjøkken, amfi, bibliotek og verksted (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 24). Det er et pilotprosjekt i norsk sammenheng der brukermedvirkning har hatt en sentral rolle helt siden oppstartsfasen. Arkitekter, byggherrer og beboere har vært med på å prosjektere Vindmøllebakken, noe som skal ha bidratt til å danne et fellesskap allerede før innflyttingen (DIBK, 2020). Både Stavanger kommune og konseptutviklere var innstilt på å legge til rette for en variert beboersammensetning, hvor det har flyttet inn beboere fra 1 – 76 år, med ulike livssituasjoner (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 29). Prosjektet er utviklet etter «gaining by sharing – modellen» der målet er å skape gode sosiale, miljømessige, og arkitektoniske kvaliteter gjennom etablering av bofellesskap der deling står sentralt (Gainingbysharing, u.å.).

Figur 12. En innovativ boform (Helen & Hard, u.å.)

Figur 13. Gode rom for alle som en (Ellingsen, u.å.)

Ifølge masteravhandlingen «Brukermedvirkning i bofelleskap: en casestudie av pilotprosjektet Vindmøllebakken» skrevet av Jakob Eldøy (2019), viste det seg at medvirkningsprosessen i Vindmøllebakken startet i 2013, hele tre år før boligprosjektet ble lagt ut til salg. Et seminar der alle interessenter fikk komme ble arrangert, noe som resulterte i et oppmøte langt større enn forventet. I etterkant av dette, ble både workshops og seminarer arrangert for interessentene over en lengre periode (Eldøy, 2019, s. 11). Etter hvert ble det satt i gang med det som ble kalt for «forpliktende beboerkurs», og flere lignende møter med

forpliktende karakter – det vil si at de var forbeholdt faktiske kjøpere. I løpet av disse ble de fremtidige beboerne informert både om boformen, men også oppfordret til å ta opp deres ønsker og innspill knyttet til prosjektet (Eldøy, 2019, s. 12). Under workshopene ble det organisert interessegrupper der beboerne ble delt inn etter hvilket fellesareal de hadde interesse av å påvirke (Eldøy, 2019, s. 38). Her kommer det tydelig frem at Vindmøllebakken jobbet med involvering på mange ulike måter, og lenge før ferdigstilling.

Beboerne ble også inkludert i planleggingen gjennom individuelle møter med arkitektene for å tilpasse boligene til hver og ens ønsker (DOGA, u.å.) Påvirkningsmulighetene beboerne opplevde avhenger også av når de ble med i prosjektet (Eldøy, 2019, s. 40). Det bør likevel påpekes at ingen hadde beslutningsrett før de eventuelt hadde kjøpt en leilighet, men de ble likevel lyttet til (Eldøy, 2019, s. 39). Når det gjelder påvirkningsmulighetene de faktisk fikk, var mye forbeholdt den private boenhet og tilrettelegging av fellesarealene (figur 13). Der det eksempelvis ble tilført et vindu til et av rommene, samt en slags serveringsluke inn til allrommet (Eldøy, 2019, s. 40-44). Denne formen for tilrettelegging gikk også ut på: «Hvor kan man komme inn med sykkel og fritidsutstyr, hvor skal man ha stikkontakter og hvordan legge til rette for å vise film i atrium.» (Eldøy, 2019, s. 43). Det skulle vise seg i undersøkelsen at Vindmøllebakken både hadde fysiske og sosiale mål med brukervedvirkningen. Hvor beboerne opplevde at de sosiale målene, slik som det å bli kjent og styrke fellesskapet seg imellom, ble oppnådd (Eldøy, 2019, s. 79). Likevel konkluderte Eldøy (2019, s. 79) med at de fysiske målene og oppnåelsen av disse kan sies å ha vært mer uklar, der det varierte i hvor stor grad beboerne opplevde å ha påvirkningsmuligheter. Det kan dermed diskuteres om denne formen for «bli-kjent-involvering» av beboerne kan kategoriseres som brukervedvirkning.

4.7.3 New Ground Cohousing – London

New Ground Cohousing er et bofellesskap i London og består av selveide leiligheter og offentlig støttede utleieleiligheter (figur 14), byggherre er Hanover Housing Association og Older Womens Co-Housing Group - OWCH (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 36–37). OWCH ble grunnlagt i 1998 av seks damer som ønsket å bo sammen når de ble eldre og alene, etter inspirasjon fra nederlandske bofellesskap-prosjekter. Gruppen begynte å samarbeide med boligforeningen Housing for Women, slik at de kunne få hjelp til å finne en passende eiendom. Deretter kom de i kontakt med Hanover Housing Association som kjøpte tomten og solgte den videre når alt var ferdig. Byggherren (Hanover) inkluderte OWCH, og Housing for Women i planleggingen, og lot dem velge hvilken arkitekt som skulle utarbeide boligprosjektet. Valget

falt på Pollard Thomas Edwards, der arkitektene lot bofellesskapet delta under hele prosessen. I tillegg hadde de tomtevisning, workshops og andre møter hvor kvinnene kunne komme med tanker og innspill til planløsninger, se figur 15. Da prosjektet var ferdig i 2016, rundt 20 år etter OWCH ble grunnlagt, var det dessverre kun én beboer igjen fra den opprinnelige gruppen (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 46–47).

Figur 14. Boligene i New Ground Cohousing (New Ground Cohousing, u.å.a)

Figur 15. Beboere deler ideer med hverandre (New Ground Cohousing, u.å.b)

Grunneier er Housing for Women, der OWCH har en 999 års festekontrakt for tomten. Dette gir beboerne mer kontroll og rettigheter over eiendommen. Det er nå en mangfoldig gruppe kvinner med ulik økonomisk situasjon, mental helse, nasjonalitet og utdanning (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 42–43). Det foreligger likevel en nedre aldersgrense på 50 år i denne kollektive boformen, hvor den kun er ment for kvinner (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 37).

De fleste av leilighetene varierer mellom 50-80 kvadratmeter. Der man kan benytte seg av 160 kvadratmeter innvendige fellesarealer i form av kjøkken, spiseplass, møterom, kontor og gjesteleilighet. I tillegg er det felles hage, med kjøkkenhage og sommerhus (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 36–37). Her er det også mulig å leie leilighet med noe lavere pris, slik at lavinntektsgrupper inkluderes (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 44). Prosjektet startet etter initiativ fra beboerne selv, og viser til en sterk involvering, der deres behov og ønsker ble inkludert i hele planleggingsfasen. Både gjennom tomtevisning, men også workshops sammen med arkitektene hvor de hadde en direkte innflytelse på design og utforming, se figur 16.

Figur 16. Beboere samarbeider med arkitektene (New Ground Cohousing, u.å.c)

5 I Signaturhagen

I følgende kapittel skal vi først vise til et feltnotat fra observasjonen vi foretok i Signaturhagen Kongsberg for å sette stemningen for resten av kapitlet. Deretter presenteres funn gjort gjennom dybdeintervju med en representant fra Signaturhagen og de fire beboerne fra Signaturhagen Kongsberg. Å utføre disse var først og fremst nødvendig for å finne ut hvordan involverings- og innflytelsesmulighetene i det utvalgte caseområdet ble opplevd av beboerne. Å intervjuere en representant fra boligselskapet var derimot viktig for å få en dypere forståelse av konseptet, de andre prosjektene, og Signaturhagens egen forståelse av brukermedvirkning. I kapitlet deler vi funnene fra dybdeintervju inn i fire hovedtema, som vil tas opp senere i oppgavens diskusjonsdel. De utvalgte hovedtema er: forståelse av begrepet brukermedvirkning, innflytelse og sosial bærekraft, beboernes interesse for brukermedvirkning, og til slutt: de reelle innflytelsesmulighetene. Representanten fra Signaturhagen svarer på vegne av hele konseptet, deriblant også Signaturhagen Stjørdal, Skjold og Kongsberg. I motsetning til beboerne som svarer ut fra eget perspektiv, basert hovedsakelig på opplevelsen av å bo i Signaturhagen Kongsberg.

Under hvert tema presenteres svarene fra Signaturhagens representant, vekselvis med uttalelser fra beboerne på Kongsberg og deres perspektiv knyttet til det gitte temaet. Det følges ingen gitt struktur – men en naturlig flyt, der uttalelser fra informantene kommer i den rekkefølgen som er mest hensiktsmessig for det gitte temaet. Å strukturere funnene på en slik måte er adekvat for å få frem eventuelle kontraster og likheter som kommer frem gjennom uttalelsene. Avslutningsvis oppsummerer vi hvert enkelt tema. Underveis i hele kapitlet foretar vi også små diskusjoner og peker på interessante funn. Svarene gitt under dybdeintervjuene presenteres herunder både med lengre, direkte sitater, samt enkelte kortere dialoger. Informantene holdes anonyme og vi omtaler dem ved bruk av tall: *beboer 1, 2, 3 og 4*. Det bør også påpekes at beboer 1 og 2 ble intervjuet sammen da de er samboere, og derfor vil enkelte dialoger omfatte begges uttalelser. Representanten fra Signaturhagen er på samme måte anonymisert, og navngis som *boligutvikler*. Som nevnt tidligere har vi fulgt to separate intervjuguider; en for

boligutvikleren og en for beboerne på Kongsberg. Likevel forsøkte vi å strukturere dem på en måte som ga grunnlag for sammenligning mellom funnene.

5.1 Observasjon i felt

Da vi kjører inn til Signaturhagen Kongsberg rundt kl. 11:30, onsdag den 29.03.2023 merker vi oss først det lysende skiltet utenpå bygget med ordet «Signaturhagen». Når vi går inn opplever vi en kontrast mellom den kjølige luften ute hvor det er vinter og snø, i forhold til inne i den behagelige og varme hagen som er det første fellesarealet du møter. Dette gir en følelse av å være inne, men samtidig ute. I inngangen er det en digital oppslagstavle hvor man kan se kommende aktiviteter, annen info og hvem som har bursdag. Noe annet vi bemerker oss er at det er stille og rolig i hagen uten noe særlig aktivitet, som også kan være påvirket av at det enda er tidlig på dagen. Det er høyt under glasstaket, samt flere sittegrupper og benker rundt omkring hvor man kan sitte skjernet av plantene om man ønsker det. Lukten innvendig er preget av det nye og natur og det er et naturlig dagslys som faller over rommet.

Når vi går fra et intervju til et annet, kan vi se en og annen person sitte i fellesarealet og lese avisen. Etter vi er ferdig med intervjuene setter vi oss ned i hagen i godt over en time for å observere det naturlige samspillet mellom naboene. Klokken er nå 15:30, her observerer vi flere uformelle møter og beboere som kommer inn i bygget, skal ut eller henter posten. Alle hilser på hverandre og noen havner i en uplanlagt samtale før de går hver til sitt. Noen er også nysgjerrige på oss og stopper for å hilse, og vi ender opp med å bli invitert til å se på en beboers leilighet som skal leies ut før vi drar hjem (Feltnotat, 29.03.2023)

5.1.2 På besøk i Kongsberg

Før vi går inn på hovedtemaene, ønsker vi å fortelle hvordan det var å oppholde seg i Signaturhagen Kongsberg og utføre de kvalitative dybdeintervjuene på stedet. Under besøket ble vi invitert hjem til hver enkelt informant. Dette bidro til en avslappet atmosfære, og gjorde også at vi fikk et innblikk i hvordan det er å bo i Signaturhagen. Her vises dette gjennom et utdrag fra vår opplevelse:

Vi blir vist rundt i de andre fellesarealene av beboerne, her ser vi bocciabanen, loungen som kan åpnes opp ut mot hagen, hobbyrom og treningsstudioet som ifølge dem er populært å bruke. Fellesrommene har fått navn som er stemt frem av beboerne selv, og som gjenspeiler noe av kulturen og historien i Kongsberg. Alle beboerne vi intervjuer inviterer oss inn i sitt private hjem, hvor de tar oss imot med åpne armer. Ut fra alles kroppsspråk opplever vi denne atmosfæren som en trygg ramme hvor det ender opp med å bli en avslappet og naturlig samtale fra begge parter, hvor vi er nysgjerrige besøkende som får et innblikk i deres liv. Beboer 1 og 2 bor sammen, her blir vi servert kaffe og hjemmebakket gulrotkake. De har hatt mye besøk av familie og bekjente siden de flyttet inn og sier at vi er nummer 75. (Feltnotat, 29.03.2023)

5.2 «Med-virkning» fra dag én

Det var interessant å få frem boligselskapets syn på temaet og deres tolkning av begrepet brukervedvirkning gjennom intervjuene. De er en profesjonell, privat boligutvikler med kunnskap om medvirkningskravet som foreligger i plan- og bygningsloven. Signaturhagen har også tidligere kommet med uttalelser der det har blitt pekt på hvor viktig samarbeidet med beboere er, for å skape best mulige bomiljø. Det var derfor naturlig både for oss, men også for representanten fra Signaturhagen, å starte med å stille et direkte spørsmål om brukervedvirkning og hva de legger i begrepet. Svaret vi fikk var som følger:

Det vi legger i begrepet er «med-virkning» fra dag én. Vi mener det er en stor verdi for oss som utvikler og for prosjektet som skal utvikles å involvere nabolag, interessenter og kommende beboere. Det er vesentlig å forstå stedet og dets kultur og verdier. Vi bygger jo for de som skal bo der. Vi opplever i stor grad at folk flytter for konseptet og tror virkelig på det å involvere nabolaget (Informant: Boligutvikler).

Vi ser her at boligutvikleren trekker frem hvor viktig beboerinvolvering er for selskapet, vi ser også hvor engasjert vedkommende er mens dette blir fortalt. Det ble presisert at det ikke bygges for selskapet selv og deres utbytte, men for de som faktisk skal bo på der og deres trivsel. Involvering er et begrep som går igjen, noe som tyder på at Signaturhagen ser på det som en

viktig del av brukermedvirkning. Det ble også nevnt at involvering er viktig for å forstå området det bygges i og hvem det bygges for. Boligutvikleren vektla også det særegne ved et sted, og at involvering av beboerne er viktig for å oppnå ytterligere steds- og nabolagforståelse. Gjennom noen eksempler i to av deres prosjekter fortalte vedkommende om hvilke konkrete tiltak de gjennomfører for å klare å oppnå dette:

Ta Son som et eksempel. Der har vi samlet interessenter og naboer til å komme og ha en workshop sammen med dem. Det er mange spørsmål som vi får gode refleksjoner om som «Hvordan er området? Hva er dere på jakt etter? Hva mener dere det mangler her?» Disse innspillene ønsker vi å ta til oss, og se om vi kan bruke det videre. Nå skal vi jo i gang med prosjektet i Bergen hvor vi legger til rette for å få innspill fra nabolaget gjennom en installasjon på tomten der folk ferdes. Vi benytter oss også av spørreundersøkelser i en slik prosess. Selv om det er et krav om medvirkning, ønsker vi å involvere andre i større grad enn hva som er kravet (Informant: Boligutvikler).

Boligutvikleren uttrykker her at de aktivt jobber med tiltak som skaper en dypere nabolagsforståelse, for eksempel gjennom workshopen i Son. Der de forsøkte å finne ut av hvordan området er, hva beboerne ser etter og hva som er eventuelle mangler. Her ser vi hvordan et fokus på nabolaget går igjen i Signaturhagens brukermedvirkning. Det ble også pekt på hvordan de planlegger å jobbe med dette i Signaturhagen på Skjold i Bergen, der de ønsker å involvere ikke bare interessenter – men også menneskene som ferdes forbi tomten. Vedkommende nevner også at de ønsker å involvere utover lovens minstekrav. Siden hovedvekten i oppgaven ligger på Signaturhagen Kongsberg og beboerne der, var det enda mer interessant for oss å spørre boligutvikleren spesifikt om dette prosjektet.

Det ble stilt et spørsmål om graden av brukermedvirkning og hvor sentralt dette eventuelt har vært for Kongsberg, informanten svarte da med dette utsagnet:

Siden det var ferdigregulert, har dette kommet underveis. Der startet vi medvirkningen kanskje 1,5 år før det ble ferdigstilt. Vi har hatt det før ferdigstilling, definitivt, men vi hadde ikke medvirkningsprosess i det vi har kjøpt tomten og før regulering (Informant: Boligutvikler).

Boligutvikler poengterer her at brukermedvirkning definitivt var til stede på Kongsberg, hele 1,5 år før ferdigstilling. Samtidig svarte vedkommende at tomten var ferdigregulert på forhånd, og det var derfor ikke var mulig for beboerne/interessentene å medvirke underveis i reguleringsprosessen. Det kan tyde på en brukermedvirkning som skiller seg ut fra de ovennevnte eksemplene fra Son og Skjold. Et interessant poeng blir derfor å se på hva

Signaturhagen ser på som brukermedvirkning på Kongsberg. Boligutvikler ble derfor bedt om å utdype hvordan brukermedvirkningen her foregikk:

Vi har hatt flere møter, både på hotellet og kafeen. Vi har satt opp tomtevisning, der vi fikk alle til å involvere seg på tomten. Vi involverer de flere ganger til å være med på å utvikle innholdet i prosjektet (...) Det som er vanlig generelt er jo at du ikke kjenner naboene når du flytter inn en gang. For oss, det å begynne utviklingen tidligere har veldig mye å si mot det sosiale (Informant: Boligutvikler).

Svaret som ble gitt var at de på forhånd hadde flere møter, i tillegg til tomtevisning. Det ble nevnt at beboerne fikk mulighet til å involvere seg flere ganger for å kunne videreutvikle prosjektets innhold. Ut fra intervjuet fikk vi et inntrykk av at det som ble gjort her var et ønske om å ha medvirkning utover minstekravet, der innspill fra beboerne ble tatt med videre. Samtidig ble det påpekt at disse møtene hovedsakelig var rettet mot at de skulle bli kjent. Boligutvikleren hevdet også at mennesker som flytter inn i et nabolag vanligvis ikke kjenner hverandre, mens i deres prosjekt involveres de tidlig, noe som skaper en økt fellesskapsfølelse i boligprosjektet.

Ulike møter i forskjellige settinger trekkes frem flere ganger i intervjuet som en del av medvirkningsopplegget i Signaturhagen Kongsberg. Det skulle vise seg at dette også er noe som kommer frem under intervju med den neste informantgruppen: beboerne på Kongsberg. Her vist gjennom eksempel fra en dialog i intervju med beboer 1:

Intervjuer: Hvilke aktiviteter har dere vært med på i regi av Signaturhagen, i forkant av innflyttingen?

Beboer 1: Det var et lite møte på kafeteriaen nede i byen. Bli kjent egentlig. Det var lagt opp langbord og vi pratet mest med den som var over bordet, så det er ikke der vi har blitt mest kjent med de andre.

Intervjuer: Ble det gitt informasjon om muligheter for innflytelse der?

Beboer 1: Ikke noen informasjon om det, men det var en annen gang på Grang. Vi har hatt et par møter med Signaturhagen, hvor de har fortalt om planene og hvordan ting fungerer. Det var også eiendomsmeglerne som arrangerte noen treff. Det var ikke bare for oss som hadde kjøpt leilighetene (Informant: Beboer 1).

Beboer 1 hadde sammen med beboer 2 vært med på noen av kafémøtene i forkant av ferdigstilling, der hovedvekten lå på å bli kjent med de andre som skulle flytte inn. Her pekte vedkommende på at det under det aktuelle møtet var noe utfordrende å snakke med andre enn

personen som satt over deg ved langbordet, slik at det ikke var her de ble mest kjent med hverandre. Det viste seg at beboeren hadde vært med på flere lignende møter. Videre spurte vi om det ble gitt noe informasjon om påvirkningsmulighetene på disse møtene. Beboer 1 uttrykte tankefullt at det ikke ble det, men at hovedvekten lå på å være sosiale, samt informasjon om hvor selskapet lå i planleggingen. Noe beboeren tydelig viste entusiasme for.

Dette var også noe som kom godt frem i intervju med boligutvikler, at det sosiale fellesskapet ble mest vektlagt – det å bli kjent med dine fremtidige naboer. Signaturhagen Kongsberg var på dette tidspunktet også ferdigregulert, det kan dermed være en forklaring på at den aktuelle beboeren ikke opplevde noe informasjon om innflytelse her. Samtidig pekte vedkommende på at de ble oppdatert om planene og «hvordan ting fungerer», det kan være at denne omtalen viser til noe som blir sett på som en del av brukermedvirkning fra boligutviklerens side, men at beboeren ikke tolket det slik. Til slutt ble det nevnt at enkelte av møtene ikke var i regi av Signaturhagen, og ble arrangert av eiendomsmeglerne, der ikke bare de som allerede hadde kjøpt ble invitert, men også trolig de som var interessert i å kjøpe.

Beboer 4 ble stilt et par lignende spørsmål, gjennom dialogen se vi hvordan vedkommende svarte på disse:

Intervjuer: Hvilke aktiviteter har dere vært med på i regi av Signaturhagen, i forkant av innflyttingen?

Beboer 4: Var på en tur til Nøtterøy, også var det vel et kaketreff. Kaffe, kake og bare prat også var det vel et informasjonsmøte.

Intervjuer: Hva gjorde dere her og hvem møtte dere?

Beboer 4: Bare snakk og bli kjent med andre som skal bo her, vi har hatt svært liten påvirkningskraft - om noe som helst på fellesarealene.

Intervjuer: Opplevde du mulighet til innflytelse eller påvirkning her?

Beboer 4: Nei (Informant: Beboer 4).

I intervju med beboer 4 ble vi fortalt at hen var med på en tur til Nøtterøy, der Signaturhagen har sitt pilotprosjekt. Dette ble opplevd som noe positivt for å danne et inntrykk av hvordan det er å bo i et av Signaturhagens prosjekt. Videre nevnte vedkommende med et smil om munnen at hen var med på kaffe, kake og prat, der beboerne bare snakket og ble kjent. Beboeren hevdet også at det ikke ble gitt noen form for mulighet til påvirkning her knyttet til utformingen av fellesarealene. Beboeren svarte videre bestemt og kort på spørsmålet om påvirkningsmulighetene under treffene i forkant av ferdigstillelsen. For vedkommende, ble

altså aktivitetene i forkant ikke opplevd som arenaer der det ble redegjort for innflytelsesmuligheter, men heller som hyggelige opplegg der fremtidige naboer kunne bli kjent med hverandre. Et oppfølgingsspørsmål om beboeren var fornøyd med aktivitetene ble derfor stilt, beboer 4 uttrykte da:

Har vært fornøyd med alle de. Jeg skulle ønske vi ble involvert tidligere. Når vi flyttet inn var det veldig mye som skulle etableres: vaskebyrå, brøytemannskaper, sånne ting skulle jeg ønske ble etablert på forhånd, enten med eller uten vår påvirkning, men når vi flyttet inn at vi kunne konsentrere oss om å flytte inn og ha det hyggelig og ikke masse jobb med vaktmestertjenester, brøytemannskaper (Informant: Beboer 4)

Det viste seg at beboer 4 var fornøyd med aktivitetene, til tross for den uttrykte mangelen av innflytelsesmuligheter. Videre gikk beboeren selv inn på involvering, der hen uttrykte et ønske om tidligere involvering med fokus på etablering av driftsløsninger. Her oppfattet vi beboeren som noe oppgitt over situasjonen, der det kom frem at hen rett og slett kunne ønske at de nevnte tjenestene var etablert på forhånd, og opplevde mye styr knyttet til dette i etterkant. Samtidig ble det nevnt at en slik etablering like gjerne kunne ha skjedd uten innflytelse fra beboerne. Det virket dermed som beboer 4 heller kunne ønske et større fokus på hyggelige aktiviteter, der naboene kunne bli mer kjent med hverandre, istedenfor å drive med etablering av praktiske løsninger.

Oppsummering

Boligutviklerens syn på brukermedvirkning kom tydelig frem under intervjuene, der vi opplevde Signaturhagen som engasjerte og opptatte av både innflytelse, involvering og en medvirkning utover lovens minstekrav. Involvering var også et begrep brukt gjennomgående i flere svar. Det skulle vise seg at Signaturhagen har et sterkt ønske om å utvikle sine boligprosjekter basert på en dypere stedsforståelse, slik at kommende beboere kan være med og bidra til å skape sine egne hjem. Ut fra intervjuene kom det også frem hvordan boligselskapet faktisk har jobbet med involvering av fremtidige beboere, gjennom blant annet workshopen i Son. Det skulle også vise seg at tomten på Kongsberg var ferdigregulert, og at beboerne der ble involvert senere i prosessen – men at involveringen fortsatt startet tidlig, hele 1,5 år før ferdigstilling. Dette ble gjort gjennom møter på ulike arenaer, samt tomtevisninger.

Flere av beboerne på Kongsberg hadde vært med på noen av disse møtene, der enkelte også hadde deltatt på infotur til Signaturhagen Nøtterøy. Beboerne uttrykte at de stort sett var

fornøyde med arrangementene, men at disse hadde et sosialt fokus – også nevnt av boligutvikleren selv. Samtidig la boligutvikleren trykk på at disse møtene også var ment for å legge opp til involvering av beboerne, der de fikk bidra til å «utvikle innholdet i prosjektet», noe som ikke kom frem fra beboernes side. Deres oppfatning av treffene var at disse hovedsakelig gikk ut på viderefremføring av informasjon og som tidligere nevnt; styrking av det sosiale fellesskapet. Det kan derfor argumenteres for at det her foreligger et språk i forståelsen mellom boligutvikleren og beboerne. Der boligutvikleren mener at de nevnte aktivitetene også var en del av boligprosjektets brukervedvirkning, i tillegg til at de sosiale aktivitetene, mens beboerne kun la merke til det sistnevnte.

5.3 Noe mer enn bare fire vegger

Brukermedvirkning i form av reell innflytelse kan sees på som en effektiv metode for å sørge for at alle får delta på likt grunnlag i samfunnet, hvor blant annet sivilbefolkningens ulike behov blir ivaretatt og tatt med videre inn i planleggingen. Med andre ord kan det være et virkemiddel for å oppnå sosial bærekraft, som kan legges til rette for gjennom beboerinvolvering i utviklingen av boligprosjekter. Ved å gjøre dette kan man skape et bomiljø det knyttes eierskap til og som lever opp til beboernes ulike forventninger. Hensikten vår var derfor å undersøke boligutviklerens syn på dette, og hvordan det vises i deres prosjekter. På bakgrunn av dette ønsket vi også å se nærmere på forventninger hos beboerne før innflytting, samt hvilket forhold de hadde til de allerede planlagte fellesarealene. For å belyse temaet ville vi først prøve å forstå oppfatningen boligutvikler har av begrepet sosial bærekraft:

Når vi bygger prosjektene våre ser vi at vi må utvikle noe mer enn bare fire vegger, det handler om det som skjer innenfor disse veggene og livet til de som bor der. Det er så mye verdi i kontakten de får seg imellom. Vi ser bare på Kongsberg, der er det, hvis du tenker årlig, over 100 aktiviteter som de arrangerer. Det er bare det som er loggført, kan du tenke deg det som faktisk er når man bare møtes over en kopp kaffe (...) Verdien av denne sosiale biten er kjempeviktig. Det skaper jo prosjektene våre. Den kulturen og det mellommenneskelige som oppstår, hvor viktig det faktisk er for at de skal trives. Vi får faktisk mange gode tilbakemeldinger fra de som bor der (Informant: Boligutvikler).

Boligutviklerens tolkning av begrepet synes å omhandle samhold mellom mennesker, og deres liv innenfor veggene. Som et svar på dette, trakk boligutvikleren selv frem at de ser på

konseptet som noe mer enn bare et tak over hodet. Det virket derfor som om de ønsker å bidra til at beboerne knytter sterkere bånd til hverandre gjennom prosjektet. Vedkommende var ivrig og fortalte videre at det som har vært arrangert til nå på Kongsberg tilsvarer i snitt 100 aktiviteter på årlig basis. Her ble ikke de uformelle møtene tatt med i beregningen, som å gå en tur eller ta en kopp kaffe sammen. Hen tok også opp at de hadde fått gode tilbakemeldinger fra beboerne på nettopp dette på Kongsberg.

Begrepet sosial bærekraft er som nevnt tidligere utfordrende å definere. Vi opplevde her at boligutvikleren la hovedvekt på kontakten mellom beboerne og det sosiale forholdet dem imellom i sin forståelse av begrepet. Et godt samhold er som sagt en viktig del ved sosial bærekraft. Like muligheter til deltakelse og innflytelse i planleggingen, blir likevel ikke nevnt av boligutvikler. Av den grunn ønsket vi å spørre mer om hva involvering og innflytelse fra beboere har å si for den sosiale bærekraften. Da det er det vi i denne oppgaven anser som viktig for å oppnå sosial bærekraft. Ved spørsmål om dette, presiserte boligutvikleren:

Mye. Det handler om eierskap, deres hjem, deres hverdag. I et slikt prosjekt har beboerne sine eiermetere i boligen og delemetere i fellesrommene. Delemeterne deler du med naboene, men er allikevel en del av ditt hjem. Å være med å involvere, både før de flytter inn, og mens de bor der gjør at dette blir en del av hjemmet deres. Det gjør at dette ikke oppleves som et offentlig miljø (Informant: Boligutvikler).

Boligutvikleren mente altså at involvering har mye å si for den sosiale bærekraftens levedyktighet. I dette la vedkommende stor vekt på at involvering av beboere vil øke eierskapsfølelsen til fellesarealene, da det bidrar til å gjøre delemetere til deres eget hjem istedenfor et offentlig miljø. Videre gir boligutvikler et eksempel på involveringens betydning for sosial bærekraft ved å vise til eksempler fra Kongsberg og Skjold:

I Kongsberg inviterte vi til flere treff før innflytting. Her var det lavterskel i form av hyggelige møter på cafe, grilling på tomt eller event i selskapslokalet på det lokale hotellet. Dette i god tid før de skulle flytte inn. Kommende naboer har hatt muligheten til å bli bedre kjent og de har fått være med å komme med ønsker for grupper og aktiviteter i det kommende sameiet. Et annet eksempel er ulike treff i Stjørdal som har resultert i mange gode innspill. (Informant: Boligutvikler).

I Signaturhagen Kongsberg og Stjørdal fremkommer det at de møtte kjøpere på kafé, grilling på tomten og andre eventer på det lokale hotellet. Igjen ligger fokuset på den sosiale sammenkoblingen i involveringen av beboerne – der det handler om å bli kjent med hverandre, hvor de også får muligheten til å komme med forslag til aktivitetsgrupper før innflytting.

Når vi snakket med beboerne, hadde alle hørt om boligprosjektet i den lokale avisen Laagendalsposten, det var slik de først fikk vite om at det skulle komme til Kongsberg. Forventningene var ulike, der noen ikke hadde forventninger i det hele tatt annet enn den store omveltningen fra enebolig til leilighet. Dette forteller beboer 1 og 2:

Intervjuer: Hvilke forventninger hadde du før innflytting?

Beboer 1: Vi som har bodd i enebolig bestandig. Vi har kjøpt leilighet fordi vi begynner å bli gammel, og skulle få et bosted som var bra nok for oss. Og lettvint. Vi hadde et hus 250 kvm x2, hvis du regner med kjelleren. Så det ble altfor stort.

Intervjuer: Hvordan forventet dere at denne overgangen skulle bli?

Beboer 2: Veldig omveltning, vi har ikke gledet oss til å flytte. (Informant: Beboer 1 og Beboer 2).

Beboer 1 fortalte at hen tidligere hadde eid en enebolig sammen med beboer 2, og flyttet inn i Signaturhagen Kongsberg på grunn av alderdom. Dette fordi de ønsket en mindre boenhet med alt på ett plan. Beboer 2 uttrykte at de ikke hadde noen spesielle forventninger, annet enn den store overgangen i seg selv, hvor de gruet seg til å flytte fra eneboligen. Vi ønsket å høre mer om forventningene til det sosiale ved en slik type boform, noe beboer 1 og 2 utdypet:

Intervjuer: Hva med forventninger til det sosiale ved å bo slik?

Beboer 1: Hadde nesten ikke forventninger i det hele tatt. Tilbudet på ting man kan være med på er stort, men det er aldri noe press.

Intervjuer: Blir fellesarealene brukt noe og hvor ofte?

Beboer 2: I snitt har det vært ganske stille nå en stund, men til å begynne med var det nesten hver uke. Det er oftere uformelle møter. (Informant: Beboer 1 og Beboer 2).

Beboer 1 hadde ingen særlige forventninger til det sosiale, og påpekte at det har vært et stort tilbud av aktiviteter man kan være med på. Beboer 2 opplevde at det har vært stille i fellesarealene en stund nå, men at det i starten var oftere aktiviteter. Det ble også lagt vekt på

av beboer 2, at det oppstår flere uformelle enn formelle møter. Da bofellesskapet består av en større andel godt voksne mennesker er det tenkelig at slike forventninger rundt omveltning kan gjelde flere. Det er altså ikke sikkert at alle flytter inn grunnet konseptet i seg selv, men fordi beliggenhet og leiligheten er ønskelig. En stund ut i intervjuet innrømmer beboer 2 at hen faktisk hadde litt skepsis knyttet til det å flytte inn i et prosjekt tuftet på sosiale verdier. Dette var noe vedkommende hadde følt på over en lengre periode:

Redd for mas, har opplevd det bare positivt. Det er koselig, vi gikk ned trappen i stad og da var det fire–fem stykker som stod og pratet nede i gangen. Du kjenner nesten alle som bor her, men det er også noen som ikke er med på noen ting (...) Jeg synes at det ikke er noe mas om at du må være med på ting. Du bestemmer selv. Det setter jeg pris på, at det ikke er noe om at man må møte opp (Informant: Beboer 2).

Beboer 2 var ut fra intervjuene den vi oppfattet som mest bekymret for det sosiale konseptet i forkant av innflyttingen. Vedkommende har gjerne et ønske om å være sosial og synes verdiene er gode, men har samtidig et behov for å trekke seg tilbake. Dette tyder på at det ikke nødvendigvis bare er utadvendte mennesker som ønsker å bo i et slikt konsept. Hvis målet med både prosjektet og medvirkningsprosessen er å tiltrekke et mangfold av mennesker, må det kanskje også regnes med at beboerne – mangfoldet, vil ha ulik grad av interesse for å delta i fellesskapet. Som igjen kan ha en innvirkning på hvor ofte fellesarealene blir benyttet.

I motsetning til dette var andre beboere veldig spente og gledet seg til å flytte inn grunnet fokus på fellesskap og samhold mellom naboer, der beboer 3 opplevde at prosjektet i stor grad levde opp til disse forventningene:

Det var jo litt sånn spennende da, for om du har bodd i leiligheter ved siden av hverandre, så synes jeg vi er mer sammen her. Du blir kjent med mennesker, og når vi kommer ut i hagen, blir du kjent, f.eks. på vaffelkvelder og andre møter. Det er ikke alle som er delaktig, men de som er det blir kjent. Jeg føler meg inkludert. (...) Er du innstilt på å være positiv, merker du at du blir møtt med den samme positiviteten. Det er jo noe av ideen med dette boligprosjektet her, det er å bo i fellesskap (Informant: Beboer 3).

Beboer 3 viste seg å være lidenskapelig og meget fornøyd med denne måten å bo på, der vedkommende merket betydelig forskjell i forhold til tidligere erfaringer med å bo i mer tradisjonelle boformer. I Signaturhagen Kongsberg uttrykte beboeren at hen føler seg inkludert,

og at det er lett å bli kjent med mennesker gjennom ulike aktiviteter som arrangeres, for eksempel på vaffelkveld. I tillegg ble det påpekt at ikke alle deltar, men at hvis en går inn for det så blir man kjent med hverandre. Beboer 3 utdyper videre:

Du kan si at skal du gjennom hovedinngangen, så møter du folk som regel i hagen. Er du i garasjen, treffer du folk der. Du har med folk både i garasjekjelleren og i svalgangen, du møter noen og det blir alltid en liten prat. Du trenger ikke å oppsøke, du møter likevel. Både planlagt og uplanlagt. Det skjer alltid noe hvis du vil (Informant: Beboer 3).

Beboer 3 presiserte at selv om man ikke deltar på planlagte aktiviteter, legger likevel boformen opp til flere uplanlagte møter i svalgangene, garasjeanlegget og spesielt i den tropiske hagen. Dette fordi beboeren er nødt til å gå gjennom den for å komme seg til hovedinngangen. Beboer 3 sa at man ikke nødvendigvis er avhengig av å oppsøke mennesker for å komme i kontakt, da det kan skje naturlig gjennom tilfeldige møter. Her kom det også frem at innstilling og vilje hos den enkelte kan påvirke graden av sosial opplevelse.

Beboer 4 var også svært spent på den sosiale delen ved å flytte inn i en kollektiv boform, der forventninger dreide seg om et delaktig fellesskap hvor hagen og fellesarealene skulle bli mye brukt:

Intervjuer: Hvilke forventninger hadde du før innflytting?

Beboer 4: Jeg har sagt at jeg tror ikke jeg har så mye forventninger, men sett i ettertid tror jeg nok at jeg har hatt det i og med at jeg ikke er helt superfornøyd. Vil ha enda mer trykk på det sosiale fellesskapet. Skulle ønske det var flere uformelle møter, at man brukte hagen mer.

Intervjuer: Hva tror du kan være grunnen til dette?

Beboer 4: Det er også litt tidlig å si, vi som har luftet denne tanken, vi sier nå: bare vent til våren og sommeren, da tyter folkene ut litt. Så har jo folk vært opptatt med innflytting og møblering.. Så gi dem litt tid. Også er det ikke alle som er ultra-utadvendte slik som noen er, så vi må bare gi det litt tid (Informant: Beboer 4).

Beboer 4 presiserte her at forventningene til det sosiale var større enn det vedkommende i utgangspunktet trodde, der disse tilsynelatende ikke ble oppfylt. Vi opplevde beboeren som tankefull, samt litt skuffet og oppgitt over at ikke alle er like delaktig i fellesskapet, og at hen skulle ønske det var hakket enklere å møtes uformelt i fellesarealene. Blokken som beboeren bor i vender også mer mot hagen, noe vedkommende mistenker er med på å gjøre at enkelte

får større eierskap til fellesarealene enn andre. Samtidig oppfattet vi det som at beboeren var klar over at mennesker er forskjellige, hvor enkelte ikke er like utadvendte. I tillegg fortalte vedkommende at de enda ventet på sommeren, samt at det har vært mye styr i forbindelse med innflyttingen. Ut fra denne opplysningen ønsket vi å spørre om beboer 4 tror vintertiden kan være en grunn til opplevelsen av et mindre delaktig fellesskap enn forventet:

Intervjuer: Folk er kanskje mer inne hos seg selv på vinteren?

Beboer 4: Ja, men da har vi jo denne hagen. Det er ei som hvert fall har sagt at hun er skuffet over at det er så mange som bor her som er i jobb, for hun hadde håpet på at det var mer pensjonister og mer aktivitet på dagtid.

Intervjuer: Ja, for det er en varierende alder her?

Beboer 4: Dem prøvde vel, de hadde vel til å begynne med at du måtte være 55 eller 60, men det har de gått helt bort fra. Det bor jo noen få unge mennesker her og de bruker bare treningsrommet (Informant: Beboer 4).

Vi tolket uttalelsen til beboer 4 i retning av at beboerne alltid kan benytte seg av den tempererte hagen inne, på tross av at det er vinter og kaldt ute. Vedkommende la til at en annen beboer også var skuffet, mest fordi flere av beboerne var i jobb. Der opplevelsen var at det førte til mindre aktivitet på dagtid. Denne opplysningen fikk oss til å stille spørsmål ved aldersvariasjonen i bofellesskapet. Beboer 4 svarte da at det er noen yngre folk som bor her, men at disse ikke deltar på aktivitetene og oppholder seg mest i treningsrommet. En lignende opplysning kom også frem hos beboer 1 og 2:

Intervjuer: Hvordan er variasjonen i beboersammensetningen?

Beboer 1: Det er jeg overrasket over, fordi i utgangspunktet så var dette stasjon før gamlehjemmet og de hadde regler for det når de la ut leiligheten.

Intervjuer: Hva synes dere om variasjonen?

Beboer 2: Det er bare positivt det egentlig. På samlingene er det likevel stort sett vi gamle å se, sjeldent å se unge på fellesopplegg. Kanskje fordi de jobber om dagen, men de trener kanskje mer på trimrommet om kvelden (Informant: Beboer 1 og Beboer 2).

Ut fra funnene kom det frem at den yngre aldersgruppen ikke deltok noe særlig på de sosiale sammenkomstene. Selv om denne opplevelsen gikk igjen hos alle de intervjuede beboerne, så skulle det også vise seg at de var glade for variasjonen i alder: «Flere som bor her er i arbeid, ikke bare pensjonister og jeg synes det er ålreit at det er rullerende alder og ikke bare oss eldre.

Yngre mennesker tilfører jo litt mer.» (Informant: Beboer 3). Variasjon i alder, interesser, yrkesaktivitet og sosiale preferanser kan på denne måten sees på som en refleksjon av alle de lag samfunnet består av. Her fikk vi et tydelig inntrykk av at det settes pris på at dette mangfoldet er til stede blant beboerne, selv om ikke alle deltar i like stor grad. Det skulle også vise seg at Signaturhagen hadde åpnet opp for et større aldersmangfold i Kongsbergs beboersammensetning, av den grunn ønsket vi å spørre boligutvikleren mer om denne avgjørelsen:

Det har skjedd en endring underveis i konseptutviklingen. Fra første prosjekt hvor vi hadde klausul for å nå en voksen kundegruppe, ble det lagt opp til et seniorprosjekt med aldersklausul. Vi har erfart at selv om prosjektet appellerer til en voksen kjøpegruppe, handler det vel så mye som felles interesser og hvordan man ønsker å bo. Vi ser at det gir en verdi om noe litt yngre krefter også blir en del av fellesskapet. Om du er 46 år, kan du fint bo i prosjektet og være en viktig bidragsyter til fellesskapet. (...) I Kongsberg er yngste 23 år og eldste 87. Snittet er vel rundt 53 (Informant: Boligutvikler)

Aldersklausulen kom på banen som en endring i konseptet, der boligselskapet gikk vekk et seniorprosjekt og en voksen kundegruppe til å åpne opp for at alle kunne flytte inn. Dette var en ny opplysning da vi fra før ikke var klar over at det i utgangspunktet hadde vært en aldersgrense i prosjektet. Boligutvikleren hevder at det til syvende og sist ikke handler om alder, men hvem man er som person og hvordan man ønsker å bo. I tillegg til at yngre mennesker tilfører en annen type energi til fellesskapet, noe som kan virke positivt inn på de godt voksne beboerne.

Oppsummering

Boligutvikler mener involvering kan føre til sterkere mellommenneskelige relasjoner hos beboerne, og at dette igjen gir eierskapsfølelse til fellesarealene. De har også vært svært fornøyde med antall planlagte aktiviteter på Kongsberg, og dro frem at de har fått gode tilbakemeldinger på prosjektet fra beboerne. Beboerne hadde ulike forventninger til hvordan det skulle bli etter at de flyttet inn, der noen hadde lave, mens andre hadde høye forventninger - spesielt til det sosiale fellesskapet. Ut fra intervjuene kom det frem at beboerne jevnt over var fornøyd, men det skulle også vise seg at enkelte ble skuffet over at fellesarealet ikke ble benyttet i en like stor grad av naboene som opprinnelig håpet på. Signaturhagen har tidligere hatt en aldersklausul forbeholdt godt voksne som de nå har gått bort fra, da de opplevde at yngre tilskudd kan tilføre verdi inn i fellesskapet. Her ble det trukket frem av flere beboere at

de var glade for aldersvariasjonen, men de skulle likevel ønske at de yngre deltok mer. Det må legges til at den yngre gruppen står i et klart mindretall, der dette også kan virke som en barriere fra å delta i fellesskapet med resten av den godt voksne beboergruppen.

Boligutvikler har bidratt til at beboerne kan stifte kjennskap på et tidlig tidspunkt, som trolig har hatt en positiv effekt for samholdet. Det er likevel ikke sikkert at det å bli kjent på forhånd er tilstrekkelig for å styrke eierskapsfølelsen og gjøre mennesker komfortable i fellesarealene. En forklaring på at noen beboere ikke oppholder seg like mye i, eller deltar på aktiviteter i fellesarealene, kan være at noen ikke er like opptatt av det sosiale, en hektisk periode med innflytting eller jobb på dagtid. I tillegg kan vintertiden føre til at mennesker naturlig holder seg mer inne i privat boenhet. På den andre siden er det en temperert hage i Signaturhagen, der vinteren ifølge noen ikke kan brukes som en «unnskyldning». Det er også viktig å huske på at opplevelsen av hvor sterk deltakelsen er i formelle og uformelle møter kan variere fra beboer til beboer, noe vi også la merke til i intervjuene. Der noen synes det har vært mye deltakelse og uformelle møter, mens andre synes det har vært mindre enn forventet. Hvis det er slik at deltakelsen i aktiviteter og bruken av fellesarealene ikke ble som forventet og den «stille perioden» er kommet for å bli – kan det være en pekepinn på en svekket eierskapsfølelse hvor fellesarealene ikke føles helt som hjemme. Vil man i så fall kunne oppnå et sterkere eierskap til fellesarealene, og dermed kunne sosial bærekraft, ved at Signaturhagen legger opp til en større grad av reell innflytelse?

5.3 Arkitektenes verden?

Mennesker kan ha svært ulike meninger og synspunkter på medvirkningsprosesser. Det skal derfor ikke tas for gitt at de også kan være ulike i hvorvidt de har interesse for å delta i disse. Derfor var det ønskelig fra vår side å se nærmere på hvor sterk interessen for påvirkningsmuligheter har vært blant beboerne på Kongsberg.

Gjennom intervjuene fant vi ut at beboerne hadde varierende synspunkter rundt interessen for å påvirke hvordan de bor. Beboer 1 forteller:

Intervjuer: Er det viktig for dere å kunne påvirke hvordan dere bor?

Beboer 1: Det betyr jo veldig mye. Vi kjøpte så tidlig, så vi gikk gjennom hele leiligheten med ting vi ville forandre.

Intervjuer: Hva var det dere ville forandre?

Beboer 1: Sånn som her hadde det bare vært et lite kjøkken om vi ikke hadde sagt at vi ville forandre det. Også har vi gjort om på badet og sånt, og en helt annen farge i leiligheten enn det som var originalt (Informant: Beboer 1).

Det kom frem at beboer 1 opplevde påvirkningsmuligheten på boarealet som svært viktig, der vedkommende var tidlig med i prosessen. Gjennom denne dialogen og videre samtaler i intervjuet viste hen likevel mest interesse for privat boenhet og tilvalg slik som farger, stil på badet og kjøkkeninnredning. Det virket ikke som om beboeren gjorde seg særlig mange tanker om utforming av fellesarealet, da vedkommende ikke hadde noe å si på akkurat dette punktet. Her opplevde vi at samtaleemnet ble flyttet over til den private boenheten og aktivitetene mellom beboerne som foregikk i Signaturhagen Kongsberg. Tilsynelatende var det i dette tilfellet muligheten til å påvirke den private boenheten som forble viktigst for beboer 1.

Beboer 3 er leietaker og kom dermed ikke inn før etter ferdigstilling. Vi opplevde beboeren som svært engasjert i den kollektive boformen, der vedkommende uttrykte et savn etter en sterkere talerett i Signaturhagen Kongsberg:

Jeg har jo gitt uttrykk da det har vært møter der jeg kan delta på grunn av leierne. Eierne er en del av eiendomsselskapet på en måte, men vi som leier er litt utenfor. Jeg har gitt uttrykk for at jeg ønsker å delta mer, kanskje få talerett, om ikke stemmerett så talerett i åpne forum og informasjonsmøter i Signaturhagen for å komme med hva jeg har på hjertet (Informant: Beboer 3).

I intervjuet viste beboer 3 til et ønske om å bli involvert, lyttet til, slik at hen ikke havnet utenfor det som skjedde i Signaturhagen. Vedkommende var tydelig på at det ikke trengte å være en reell stemmerett i forhold til avgjørelser, men bare det å ha retten til å komme med sine opplevelser rundt å bo der, på lik linje med de som eier. Selv om vedkommende ikke har en beslutningsrett, vil både en som leier og en som eier like fullt være beboere. Ved å i større grad inkludere og involvere mangfoldet, å faktisk lytte til det som blir sagt og ta det til seriøs vurdering, kan det skapes en økt gjensidig forståelse mellom boligselskapet og beboerne. Dette kan åpne opp for at ekspertene i større grad tar til seg innspillene, som igjen kan gi en mulighet til innflytelse hos en større andel av beboersammensetningen.

Som nevnt tidligere behøver det ikke være slik at alle beboerne har et uttrykkelig ønske om å være med å påvirke boformen. Dette fortalte beboer 2:

Nei, jeg kan ikke si det at det er noe jeg egentlig savner med det. Jeg synes det er veldig fint. Dette er et nytt opplegg med denne sosiale delen, sånn som loungen og fellesrommene. Det synes jeg er veldig fint. Det er proffe folk, arkitekter og sånt som har vært her og utformet fellesrommene (Informant: Beboer 2).

Beboer 2 savnet altså ikke å kunne påvirke fellesarealene. Vedkommende var fornøyd med slik det er nå, og viste dermed tillit til ekspertene som har arbeidet med utformingen av disse. Dette er noe som kan tyde på at arkitektens tolkning av boligprosjektet har vært treffende. Til tross for at akkurat denne beboeren uttrykker at hen er fornøyd, kan vi fortsatt tenke oss til en økt beboerinvolvering med reelle innflytelsesmuligheter, sannsynligvis ville ha bidratt til å skape enda bedre arealløsninger og dermed også øke beboernes trivsel. Det kan nemlig tenkes at beboere vet best selv hvordan de ønsker å bo. På denne måten kan man avverge konflikt rundt utforming som eventuelt kan oppstå på et senere tidspunkt, dersom enkelte beboere ikke er fornøyd med endelig resultat. Det kan derfor være vanskelig for en ekspert å sette seg inn i hver enkeltes behov til tross for deres overordnede kunnskap og erfaringer på fagområdet.

Beboer 2 trakk også frem at det er positivt med samholdet og aktivitetene ved å bo i en kollektiv boform, som blir svært verdsatt av vedkommende (Informant: Beboer 2). Dette er noe vi la merke til i flere av intervjuene, der beboerne gjennomgående skiftet fokus til de mellommenneskelige relasjonene ved å bo på denne måten ved spørsmål om påvirkning. Det viste seg at det var en lav interesse for påvirkning og innflytelse hos flere. Beboer 4 svarte følgende:

Kunne jo ønske det, men hvor realistisk er det? Da hadde jeg gått inn i arkitektens verden, og hvor sannsynlig hadde det vært? (Informant: Beboer 4).

Beboer 4 stoppet opp for å tenke, og etter en stund uttrykte hen et større ønske om å bare kunne flytte rett inn enn å være med å påvirke – et ønske om minst mulig styr og ansvar. Kommentaren belyser at beboeren stoler på arkitektene, og synes det er urealistisk å skulle sette seg inn i deres fagfelt. Dette kan også tyde på at vedkommende ikke har tenkt over at det i det hele tatt kan være en mulighet å bistå arkitektene.

Videre var det spennende for oss å se hvilket inntrykk boligutvikleren hadde av interessen hos beboere for å medvirke i de ulike prosjektene. Her ønsket vi å undersøke om det var en sammenheng eller ikke, mellom det beboerne uttrykte og boligutviklerens oppfatninger.

Vedkommende fortalte følgende om interessenters og beboeres interesse for innflytelse i prosjektene:

Noen ønsker virkelig å involvere seg, og få innflytelse i prosjekter, mens andre liker det sånn som det er og følger strømmen. Noen ønsker å bare være med på det som skjer, men ikke nødvendigvis er i bresjen for å påvirke alt, men heller blir med på alt. Mangfoldet er kjempeviktig (Informant: Boligutvikler).

Her presiserte boligutvikleren at det har vært varierende i hvor stor grad beboere har interesse for innflytelse. Der det er en blanding mellom de som har et sterkt ønske om å påvirke, de som er mer opptatt av å bare være med for det sosiale samholdet, og de som ikke har noen særlige formeninger om det som blir gjort. Det virket likevel som dette er noe boligutvikleren setter pris på da vedkommende synes dette mangfoldet er viktig.

Videre ønsket vi å spørre boligutvikler hva Signaturhagen opplever at beboere er mest opptatt av å ha innflytelse på i prosjektene. Her kom det igjen frem at det har vært begrenset i Signaturhagen Kongsberg da tomten var ferdigregulert, og beboerne har for det meste vært opptatt av hva som skjer i prosjektet og hvordan de skal bruke arealet (Informant: Boligutvikler). I Stjørdal presiserer boligutvikleren at de startet med brukermedvirkning før reguleringen:

Nå ser vi i Stjørdalen, hvor vi nå har begynt medvirkning før underveis i reguleringen, så har vi fått gode tilbakemeldinger på det å kunne være med på å påvirke, for eksempel innholdet i treningsrommet. Det kommer til å være en viktig del av utviklingen i prosjektene våre generelt. Også når vi kommer til Bergen (Informant: Boligutvikler).

Boligutvikleren var engasjert for temaet og fortalte at beboerne har vært veldig opptatt av å kunne påvirke innholdet i fellesarealene, for eksempel i treningsrommet. Der det ble påpekt at beboernes innflytelse på dette innholdet vil være en viktig del av utviklingen, og at det er en erfaring de vil ta med seg videre til andre prosjekter, også til Bergen. I denne samtalen ble det også lagt vekt på av boligutvikleren at de kan utvikle fellesarealene så fine som de bare vil, men at dette ikke er nok i seg selv for at de skal være velfungerende. Hvor det var nødvendig med beboernes bidrag til innholdet for å oppnå en god kultur i prosjektene (Informant: Boligutvikler).

Oppsummering

Vi fikk et inntrykk av at flere av beboerne ikke savnet en økt inkludering i påvirkning av fellesarealene og i planleggingen. Vi opplevde at noen så på ekspertene som de med “riktig kunnskap”, der enkelte uttrykte at det ikke var realistisk å gå inn i denne profesjonen og verdenen. Oppfatningen om at ekspertene vet best kan variere fra individ til individ, selv om akkurat disse beboerne la vekt på dette. I store trekk lå mye av fokuset hos beboerne og deres interesser på endringer av privat boenhet med tilvalg, samt mulighet for å flytte rett inn uten for mye styr. En av beboerne som var leietaker viste et større ønske enn de andre om å få delta mer og bli hørt, muligens fordi vedkommende følte seg mindre inkludert enn de som var eier.

Boligutviklerens oppfatning om at det varierte hvor engasjert mennesker var i å ha innflytelse, samsvarte derfor med det vi så blant informantgruppen beboerne. Hvor det var ulike synspunkter rundt interessen for dette. Selv om informantgruppen ikke kan representere hele beboersammensetningen, oppfattet vi det som at flertallet av informantene hadde mindre entusiasme for å kunne påvirke utover privat boenhet. Om interessen er lav på grunn av at beboerne selv ikke ønsker å delta, eller om det er fordi boligutvikleren ikke har lagt godt nok til rette for muligheten til å påvirke, er vanskelig å si. Det blir likevel spennende å se hva boligutviklerne mener med det såkalte «innholdet» i fellesarealene, og om de kommer til å åpne opp for at beboerne kan få muligheten til å medvirke utover dette i de fremtidige prosjektene. Et annet dilemma blir om beboere i det hele tatt ville vært interessert i å ha innflytelse utover dette om de fikk muligheten, eller om de er tilfredse med at ekspertene tar avgjørelser for dem.

5.4 Kopper og kar

I de kommende avsnittene vil vi se på svarene som ble gitt til spørsmål rundt innflytelsesmulighetene Signaturhagen legger opp til, både i Signaturhagen Kongsberg, men også i de andre prosjektene. Det vil være interessant med tanke på hvordan brukervedvirkning fungerer i praksis i dette boligkonseptet, men også hvordan boligselskapet ønsker å fremstille det.

Ved spørsmål om beboerne på Kongsberg hadde fått vært med på å ha innflytelse ved noen av prosjektets aspekter, var deres svar naturligvis varierende, avhengig av deres egen oppfatning og tolkning av spørsmålet. Beboer 1 svarte som følger:

Egentlig ikke, sånn som trimrommet, de apparatene som var der, de var der når vi flyttet inn. Nå har vi etterlyst et par ting, sånne å henge og dra i og sånt. Så er det jo beboere her som har tatt eierforholdet til hver av disse aktivitetsrommene. Sånn som denne gjesteleiligheten er det et par som har ansvar for, også er det en som har ansvar for hobbyrommet, en for trimrommet og en for loungen. Det er også dannet en gruppe, hva kaller de seg? En miljøgruppe, eller aktivitetsgruppe (Informant: Beboer 1).

Beboer 1 måtte tenke seg om, og startet deretter med å si at vedkommende egentlig ikke har hatt innflytelse på noe i prosjektet, før hen gikk over til at det har blitt dannet aktivitetsgrupper som tar ansvar for de enkelte rommene – vedkommende sin tolking av «beboernes innflytelse i prosjektet». Utover det at beboer 1 har etterlyst apparater til trimrommet, og så på det som en form for innflytelse, kom ikke noen ytterligere frem. Det vil si at hen ikke nevnte andre muligheter for innflytelse. Vi oppfattet likevel beboeren som positiv til at Signaturhagen ville ta til seg etterlysningen av de nye treningsapparatene, og at det var en fin måte å påvirke utformingen av boligprosjektet på.

Videre skulle det vise seg at beboer 2, også dro frem etterlysningen av nye apparater til trimrommet som en måte hen har påvirket prosjektet på, i etterkant av ferdigstillelsen:

Ja, vi har levert inn det til trimrommet. Men det er bestandig når du flytter inn i et nytt hus som dette, er det alltid noe som ikke fungerer og som må rettes på. (...) De var veldig flinke til å følge opp. Når vi har bemerket ting tar det ikke lang tid før de er her. I begynnelsen var de her en gang i uken (...) Vi kan selv si når vi vil fikse dette. Men vi vil helst at det skal gå bortimot ett år. De er nok litt nøye på at du kan velge når du vil ha rettet på det. Hvis du sier at du vil ha dette gjort i dag, så gjør de det. Vi ønsker å vente (Informant: Beboer 2).

Beboer 2 uttrykker her at hens forståelse av innflytelse går ut på at de kan si ifra når de ønsker at Signaturhagen skal komme og fikse opp i tekniske ting som ikke har fungert slik de burde ha gjort. Beboeren virket fornøyd, og helte mer kaffe i koppen sin da hen snakket om at Signaturhagen er lett tilgjengelig, og gjerne hjelper beboerne ved behov. Samtidig vil det for oss være interessant å se på hvordan boligselskapet har lagt opp til andre påvirkningsmuligheter, utover retting av defekte elementer i boligen.

Et spørsmål som derfor ble stilt til boligutvikleren, gikk ut på graden av fleksibilitet i den fysiske planleggingen, altså hva beboere kunne ha reell innflytelse på med tanke på utforming utover det selvsagte. Til tross for at formålet med fellesarealene på Kongsberg var bestemt på

forhånd, var dette et interessant spørsmål, i og med at det tidligere hadde blitt nevnt av boligutvikleren at beboere hadde påvirkningsmuligheter:

Kongsberg var et modulprosjekt og utformingen av leilighetene var mer låst enn i øvrige prosjekt. Der var det likevel mulig å gjøre endringer i form av tilvalg. Et eksempel er at når vi har innredet fellesarealene, har vi ønsket å få en tilbakemelding på hva de ønsker av innhold. Så da engasjerte vi jo kjøpere, før ferdigstillelse, sånn at de var med på å kjøpe, kall det stæsjet. For eksempel loungen da, det er de selv som har gjort. Alt fra glass og kopper og kar og alt. (...) Vi ønsker at de skal involveres. For eksempel hobbyrommet, der har vi tatt deler av innredningen, så er det de som har supplert (Informant: Boligutvikler).

Her ser vi tydelig at mulighetene for innflytelse på Kongsberg var begrensede, og forbeholdt den fysiske innredningen i fellesarealene. I tillegg til tilvalg på egne leiligheter som er vanlig ved kjøp av nybygg. Boligutvikleren uttrykte også at Signaturhagen selv innredet fellesarealene, og deretter ønsket de å få tilbakemeldinger på det som ble gjort. Noe som kan tyde på at de benyttet seg av tilbakemeldinger for å øke eierskapsfølelsen hos beboerne. Samtidig viser det også et ønske om involvering, gjennom eksempelvis innkjøp og møblering, noe som forteller oss at Signaturhagen faktisk har prøvd å legge til rette for at beboerne kan ha innflytelse på prosjektet – til tross for begrensningene lagt av at prosjektet var ferdigregulert. På grunn av dette ønsket vi å spørre boligutvikler om graden av det de ser på som brukervedvirkning har endret seg i de andre prosjektene:

Absolutt. Vi har økt medvirkning betraktelig i tidligfase fra de to første prosjektene. I begge disse jobbet vi mye med medvirkning fra beboere som hadde kjøpt. I de øvrige prosjektene har vi satt i gang medvirkning kort tid etter at vi har kjøpt tomten. I utviklingen av konseptet, har vi sett mer og mer hvor viktig det faktisk er med medvirkning (Informant: Boligutvikler).

Boligutvikler poengterte at brukervedvirkning har økt betraktelig etter de to første prosjektene, hvor de nå setter i gang med prosessen like etter at tomten er kjøpt. Likevel sa vedkommende at de også har hatt brukervedvirkning på Kongsberg, selv om dette hovedsakelig gjaldt for kjøpere. Når det kom til denne såkalte brukervedvirkningen i Kongsberg som boligutvikler nevner, fortalte beboer 1 (også på vegne av beboer 2):

Det var spørsmål til de som hadde kjøpt leilighet om noen ville være med å møblere de fellesarealene, men det meldte vi oss ikke med på. Det var også en navnekonkurranse, der leverte vi veldig mange gode forslag. (...) Alle disse fellesrommene har brukt gamle

Kongsbergnavn. Kongsbergknekkene som jeg fortalte om i stad. Fra tida som Rudguttene hoppet (Informant: Beboer 1).

Beboer 1 uttalte at vedkommende ble spurt om møblering av fellesarealene, men at hen ikke var interessert i dette, noe som kan tyde på en personlig preferanse. Vedkommende bidro derimot med navngivning til fellesarealene, der stedsnavn fra Kongsberg ble benyttet. Beboer 1 og 2 virket veldig tilfreds med at de fikk bidra på denne måten. Denne konkurransen var kun en liten aktivitet, men som så ut til å glede beboerne, og trolig bidra til en økt følelse av tilknytning til fellesarealene, noe som også samsvarer med involveringen nevnt flere ganger av boligutvikleren.

Det skulle videre vise seg at en annen beboer som har bodd i Signaturhagen Kongsberg fra starten av, hadde lite å si om innflytelse på prosjektet, her vist gjennom utdrag fra dialog med beboer 4:

Intervjuer: Har du hatt innflytelse eller vært med på å bestemme noe i prosjektet?

Beboer 4: Nei, ikke noe.

Intervjuer: Hva med i etterkant av ferdigstillelsen?

Beboer 4: Nå er det vi som drifter det, da er det flertallet som bestemmer og det er klart at det er noe jeg ikke er enig i, men det er jo et fellesskap så da må jeg bare (Informant: Beboer 4).

Beboer 4 fortalte altså at hen ikke har vært med på å bestemme, verken før eller i etterkant av ferdigstillelsen. Det kan hende at vedkommende på lik linje som beboer 1 og beboer 2 ikke ønsket å melde seg på møbleringen av fellesarealene, eller ikke tolket denne aktiviteten som en form for påvirkningsmulighet. Beboeren nevnte videre at Signaturhagen Kongsberg nå drives av beboerne selv, og at det dermed ikke lengre er Signaturhagen som avgjør hva beboerne kan bestemme, men at det nå er overlatt til flertallet.

Når det gjelder andre boligprosjekter i regi av Signaturhagen, ønsket boligutvikleren å tilføye et eksempel på hva brukervedvirkning har ført til i prosjektet på Stjørdal:

På Stjørdal der skal det være et treningsrom. Vi hadde en samling på en lokal restaurant hvor den ene beboeren kom bort til meg og lurte på om han kunne være med å velge ut treningsapparater da han er ekstra interessert i slikt: «Klart det». Dette vil jo være en viktig del av hans hjem, og engasjement for å tilpasse de kommende beboerne som også lar seg gjøre og er til glede for resten, tar vi imot med takk (Informant: Boligutvikler).

Til tross for at denne fremtidige beboeren på Stjørdal fikk mulighet til å bestemme innholdet på treningsrommet, og dette på lik linje som møbleringen av fellesarealene ble pekt på som en type fleksibilitet. Kan det argumenteres for at det fortsatt er snakk om innflytelse på et minimalt nivå. Samtidig var innredningen av treningsrommet viktig for denne beboeren, noe som igjen kan skape økt trivsel og eierskap for vedkommende. I tillegg til at det trolig kan spare Signaturhagen for eventuelle fremtidige kostnader knyttet til ommøblering ved en senere anledning. Boligutvikleren nevnte også at det av og til kan være utfordrende å ta med seg alle innspill videre. Spesielt hvis en beboer virkelig ønsker noe, men dette lar seg ikke gjøre på den spesifikke tomten (Informant: Boligutvikler).

Det skulle videre vise seg at beboere også kunne være med på å påvirke den fysiske utformingen på et tidligere tidspunkt. Dette var eksempelvis tilfelle i Signaturhagen Stjørdal:

Ref. Stjørdal, da ønsket vi å ta kontakt med en gang. Et eksempel der, på noe vi også har endret - ikke endret, men der ønsket de en type kaldkulp og badstue. Da fikk vi det inn i prosjektet. Det var noe vi fikk mange tilbakemeldinger på at det var høyst ønskelig å få. Det er på en måte noe interessenter selv har påvirket (Informant: Boligutvikler).

Kaldkulp og badstue var ikke planlagt fra Signaturhagens side, men ble tatt med i prosjektet grunnet et sterkt ønske fra beboerne. Dette viser at de gjennom å tidlig involvere fremtidige beboere i prosjektet kan skape rom og fasiliteter de i utgangspunktet ikke hadde tenkt på, men som trolig vil bli satt pris på. Herunder fant vi det interessant å stille spørsmål til hva beboerne ikke får ha påvirkning på, og ble fortalt at:

Det som er fastsatt i prosjektet er jo selvfølgelig det at det er en helårig hage, og at det er en gartner som håndterer denne hagen. Det er jo konseptet. (...) Visse typer fellesarealer, sånn som vi ser veldig verdien av, som er en del av Signaturhagene. Så kan man være med på å påvirke hvordan det skal se ut, så man er jo likevel med på det. Det er visse ting vi ser er viktig uansett (Informant: Boligutvikler).

Det kommer frem i intervjuet at visse typer areal er fastsatt, og er en naturlig del av konseptet. Disse arealene kan bli sett på som selskapets egen signatur, og kan også være en av grunnene til at enkelte velger å flytte inn. Det er derfor naturlig at disse bestemmes av selskapet og utbygger. Samtidig kan det kanskje argumenteres for at en enda større grad av fleksibilitet og stedstilpasning ville vært mer i tråd med medvirkningsånden frontet av selskapet.

Oppsummering

Gjennom intervju med boligutvikleren kom det frem hvilke påvirkningsmuligheter Signaturhagen har lagt opp til. Der det blant annet ble nevnt tilvalg på egen leilighet, og det at beboere kan komme med tilbakemeldinger og supplere innredningen gjort av selskapet selv. Videre ble vi fortalt at enkelte deler av prosjektene er fastsatt, men at det i visse tilfeller også er en grad av fleksibilitet. Dette kommer spesielt frem i prosjektene som ikke er ferdige, der Signaturhagen har og skal øke benyttelsen av brukervedvirkning og dermed fleksibiliteten. Slik som i Stjørdal hvor beboere har fått en mer reell innflytelse på utformingen, for eksempel ved å ønske badstue og kaldkulp. Det ser ut til at Signaturhagen har tatt erfaringer med seg videre fra modulprosjektene, og utviklet konseptet ytterligere på dette området.

Oppfatningen knyttet til påvirkningsmulighetene var varierende blant beboerne på Kongsberg. Beboer 1 nevnte at muligheten for møblering var til stede, samtidig trakk vedkommende også frem møbleringen av trimrommet i etterkant av ferdigstillingen som en måte å ha innflytelse på. Noe som også ble gjort av beboer 2. Beboer 4 tok derimot ikke dette opp i det hele tatt, men påpekte at hen ikke har bestemt noen ting i prosjektet. Det er naturlig at beboerne opplever dette ulikt, i og med at hver og en farges av sin personlige oppfatning rundt hva en «påvirkningsmulighet» er. Videre er det også tydelig fra boligutviklerens side, at det har blitt lagt opp til ulike påvirkningsmuligheter, både på Kongsberg og i andre «Signaturhager». Her trekkes ulike muligheter frem - badstue, kaldkulp, men også supplering av møbler og «støsj» slik det ble gjort på Kongsberg, der sistnevnte kan peke på et bemerkelsesverdig syn på brukervedvirkning.

6. Diskusjon

6.1 Forståelsen av brukermedvirkning

Det å involvere mennesker fra dag én ble trukket frem som det boligutvikleren først og fremst legger i begrepet brukermedvirkning. I tillegg ble det poengtert at Signaturhagen ønsker å involvere andre i større grad enn det som er kravet. Allerede før byggestart viser de altså til et ønske om å bli kjent med området for å få best mulig tilpassede prosjekter. Ved å benytte seg av ulike arrangementer og workshops, der interessenter og fremtidige beboere får samarbeide med boligselskapet, skapes det et grunnlag for en verdifull kunnskap som igjen tas videre med i prosjektene. Det viser til medvirkning forstått utover plan- og bygningslovens minstekrav, nærmere sagt brukermedvirkning (Bye, 2008; Cold, 1991). Dette skiller seg ut fra den tradisjonelle medvirkningsprosessen basert på høringer og skriftlige innspill, en type medvirkning som har vært kritisert for å være lite inkluderende og informerende overfor sivilbefolkningen (Knudtzon, 2018, s. 12)..

Basert på våre funn, er det tydelig at boligselskapet Signaturhagen har gjennom sine prosjekter forsøkt å skape en form for brukermedvirkning, der både interessenter og beboere involveres. Boligutvikleren la selv vekt på involvering som en viktig del av selskapets medvirkningsprosesser flere ganger under intervjuene. Involvering er noe Knudtzon (2018, s. 47), anser som en betydelig del av intensjonen bak plan- og bygningsloven, samtidig understreker hun at måten mennesker bør involveres på fortsatt ikke er definert eller konkretisert. Det lite konkrete begrepet gjør altså at måten medvirkning utføres på varierer basert på kommunens krav, hvordan det blir forstått av forslagsstiller, men også beboernes vilje til å delta (Knudtzon, 2018, s. 11). Det samme gjelder for brukermedvirkning der tolkningen av denne metoden også åpner opp for en variasjon, både med tanke på hvordan beboerne gis mulighet til å forme sitt bomiljø, men også i hvor stor grad de kan stille krav til dette (Bye, 2008, s.130; Cold, 1991, s. 28). Det kan sies at boligselskapet derfor har hatt en mulighet til å definere og benytte seg av begrepet slik de selv ønsker, da det ikke foreligger en entydig definisjon, og brukermedvirkning kan derfor sies å omfatte en rekke ulike hendelser.

I Signaturhagen Kongsberg var tomten ferdigregulert fra før, noe som førte til at innflytelsesmulighetene var begrenset i reguleringsfasen. Samtidig ble vi fortalt av boligutvikleren at beboerne ble involvert i god tid før byggestart. Blant annet ble det holdt informasjonsmøter, tomtevisning med grilling, og arrangert tur til Nøtterøy, Signaturhagens

pilotprosjekt. Gjennom intervjuene kom det frem at beboerne opplevde disse treffene som gode møteplasser for å bli kjent med fremtidige naboer, men også som en arena for informasjon om prosjektets fremgang. Da vi spurte om deres påvirkningsmuligheter var det tydelig at de ikke hadde opplevd disse arrangementene som arenaer for innflytelse. På den andre siden pekte boligutvikleren på at dette var en del av medvirkningsopplegget i Signaturhagen Kongsberg. Her blir det tydelig at brukervedvirkning som begrep kan brukes til å omtale ulike situasjoner, deriblant tomtevisninger og informasjonsmøter. Dette fordi hver enkelt kan skape sin egen forståelse av dette uklare begrepet, som kun har en omtrentlig definisjon innenfor arealplanlegging, og legge denne til grunn for sin tolkning av situasjonen (Knudtzon, 2018, s. 44; Bye 2008, s. 130). Det er derfor tilsynelatende ingenting som står i veien for å bruke begrepet slik man ønsker. Samtidig er det ikke lovpålagt å arrangere tomtevisninger og møter i forkant, og det kan dermed argumenteres for at dette er en måte å involvere fremtidige beboere på. Det som kanskje manglet her var å legge opp til mer reelle innflytelsesmuligheter, til tross for at tomten var ferdigregulert på forhånd.

Funnene tyder videre på at tomtevisninger og informasjonsmøter som av Signaturhagen blir omtalt som brukervedvirkning, ikke sammenfaller med beboernes syn på temaet. Hvor beboerne heller så på endringer i sin private boenhet, og den daglige driften av Signaturhagen som en mulighet til å påvirke. Dette viser til en manglende felles forståelse av det som ble utført. Healey (1992, s. 152) skriver at man kan aldri helt rive seg løs fra eget synspunkt og tankegang. Likevel er det mulig at beboernes forståelse av brukervedvirkning i dette tilfellet blant annet kan være påvirket av mangelen på dialog og informasjon om påvirkningsmuligheter, som igjen kan ha ført til en misforståelse. Her ville en konsensusbyggende deliberativ prosess mellom beboergruppen og Signaturhagen bidratt til en økt gjensidig forståelse, og dermed også et bedre grunnlag for å legge opp til brukervedvirkning. Det kan altså argumenteres for at det her ville vært viktig å utveksle meninger, lytte til hverandre, gjennom dette prøve se de ulike argumentene, og komme til en enighet om avgjørelser, på tross av egne oppfatninger (Healey, 1992, s. 152; Williamson og Barrat, 2022, s. 1; Abelson et al., 2003, s. 241). Sett at man oppnår en gjensidig forståelse og gode medvirkningsprosesser tuftet på deliberasjon, vil det sannsynligvis uansett være vanskelig å dekke alle behov og interesser til enhver tid. Der noen av grunnene til dette kan være mangel på ressurser eller at det i praksis er umulig.

Andre grunner kan være at mennesker generelt sett er forskjellige, dermed vil de ha ulike interesser, meninger og behov. Dette betyr at et individs ønske kan stå i motstrid til et annet individs ønske. Derfor kan det til en viss grad være umulig å oppnå en felles enighet i avgjørelser uten å ekskludere noen. Boligutvikler la selv vekt på at noe av det som er mest utfordrende med brukermedvirkning er å innfri alles ønsker da det ikke alltid lar seg gjøre på den bestemte tomten. Cold et al. (1984, s. 13) hevder at metoden også krever tid og tålmodighet, som igjen kan føre til økte kostnader. En deliberativ prosess kan i utgangspunktet sies å føre med seg mange fordeler og skape en god dialog, der en brukermedvirkning vil kunne avdekke konflikter i planleggingen. Dette tilrettelegger for mer konfliktfrie prosesser hvor behov og interesser kan kartlegges på et tidlig tidspunkt, som kan føre til effektivitet på sikt (Bye, 2008, s. 132; Vik og Refstie, 2014, s. 281). Det er likevel ikke til å komme unna at det også har sine utfordringer. Det vil derfor være opp til den enkelte boligutvikler å foreta en avveining, og med dette velge ut hvem de skal involvere, og hvilke ønsker som er mulig å ta med videre til gjennomføring. Signaturhagen er klar over at det ikke er mulig å tilfredsstille alle behov, likevel uttrykker de et ønske om å benytte seg av brukermedvirkning, spesielt i Stjørdal og på Skjold. På denne måten er det tenkelig at de anser fordelene med brukermedvirkningen til å være større enn ulempene.

6.2 Symbolsk og reell innflytelse

Basert på våre funn ser vi at Signaturhagen ikke har vært tydelig nok i måten de fremstilte brukermedvirkning på i Kongsberg. Intervjuet ble utført en stund etter at prosjektet på Kongsberg var ferdigstilt, der boligutviklerens syn på brukermedvirkning kan i etterkant ha blitt farget av de andre prosjektene, og medvirkningsprosessene gjort i forbindelse med disse. Boligutvikleren påpekte selv at måten de arbeider på med de kommende prosjektene som Stjørdal og Skjold, hvor de legger opp til en økt grad av brukermedvirkning fra før tomten reguleres, har endret seg. Her vil det være viktig for selskapet å være tydelig med det de formidler til interessentene, og klargjøre deres påvirkningsmuligheter allerede fra starten av. Dette uttrykker de med prosjektet på Skjold, der det uttales et ønske om et utvidet medvirkningsopplegg, og presiseres ytterligere at det bør dras et tydelig skille mellom såkalt symbolsk og reell innflytelse i en medvirkningsprosess (VILL, u.å.). Våre funn tyder på at Signaturhagen i de ulike prosjektene har utøvd begge disse formene, der det sistnevnte burde sees på som brukermedvirkning. Det er dette som gir beboerne en reell påvirkningsmulighet i planleggingen, og er noe de uttrykker at de etterstreber å oppnå i prosjektet på Skjold. Det vil

likevel være interessant å se på hvordan symbolsk innflytelse kan sies å ha vært til stede på Kongsberg.

En symbolsk innflytelse kan i dette tilfellet knyttes til kafémøtene og tomtevisningene arrangert i Kongsberg, som hovedsakelig gikk ut på at beboerne skulle bli kjent med hverandre, og der de ble gitt få reelle påvirkningsmuligheter. En slik symbolsk handling kan ha vært til stede for å skape et inntrykk av reell deltakelse (Bye, 2008, s. 130). Her kan det trekkes en linje til den såkalte tilretteleggingen av Vindmøllebakken, hvor beboerne blant annet fikk bestemme plasseringen av stikkontakter, noe som kan sees på som en innflytelsesmulighet (Eldøy, 2019, s. 43). Likevel er det snakk om en såpass symbolsk innflytelsesmulighet at det derfor kan argumenteres for at begrepet brukermedvirkning ikke bør anvendes, og at dette ikke kan kategoriseres som reell innflytelse i den forstand (Bye, 2008, s. 130).

Brukermedvirkning bør heller defineres som hendelser der brukere gis faktiske deltakelses- og innflytelsesmuligheter, som igjen resulterer i mer en autentisk prosess (Bye, 2008, s. 130). Her vil en motpol og et godt eksempel på brukermedvirkning være måten grunnleggerne av New Ground Cohousing i London jobbet på, der samarbeidet med arkitektene helt fra starten av stod sentralt. Noe som igjen førte til at fremtidige beboere fikk en reell innflytelse over hvordan arealet skulle utformes. Gjort blant annet gjennom workshops i samarbeid med arkitektene (Plan- og bygningssetaten, 2021, s. 46–47). Selv om damene i London gikk lengre enn de fleste med medvirkningsopplegget, kan brukermedvirkning, som tidligere nevnt, til en viss grad skimtes i Signaturhagen. Ikke bare på Skjold, men også i tilfellet med workshopene i Son, eller i Stjørdal der de fremtidige beboerne ble gitt reelle muligheter til å utøve innflytelse og endre utformingen av fellesarealene.

Å utøve brukermedvirkning på denne måten kan bidra til det Signaturhagen uttrykker at de ønsker å oppnå: en dyp forståelse av lokale forhold, og dermed også bedre boligløsninger. En slik medvirkning utover lovens minstekrav, der fremtidige beboere får mulighet til å uttale seg, og ha reell innflytelse over det som gjøres, vil bidra til enda bedre løsninger gjennom å skape mer tilfredsstillende bomiljø. I tillegg til å tilføre prosjektene en stedstilpasset lokalkunnskap de kan, og bør benytte seg av (Vik og Refstie, 2014, s. 281; kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014, s. 12; Cold, et al. 1984, s. 12). Et godt eksempel på et tiltak som vil bidra til å oppnå denne kunnskapen, vil være gjennom en fast installasjon Signaturhagen skal sette opp på Skjold, hvor alle som går forbi tomten kan gå inn på en nettside,

der de involveres gjennom å svare på ulike spørsmål. Dette er dermed et godt tilskudd for å gi beboere og nabolaget reell innflytelse over sitt bomiljø.

6.3 Kan enighet oppnås?

Det at boligløsninger bør tilpasses til stedet er kunnskap som kan sies å ha vært til stede i fagmiljøene over en lang tid og er noe som dermed burde være grunnleggende i all boligplanlegging. Allerede i 1970 fikk vi se konsekvensene av hva det å ikke lytte til mennesker i utformingen av deres bomiljø kan føre til. Hansen og Sæterdal (1970, s. 13; Bye, 2008, s. 36) viste til planleggingen av Ammerud, der en uoversiktlig prosess, lite brukermedvirkning og kontakt med de det planlegges for, førte til en lite menneskevennlig bydel. Det betyr dermed ikke at Signaturhagen Kongsberg, der brukermedvirkningen har vært mindre til stede, er et lite «menneskevennlig» bomiljø. Det kom tross alt tydelig frem at beboerne der trives, men kanskje at det å legge mer vekt på involvering og reell innflytelse, kunne bidratt til enda bedre løsninger. Slik det eksempelvis ble gjort i Selegrend, der boligfeltene endte opp med å være utformet på en annen måte enn i utgangspunktet tiltenkt grunnet et ønske fra beboerne. Bomiljøet ble dermed skreddersydd til deres behov og interesser (Schmidt, 1991, s. 79). En slik involvering av mennesker i Signaturhagen Kongsberg, kunne derfor skapt lignende resultater, der økt innflytelse og samarbeid bidrar til helt andre, og kanskje enda bedre løsninger (Cold, et al., 1984 s. 12).

På den andre siden er det ikke alltid like enkelt å komme fram til løsninger som tilfredsstiller alle. Som nevnt tidligere farges hver og en av sine egne oppfatninger og verdenssyn, men dette kan i enkelte tilfeller overkommes gjennom debatt og gjensidig forståelse (Healey, 1992, s. 152). Det å resonnerer frem til hvordan et boligprosjekt bør utformes, kan være utfordrende og tidkrevende. Selv om en dialog mellom boligselskap og beboerne bør være til stede, kan meningene av og til være så ulike at konsensus umulig kan oppnås (Healey, 1992, s. 152). Det finnes altså enkelte negative sider ved en slik deliberativ prosess, der ikke alle alltid vil bli hørt, og en felles forståelse mellom alle berørte kan dermed ikke oppnås. Uansett vil det være viktig å forsøke å oppnå dette i både boligprosjekter, men også i byutvikling, slik vi har sett ved at Signaturhagen forsøker å involvere alle berørte slik som beboere, men også naboer og de som ferdes i områdene. En konsekvens av mangelen på dette er noe vi erfarte gjennom protestene knyttet til rivning av Rosesmuggrenden og Marken, der en gjensidig forståelse mellom byråd

og befolkningen ikke forelå, men der synet til sivilbefolkningen heldigvis var det som vant frem (Ahmer, 2020, s. 157; Bergen kommune, 2011).

Derfor kan det diskuteres om det å oppnå fullverdig konsensus er et idealistisk syn på brukermedvirkning, og at en såkalt praktisk konsensus vil være mer oppnåelig. Dette innebærer likevel ekskludering av enkelte grupper eller meninger (Connelly og Richards, 2004, s. 7). Signaturhagen bør likevel etterstrebe å komme fram til løsninger i samarbeid med beboere, selv om meningene kan vise seg å være sprikende. På Signaturhagens nettside ser vi en spalte der de jevnlig legger ut spørreundersøkelser og konkurranser for å involvere mennesker i sine kommende prosjekter. Dette kan sees på som en naturlig måte å oppnå praktisk konsensus, der de som ikke er interessert i innflytelse, kan la være å delta. Samtidig kan en god debatt føre til et medvirkningsopplegg der alle involverte føler seg hørt. Selv om de ikke nødvendigvis vil få gjennomslag, vil de hvert fall trolig sitte igjen med en følelse av å ha blitt lyttet til.

På Kongsberg ser det ut til at de fleste avgjørelsene angående prosjektet og utformingen av det ble tatt av boligselskapet, samtidig virket beboerne til å være fornøyde med hvordan dette hadde blitt gjort. En dialog kan dermed sies å være overflødig i dette tilfellet, og selv om beboernes meninger kan være ulike, har de ikke sett på mangelen av innflytelsesmuligheter som noe negativt. Møtene i forkant av ferdigstillingen kan også ha bidratt til bedre naboskap, noe en boligutvikler absolutt ikke trenger å stå til ansvar for ifølge loven. I og med at Signaturhagen er en kollektiv boform, kan disse treffene ha bidratt til å skape et miljø der naboene enklere kan snakke med, lytte til og respektere hverandre, slik at gode dialoger dem imellom heller kan oppstå i etterkant, blant annet i forbindelse med den daglige driften av Signaturhagen (Cold, et al., 1984, s. 9).

6.4 Brukermedvirkning i et privat landskap

Samtidig handler brukermedvirkning om noe mer enn bare dialog og felles forståelse. Harvey (2008, s. 272), argumenterer at ved å omforme omgivelsene våre, kan vi omforme oss selv som mennesker. Hvor den kollektive retten til å endre byen er en av de viktigste menneskerettighetene, men at det i stor grad er kapitalistiske krefter som sitter på makten til å gjøre dette. Retten til å endre byen kan overføres til det vi ser på som brukermedvirkning, og det er denne medvirkningen utover lovens minstekrav som kan sette beboeren i sentrum av boligplanleggingen. Boligutviklingselskap kan derfor gjennom involvering og innflytelse, gi beboere, altså det kollektive fellesskapet, en mulighet til å endre byen, og dermed ta ansvar for

eget liv. Det er her at boligselskapene selv setter rammer for involveringen av sivilsamfunnet, der beboernes posisjon kan bli mer uklar, og boligene formes derfor ut fra de private aktørens behov (Knudtzon, 2018, s. 10–11). Her kan det argumenteres for at Signaturhagen er et konsept som på en måte kan sies å gjenspeile «de kapitalistiske kreftene», som til en viss grad sitter på «makten».

Forester (1989, s. 46) hevder at det er viktig at de med makt sikter på åpne medvirkningsprosesser, som involverer de som ofte blir ekskludert, herunder sivilsamfunnet. Denne aktørgruppen kan ikke delta på lik linje med eksperter og øvre myndigheter, blant annet på grunn av manglende ressurser. Samtidig er sivilsamfunnet en stor gruppe med mange motstridende interesser, som gjør det utfordrende å skulle behandle dem som en enhetlig aktør (Falleth og Hanssen, 2009, s. 48). Signaturhagen virker å fremme et skifte til en nedenfra-og-opp strategi i boligutviklingen, med økt fokus på brukermedvirkning, menneskene og deres behov. På tross av dette er de fortsatt en privat aktør som både kan velge hvem som involveres, men også i hvor stor grad dette gjøres, ut fra egne interesser (Falleth og Hanssen, 2009, s. 48). Dette gjør at selskapet til en viss grad kan velge selv hvordan bomiljøet utformes.

Konseptet kan altså sies å være fastsatt i en så stor grad at beboere rett og slett ikke kan ha reell innflytelse over hvert enkelt felt i utformingen og reguleringen, da mye av dette er forhåndsbestemt av selskapet. En viktig del av dette er for eksempel den helårige hagen og enkelte fellesarealer, noe som i seg selv kan være med på å begrense brukermedvirkning. Falleth og Hanssen (2012, s. 194), skriver at private reguleringsplaner i enkelte tilfeller kan føre til demokratiske utfordringer. Dette kan være med på å skape en form for medvirkning, der boligutviklerne legger mindre vekt på sivilsamfunnet, retter fokuset på økonomisk vinning, og dermed ser på medvirkning som en nødvendighet innenfor lovverkets rammer (Falleth og Hanssen, 2009, s. 54–55; Roald, 2021, s. 127).

Et annet aspekt som kan være med på å begrense brukermedvirkningen, og gjøre den mindre inkluderende er at en beboersammensetning ofte består av et stort antall individer. Her kan private aktører slik som Signaturhagen, bli nødt til å ta et valg om hvilke beboere og interesser som skal inkluderes for at prosjektene skal kunne gjennomføres. Det kan gjøre at ekspertene beholder sin sterke posisjon, der også maktforholdene mellom det private selskapet og beboerne, tydeliggjøres (Connelly og Richards, 2004, s.12; Forester, 1989, s. 27; Abelson et

al., 2003, s. 241). Dermed kan det ende opp med at noen få beboere, i lys av ekspertenes utvalg, tar avgjørelser som vil påvirke hverdagen til alle de andre beboerne.

Signaturhagen viser likheter til det relativt nye kollektive boligprosjektet, Vindmøllebakken, som også ble utviklet i regi av en privat aktør. På tross av boligutviklernes ønske om å involvere beboere, kan det virke som om den fysiske planleggingen fortsatt var styrt ovenfra-og-ned, da beboerne i hovedsak fikk påvirke privat boenhet og mindre detaljer i fellesarealene (Eldøy, 40-44). Gjennom en slik planlegging styrt ovenfra, kan dermed ekspertenes ideer «tvinges» på sivilsamfunnet, eller slik vi kan tyde her – på beboerne (Lefebvre, 1996, s. 60). De eldre kollektive boligprosjektene Selegrend og New Ground Cohousing, skiller seg ut fra Signaturhagen og Vindmøllebakken, ved at de ble startet av beboergruppen selv, der de kollektive interessene kan sies å ha utkonkurrert de private. Det førte til at beboerne var involvert fra start til slutt, og hadde innflytelse på alle nivåer i prosjektet (Cold et al., 1984, s. 91; Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 46–47). Som viser til en utforming fra en nedenfra-og-opp tankegang. Det er dette Lefebvre (1996, s. 61) mener skaper et «oeuvre», med andre ord et kunstverk. Likevel er det viktig å huske på at Selegrend kom til i en tid hvor kommunen hadde større rådighet over boligutviklingen. Nemlig før den ble dominert av private utviklere, og dermed var det ikke like markedsstyrt som det er i dag (Barlindhaug, et al., 2014, s. 31–32; Falleth og Hanssen, 2010, s. 740; NOU 2002:2, s. 232–233). Årsakene til at Selegrend hadde større påvirkningsmuligheter, men også mulighet til å etablere seg slik de gjorde, bør dermed også sees i lys av et tidsperspektiv og kommunens rolle i boligutvikling på denne tiden.

Knudtzon (2018, s. 11) peker på at ved å stenge sivilsamfunnet ute, vil arealene i en mye større grad påvirkes av de dominerende interessene som kommer fra private aktører og politikere. Motstanden mot fornying i Rosesmuggrenden og Marken, samt motorveiene i New York, er et godt eksempel på styrking av demokratiet nedenfra, hvor innbyggere bør bli lyttet til og tatt alvorlig av ekspertene når det er noe som berører deres hverdag (Holm, 2021, s. 38; Harvey, 2008, s. 274–275). I dag hadde områdene sett helt annerledes ut, og de hadde trolig mistet sin historiske verdi om det ikke var for at innbyggerne krevde å bli hørt av autoritetene. Noen avgjørelser må nok likevel være forbeholdt ekspertene på toppen, men det er kun beboerne selv som virkelig vet hvordan det er «å bo», noe som ikke alltid kan fortolkes gjennom ekspertenes øyne (Bye, 2008, s. 132).

Signaturhagen er likevel opptatt av å uttrykke at de bygger for menneskene som skal bo der, og fokuserer på å legge til rette for brukermedvirkning. Konseptet kan sies å bli stadig mer populært – noe som også viser at menneskene trives, og ikke ser på Signaturhagen og det tilknyttede medvirkningsopplegget som en forsømmelse av deres «rettigheter» og de demokratiske verdiene. Likevel uttrykker selskapet et ønske om en økt grad av brukermedvirkning fremover. Dette kan sees på som noe positivt, og at Signaturhagen til tross for at de er en privat forslagsstiller, verdsetter brukermedvirkning og lokalsamfunnet, noe som ofte har vist seg å bli forsømt av private utbyggere (Falleth og Hanssen, 2009, s. 54–55). Samtidig ligger det alltid noen overordnede føringer, og krav fra den politiske siden som må overholdes. Jf. plan- og bygningslovens § 5-1, første ledd, er det kommunen som må sørge for at medvirkningskravet i en planprosess blir oppfylt. Det omhandler kun lovens minstekrav, likevel kan det sies at politikerne og markedsaktørene, er gjensidig avhengige med hensyn til blant annet §5-1, og uansett må ta hverandre i betraktning. Dette er noe boligutviklingen alltid vil bære preg av, og selv om sivilsamfunnets posisjon bør styrkes, kan utbyggerne ikke forsømme sine interesser, ei heller politiske mål (Falleth og Hanssen, 2009, s. 48).

6.5 Brukermedvirkning for å bli bedre kjent

Menneskerettighetene er det viktigste grunnlaget for den sosiale bærekraften. Disse rettighetene handler ifølge FN-sambandet (2021), blant annet om at alle skal få muligheten til å påvirke eget liv og samfunnet rundt seg, noe som også ligger i kjernen av den demokratiske tankegangen. I tillegg til et stadig økende fokus på brukermedvirkning, har Signaturhagen også en sterk prioritering av sosial bærekraft i sitt konsept. Sosial bærekraft kan være et til dels uklart begrep, slik som medvirkningsbegrepet, som også ofte blir forstått svært forskjellig avhengig av fagområde og hvem som tolker det (Zeiner, 2022, s.8; Knudtzon, 2018, s. 11; Bye, 2008, s. 129). Det vi planlegger må gjenspeile de som faktisk skal bo der og stedet rundt dem, og hvis planleggingssystemet skal være sosialt bærekraftig, så kan det ikke hindre dem som er en del av det fra å bidra i utformingen av sitt bomiljø.

Ifølge Zeiner (2022, s. 16), må det i tillegg sørges for at alle får delta på likt grunnlag, slik at forskjellene mellom mennesker reduseres og det sosiale samholdet styrkes for å oppnå sosial bærekraft, og dette bør derfor være et viktig mål for Signaturhagens boligplanlegging. Det virker likevel som om Signaturhagens involvering legger mer opp til at beboerne skal bli kjent med hverandre i sine arrangementer og skape grupper der de kan møtes. Hvor treffene de har

arrangert som for eksempel på kafé, var ment for at beboerne kunne prate med hverandre og sette sammen aktivitetsgrupper. Dette er også noe som har vist seg å gå igjen i Vindmøllebakken, der brukermedvirkningen viste seg å hovedsakelig bidra til det å bli kjent og styrke et fellesskap mellom beboerne (Eldøy, 2019, s. 79). Dette er i og for seg selv et bra tilskudd for å styrke det sosiale samholdet, men det er likevel ikke nok for å oppnå en tilstrekkelig grad av sosial bærekraft i boligprosjektet. For å oppnå dette vil det være viktig å tilby gode boliger for alle samfunnslag, samt gi like muligheter til deltakelse og økt grad av innflytelse på eget bomiljø (Schmidt, 2014, s. 12; Zeiner, 2022, s. 16).

Under intervjuene med beboerne kom det frem at boformen opprinnelig var ment for godt voksne, men at det nå også har flyttet inn noen yngre beboere. Dette var noe informantene fant merverdi i, til tross for at de yngre tilsynelatende deltar mindre i fellesskapet. Den lavere deltakelsen fra de yngre beboerne kan være på grunn av at de er i et mindretall, og dermed ikke har «en indre sammenheng i holdninger og atferd» med resten av den godt voksne beboergruppen (Zeiner, 2022, s. 18). Boligutvikler kunne også bekrefte at de har gått bort fra en tidligere aldersklausul, da de anså det som givende for fellesskapet å ha variasjon i beboersammensetningen. Noe som sammenfaller med de intervjuede beboernes opplevelser, likevel som tidligere nevnt deltar de yngre mindre. Det kan se ut til at den tidligere aldersklausulen på Kongsberg har ført til en mindre variasjon i beboergruppen, da Signaturhagen opprinnelig siktet seg inn på en gruppe av godt voksne mennesker. Dette styrkes i en kommentar fra beboerne der det ble nevnt at dette var deres stasjon før gamlehjemmet – et syn som trolig går igjen hos flere i beboergruppen.

Her kan det trekkes linjer til New Ground Cohousing som også er et prosjekt med aldersbegrensning, men som i motsetning til Signaturhagens prosjekter kun er tillatt for kvinner (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 42). Likevel har New Ground Cohousing mangfold og variasjon knyttet til ulike økonomiske og sosiale livssituasjoner. Hvor for eksempel noen av utleieleilighetene har lavere månedsleie for å inkludere svakerestilte grupper (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 44). I Vindmøllebakken har de derimot vært åpne for alle aldre, noe som har ført til en variert beboersammensetning (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 29). Videre kan det pekes på at en andel av boligene også i Selegrend, ble satt av til vanskeligstilte, noe som viser til en inkludering av flere lag av samfunnet (Schmidt, 1991, s. 79). Dette virker altså å ikke ha vært til stede på samme måte i Signaturhagen Kongsberg. Likevel har boligprosjektet en andel leiligheter som kan leies ut, noe som kan tyde på at det fortsatt er mulig å bo der, selv

om en kanskje ikke har nok kjøpekraft, og er positivt med hensyn til prosjektets mangfold og variasjon.

I det fremtidige prosjektet på Skjold og Stjørdal får vi derimot et inntrykk av at skal den sosiale bærekraften løftes et hakk opp, ved at de ikke bare ønsker å la beboere få mer reelle innflytelsesmuligheter, men at de også fra starten av på Skjold ser etter en bredde i beboersammensetning med tanke på blant annet alder, livssituasjon og sosial bakgrunn. På denne måten vil flere lag i samfunnet bli representert og inkludert. Dersom Signaturhagen fra et tidligere tidspunkt hadde vært mer åpen for beboere i ulik alder og livssituasjon, ville det trolig ha bidratt til et miljø der også de yngre i større grad ville ha funnet sin plass. Vi tolker det dermed som om Signaturhagen Kongsberg har hatt en lavere grad av sosial bærekraft, nettopp på grunn av mangel på mangfold fra et tidlig tidspunkt, i tillegg til å hovedsakelig gi beboere symbolske innflytelsesmuligheter. Hovedvekten av deres brukervedvirkning og forståelse av begrepet sosial bærekraft ligger dermed på de mellommenneskelige relasjonene og det at beboere skal bli kjent med hverandre før innflytting. Her burde involvering for å gi beboere reell innflytelse over bomiljøet være mer til stede for å oppnå sosial bærekraft utover det sosiale samholdet.

6.6 Å skape rom med mening

Ifølge Schmidt (2014, s. 12) handler også sosial bærekraft om hvordan bomiljøet oppleves. Beboerne vi intervjuet på Kongsberg hadde svært ulike forventninger og opplevelser, der de fleste knyttet disse til felles aktiviteter som vaffelsteking med sine naboer. Flertallet av beboerne i Signaturhagen Kongsberg var fornøyde med hvordan det sosiale fellesskapet var nå, det skulle likevel vise seg at alle kommenterte at det er flere som er fraværende i bruk av disse og i deltakelse på aktiviteter. Noen av beboerne uttrykte at det rett og slett har vært litt stille den siste tiden. Spesielt en beboer var skuffet over at fellesarealene ikke ble brukt like mye som forventet, og pekte på en svekket eierskapsfølelse som en grunn.

Gjennom intervjuet la boligutvikleren likevel vekt på samholdet og relasjonene beboerne imellom ved forståelsen av sosial bærekraft, der Signaturhagen ønsker å utvikle «noe mer enn bare fire vegger». Involveringen på Kongsberg, og til dels i Stjørdal, innebærer altså å få mennesker til å bli kjent med hverandre, samt opprette aktivitetsgrupper. Dette var også et fokus vi fant igjen hos flere av beboerne, hvor interessen og forventningene falt mer på det

sosiale fellesskapet dem imellom, enn på muligheten til å påvirke. Ved spørsmål om hva involvering og innflytelse har å si for den sosiale bærekraften, presiserte boligutvikleren at dette også har vært avgjørende, da det ifølge vedkommende øker eierskapsfølelsen til den kollektive boformen. Vi stiller oss likevel kritiske til at brukermedvirkning i form av «bli kjent-treff» fører til en tilstrekkelig følelse av eierskap, og dermed økt sosial bærekraft i boligprosjektet, slik boligutvikler fortalte.

Reell innflytelse og rettferdig fordeling kan føre til at man oppnår god kvalitet på prosjektet. Med en variert beboergruppe, et styrket samhold, i tillegg til trivsel, demokrati og et levende bomiljø (Zeiner, 2022). Brukermedvirkning i lys av rettferdig fordeling og reell innflytelse er styrket i bærekraftsmål 11.3 og 16.7, hvor det blir lagt vekt på at samfunnsplanleggingen og beslutningsprosessene skal være bærekraftig, representative, lydhøre, inkluderende og legge opp til deltakelse (FN-sambandet, 2022a; FN-sambandet, 2022b). I tillegg til bærekraftsmål 17.17 som legger vekt på et godt samarbeid mellom det offentlige, det private og det sivile samfunnet, hvor deres kunnskaper og erfaringer kan brukes på en verdifull måte, slik at man får en bærekraftig utvikling (FN-sambandet, 2022c). Dette viser til at brukermedvirkning sådan er et globalt mål, der det ikke bare er ekspertene ovenfra som skal påvirke beslutninger alene, men at resten av samfunnet må bli lyttet til og få muligheten til å delta.

Slik Calvo og De Rosa (2017, s. 1720) mener, kan innflytelse både komme ovenfra og nedenfra, og alt etter hvilken retning den kommer fra, vil i stor grad påvirke hvordan areal brukes. Her hevdes det at en innflytelse som kommer ovenfra-og-ned vil skape rom uten mening. Dette kan derfor være en årsak til en svekket eierskapsfølelse, og den «stille perioden» som enkelte har nevnt. Det kan tyde på at rommene ikke gir mening for dem når de ikke har hatt en reell innflytelse på utformingen, og at beboerne dermed har en svekket tilhørighet til sitt eget bomiljø. Denne forklaringen er likevel ikke helt sikker, da det bare er en opplevelse fra enkelte informanter, og mange andre faktorer også kan spille inn. Der noen av beboerne pekte på årstiden, samt «styr med innflytting» som mulige årsaker til den stille perioden.

Hvis man derimot snur om på det og lar innflytelsen komme nedenfra-og-opp gjennom for eksempel co-design, vil det være styrkende for den sosiale bærekraften (Calvo og De Rosa, 2017, s. 1720). På denne måten foreligger det et samarbeid mellom beboere og arkitekter, som vil gi beboerne en mulighet til å bestemme hvordan bomiljøet deres skal være utformet, utover sosiale aktivitetsgrupper og supplerende innredning. Et slikt samarbeid kan dermed gi ny

kunnskap til ekspertene, og legge opp til gode løsninger som skaper et vellykket resultat (Cold, et al., 1984, s. 12). På denne måten vil den kollektive boformen tilpasses de som faktisk bor der, som igjen kan sørge for god kvalitet på bolig, økt trivsel, demokrati, samt levende og inkluderende rom med mening.

En nedenfra-og-opp strategi blir i større grad brukt av Signaturhagen i Stjørdal, gjennom blant annet workshops og spørreundersøkelser. Hvor beboerne selv har fått bestemme at noe av fellesarealet skal gå til badstue og kaldkulp. Slike innflytelsesmuligheter virker også til å få økt fokus ved prosjektet på Skjold, som kan tyde på at Signaturhagen har sett gleden hos beboere når de får være med å bestemme, og erfart hvor viktig det er å invitere sivilsamfunnet inn i planleggingen (Årdal, 2023). Strategien har vært enda tydeligere i både New Ground Cohousing og Selegrend, der beboerne hadde innflytelse på alle fasene i planleggingen av boligprosjektene, og disse ble dermed skreddersydd ut fra beboernes ønsker (Plan- og bygningsetaten, 2021, s. 46–46; Cold et al., 1984, s. 91).

Viktigheten av et nedenfra-og-opp perspektiv styrkes også gjennom Jane Jacobs (1961) og Jan Gehls (1987) teorier, der de hevder at utforming vil påvirke menneskelig aktivitet. Ifølge Jacobs (1961, s. 106–107), er multifunksjonalitet med gater som brukes utover kun gjennomgang, viktig for å skape en levende by. Her kan det trekkes linjer til Signaturhagen som legger opp til at fellesarealene skal ha ulike funksjoner og brukes til noe mer enn bare gjennomgang, hvor de med dette ønsker å utforme et levende bomiljø. Likevel kan det være at den manglende innflytelsen fra beboerne i Signaturhagen Kongsberg har gjort at fellesarealene ikke blir brukt i like stor grad som planlagt.

Dette tar oss over på Gehl (1987, s. 530), som mener at hvis arealene er formet ut fra menneskers behov og interesser, kan det føre til økt bruk og flere uformelle møter mellom naboer. Det kan derfor være at økt innflytelse fra beboerne ville ha ført til mindre stillhet og flere nabomøter i fellesarealene. Cold, et al. (1984, s. 9) sier også at brukervedvirkning er nødvendig for å oppnå et levende bomiljø med tilhørighet, i tillegg til at det bidrar til å skape fellesskap tidlig i bygningsfasen. Ut fra en nedenfra-og-opp strategi legges det derfor opp til styrking av eierskapsfølelsen, hvor arealets utforming og funksjon gir mening for beboerne. På samme tid vil de få muligheten til å bli kjent med hverandre og styrke samholdet under medvirkningsprosessene. På denne måten kan brukervedvirkning derfor bidra til «levende»

rom som menneskene har tilhørighet til, og i økt grad oppholder seg i. Som igjen kan øke den sosiale bærekraften i prosjektet og sette beboere i sentrum av boligplanleggingen.

6.7 Beboernes interesse for innflytelse

Involvering av sivilsamfunnet i planlegging åpner opp for en arena der svært mange ulike meninger skal vurderes og tas i betraktning. Her kan det være lett å tenke at alle ønsker å delta og påvirke i like stor grad, men slik er det ikke alltid. Gjennom intervju og observasjon kom det frem at flertallet blant beboerinformantene på Kongsberg anså det å kunne påvirke hvordan de bor som viktig, hvor de fleste umiddelbart tenkte på den private boenheten med tilvalg. Når vi flyttet fokuset over på selve boligutviklingen, og planleggingen uttrykte flere at de var svært fornøyde med slik det var blitt til, og viste ikke til et ønske eller interesse for økt involvering i denne fasen.

Boligutvikler hadde en oppfatning av at det varierte hvor interessert beboere var i å kunne påvirke, hvor noen viser sterk entusiasme, andre liker det som det er, mens enkelte følger strømmen. På Kongsberg har beboere ifølge vedkommende vært mest interessert i å vite hva som skjedde i prosjektet, samt hvordan de ulike fellesarealene skulle brukes. En av beboerne uttrykte en større interesse enn de andre om å kunne delta og bli lyttet til. Vedkommende er leietaker og kom inn på et senere tidspunkt, som kan medføre at hen ikke har vært like involvert i prosessen som boligeierne. Her kan det trekkes paralleller til Vindmøllebakken, der beboerne opplevde ulike påvirkningsmuligheter alt etter når de kom inn i prosjektet. I tillegg hadde de ingen reell beslutningsrett før de hadde kjøpt leilighet (Eldøy, 2019, s. 39–40). Det kan derfor tyde på at den spesifikke beboeren på Kongsberg opplevde lavere påvirkningsmulighet da vedkommende både var leietaker og kom senere inn i prosjektet.

Williamson og Barrat (2022, s. 25) hevder at det kan være utfordrende å involvere mennesker og få dem til å delta i deliberative prosesser, hvor årsakene varierer fra interesse, tillit og mulighet til deltakelse. Den ellers lave interessen blant beboerne for å påvirke boligutviklingen, kan derfor bunne i personlige preferanser, der det er et selvstendig valg å ikke involvere seg selv. Grunnen til dette kan være at fordelene med involvering ikke er verdt innsatsen som blir lagt inn fra deres side (Connelly og Richards, 2004, s. 11–12). Dette kom frem hos en av beboerne som viste til et ønske om minst mulig styr og ansvar, hvor det var behagelig å bare kunne flytte rett inn. En annen grunn til lav interesse for deltakelse kan som tidligere nevnt

også være tillit (Williamson og Barrat, 2022, s. 35). Det kom tydelig frem at flere la tillit til arkitektens ekspertise. På denne måten virket det som urealistisk overfor beboerne at de skulle bevege seg inn i «arkitektens verden». De av beboerne som hadde tillit til boligutvikler og arkitektene som eksperter, var enten fornøyd med at det ble tatt valg på deres vegne, eller at de rett og slett så det som usannsynlig å bli innblandet.

Hvordan maktforholdet er strukturert kan påvirke hvordan det planlegges, noe John Forester (1989) påpeker. Ekspertene i Signaturhagen sitter blant annet med en beslutningsrett, og makt som beboerne i de ulike prosjektene ikke har tilgang til (Forester, 1989, s. 46). Lefebvre (1996, s. 60), gjorde et tydelig poeng ut av at det var de på toppen som sto for planleggingen av byene, hvor arkitektene avgjør hvilken stilform som skal råde i byutviklingen. På samme måte ble Signaturhagen Kongsberg tilsynelatende ikke planlagt ut fra beboernes eget perspektiv på det «å bo», men arkitektens egen tolkning av hvordan de tror det er for dem å bo (Lefebvre, 1996, s. 60). På bakgrunn av dette kan den lave interessen for å involvere seg springe ut fra at beboerne tar de skjeve maktforholdene for gitt. At de på en måte tenker at planlegging av Signaturhagens kollektive boformer er forbeholdt ekspertgrupper med den «riktige kunnskapen».

På denne måten kan det ligge en misforståelse til grunn, hvor beboerne ikke er klar over hva de kan ha påvirkning på. For eksempel mener Cold (1991, s. 28), at det endelige resultatet og de deler av prosjektene som krever kunnskap fra arkitekter og utbyggere, bør være forbeholdt ekspertene. Imidlertid kan måten man lever på, og utforming knyttet til dette, være en sak for beboerne, selv om det også er noe som ofte avgjøres av ekspertene. Det kan derfor hende at beboerne ikke er klar over at de faktisk kan ha noe de skulle ha sagt på området, hvor det er lett for dem å tenke at det er utenfor deres kunnskapsfelt. Bye (2008, s. 132) mener blant annet at beboerne selv kan være «eksperter», da de har verdifull kunnskap om eget liv og hvordan de ønsker å ha det rundt seg (Bye, 2008v, s. 132). Både Cold (1991) og Bye (2008), kan sies å ha rett i sine påstander, derfor bør det etterstrebes å finne en gylden middelvei, der beboere og ekspertene kommer fram til løsninger basert på samarbeid.

Selv om forslagsstiller er lovpålagt å sikre medvirkning i en tidlig fase, får likevel beboerne som en del av sivilsamfunnet en mer vag posisjon i planleggingen, hvor de holdes utenfor de store avgjørelsene. Praktiseringen av medvirkning vil derfor være avhengig av forslagsstillerens forståelse av hva som ligger i begrepet, kommunens krav, og hvorvidt

beboerne selv har interesse for å delta (Knudtzon, 2018, s. 11; Roald, 2021, s. 126). Derfor kan også den lave interessen fra beboerne, som kom frem gjennom intervjuene, skyldes en begrenset mulighet til innflytelse. I tillegg til misforståelser og et begrenset kunnskapsgrunnlag knyttet til hva denne innflytelsen innebærer, både innenfor lovverket, men og utover dette minstekravet. Ekspertene vil på den andre siden være bedre rustet til å ha en dypere forståelse av lovkravet og brukervedvirkningens muligheter, med utgangspunkt i sine kunnskaper på dette feltet. Her er det derfor viktig at de etterstreber å opplyse og informere sivilsamfunnet om hvilke muligheter de har, og hva brukervedvirkning innebærer, for å skape en entydig forståelse (Forester, 1989, s. 46). En mulig grunn for at beboerne på Kongsberg ikke har gjort seg tanker om deres egen interesse for å delta, kan være nettopp mangelen på dette – at de ikke har blitt tilstrekkelig informert, og heller ikke ble gitt gode nok muligheter til å påvirke. Med andre ord, det du ikke får vite om, vil du ofte ikke interessere deg for.

Til tross for at interessen kan variere, er det likevel viktig å ta vare på de demokratiske verdiene, som legger opp til at alle skal ha rett til å bli hørt og få uttale seg, hvor de også har en mulighet til innflytelse (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008), s. 171). Derfor er det nødvendig at ekspertene aktivt går inn for å styrke kunnskapsgrunnlaget hos beboerne og dermed også bidra til en mer demokratisk planlegging (Forester, 1989, s. 46–47). Slik at de blir informert om hvilke påvirkningsmuligheter de kan ha i planleggingen, og gjort klar over hvor verdifulle deres erfaringer og kunnskap faktisk er, på tross av at de ikke er eksperter på feltet (Bye, 2008, s. 132). Nettopp fordi årsakene bak en lav interesse for brukervedvirkning, kan bunne i noe mer enn en personlig preferanse. Boliger planlegges tross alt for beboere, likevel havner de ofte utenfor selve sentrumet i boligplanleggingen.

6.8 Beboernes påvirkningsmuligheter

I Signaturhagen Kongsberg var tomten som nevnt tidligere ferdigregulert og brukervedvirkningen var dermed begrenset. Samtidig ble det under intervjuene trukket frem at beboerne ble spurt om å komme med navneforslag til fellesarealene i en konkurranse. Navnekonkurransen ble spesielt pekt på som en positiv opplevelse av enkelte informanter. Det skulle også vise seg at Signaturhagen fastsetter enkelte funksjoner og fellesarealer i konseptet, da de gjennom de ulike boligprosjektene har erfart hva som faktisk fungerer og av den grunn bør inkluderes i utformingen. Selv om boligselskapet tar ansvar for store deler av utformingen,

fikk beboerne på Kongsberg fortsatt mulighet til å påvirke hvordan disse skal se ut, der de ble spurt om å være med på å velge supplerende møbler og stæsj til fellesrommene.

Beboernes påvirkningsmuligheter i Kongsberg kan heller sees på som en type symbolsk innflytelse, som kun bidrar til å skape en forestilling om brukermedvirkning (Bye, 2008, s. 130). Likevel kan dette fortsatt sies å ha vært med på å bygge en bro mellom Signaturhagen og beboerne, der beboerne kan få mer eierskapsfølelse til arealene. Dette resulterer også i at beboerne får en følelse av å bidra til fellesskapet, noe som bygger på en av de grunnleggende demokratiske prinsippene: å bli hørt (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008), s. 171). Påvirkningsmulighetene viser samtidig til et forsøk på å skape en deliberativ prosess der boligselskapet har prøvd å overveie beboernes ønsker, selv om det i dette tilfellet har vært marginalt (Williamson og Barrat, 2022).

For å oppnå brukermedvirkning burde Signaturhagen samarbeidet med beboerne i en mye større grad, hvor en forutsetning hadde vært at de gikk vekk fra noen av de fastsatte delene ved konseptet. Dette fordi en fullverdig deliberativ prosess ikke kan gå ut fra noe som allerede er forutbestemt. Der enkelte deler av utformingen heller er noe som bør bestemmes i samarbeid med beboerne, ut fra en rettferdig forhandlingsprosess, basert på kommunikasjon og vurdering av argumentene (Habermas, 1995, s. 35). På samme måte som at deltakelsen fra innbyggere i kommunale planprosesser, bør få en større plass enn lovens minstekrav, slik at lokaldemokratiet sikres (Falleth og Hanssen 2012, s. 186). Burde også beboerne i Signaturhagen få mer reell innflytelse over prosjektet, noe som ville vært viktig for å oppnå demokratisk legitimitet, og dermed skape økt tillit mellom Signaturhagen og beboerne gjennom deliberasjoner.

I og med at Signaturhagen tar de fleste avgjørelsene vil det være ekstra viktig at boligselskapet er tydelig på hvorfor de utformer prosjektet slik de gjør, kommer med tilstrekkelig informasjon underveis, og skaper rom for å stille spørsmål. Dette er tiltak som kan anses som viktige for å unngå misforståelser og med dette skape en demokratisk planlegging (Forester, 1989, s. 46–47). At Signaturhagen i stor grad avgjør utformingen av prosjektet, kan sees på som naturlig, i og med at dette er et profesjonelt boligselskap med ekspertise innen fagfeltet (Cold, 1991, s. 28). Det er også beboerne selv som har valgt å flytte inn i et av deres prosjekter, og de kan derfor være innforstått med at Signaturhagen tar store deler av avgjørelsene om utforming for beboerne. Dette kan sees på som en form for indirekte deltakelse, der beboerne har valgt å kjøpe seg inn i det gitte konseptet, og la boligutviklerne bestemme på vegne av dem (Falleth

og Hanssen, 2012, s. 187; Holm, 2021, s. 41). I tillegg til den «indirekte deltakelsen», ønsker Signaturhagen å ha en medvirkningsprosess der beboerne blir hørt, og får innflytelse på enkelte områder i prosjektet, en slags form for direkte demokratisk deltakelse (Falleth og Hanssen, 2012, s. 187). Denne direkte deltakelsen viser til de prosessene vi tar sikte på ved omtale av brukermedvirkning i denne oppgaven. En involvering og innflytelse utover lovens minstekrav, der boligselskapet og beboerne prøver å oppnå bedre løsninger gjennom dialog, lytting og debatt (Williamson og Barrat, 2022).

Den direkte deltakelsen er noe som ser ut til å bli mer synlig i Signaturhagens kommende prosjekter. Gjennom våre funn viste det seg at de fremtidige beboerne har flere reelle påvirkningsmuligheter i eksempelvis Stjørdal, der Signaturhagen samler interessenter og gir dem mulighet til å komme med innspill til prosjektet fra starten av. Her viser boligselskapet at de er tidlig ute med å informere fremtidige beboere om planene, kartlegge deres behov og dermed gi dem valgmuligheter (Arnstein, 1969, s. 244). Det viste seg at beboerne i Stjørdal også fikk mulighet til å svare på spørreundersøkelser om deres ønsker knyttet til utformingen av fellesarealer, lenge før ferdigstillelse. Vi ble fortalt under intervjuene at det i Stjørdal skulle bygges både kaldkulp og badstue ut fra beboernes ønske. Disse tilleggsarealene var i utgangspunktet ikke planlagt, men beboerne ble likevel gitt en mulighet til å ta denne beslutningen. Dette viser en samarbeidsvilje fra Signaturhagen, der beboere sammen med ekspertene gis mulighet til å ta beslutninger. Dette kan dermed legge seg på fjerde etasje i medvirkningshuset (figur 1), *samarbeid*, også omtalt som «innbyggermakt» og dermed en økt grad av beslutningsrett (Arnstein, 1969, s. 241). Signaturhagen viser altså her at de faktisk har forsøkt å skape flere reelle innflytelsesmuligheter, til tross for at de som eksperter fortsatt i stor grad tar de fleste avgjørelsene (Arnstein, 1969, s. 244). Sett i lys av andre boligprosjekter som New Ground Cohousing og Selegrend, er likevel involveringen av beboere i Signaturhagen, særlig i Signaturhagen Kongsberg, fortsatt på et tilsynelatende lavt nivå.

Her ble beboere først og fremst involvert gjennom en *offentliggjøring* av prosjektet, og informasjonsmøter deretter. Kunngjøring av prosjektet kan sies å være et viktig premiss for at innflytelse og involvering skal kunne skje (Wøhni, 2007, s. 17). Dette legger opp til deltakelse, men kan sies å være på det laveste nivået i medvirkningshuset. Her offentliggjøres planene gjennom en enveiskommunikasjon, og det dannes et premiss for en eventuell videre brukermedvirkning, men dette hører til under såkalt «ikke-deltakelse» (Arnstein, 1969, s. 241). Informasjonsmøter om fremdrift og prosjektet generelt i etterkant av offentliggjørelsen kan

sammenlignes med medvirkningshusets andre etasje, også kalt *informasjon*. Disse kan videre legge opp til en eventuell dialog, samtidig som det ikke er sikkert at innspillene blir tatt med videre (Arnstein, 1969, s. 244). Ut fra dette etableres det en form for involvering av beboerne, en toveiskommunikasjon, der graden av innflytelse likevel er begrenset til små endringer som møblering og navngivning på fellesareal. Her kan vi tyde at brukermedvirkningen på Kongsberg tas “en etasje” opp i medvirkningshuset til *dialog*, som fortsatt ikke kan sies å gi en reell innflytelse over prosjektet (Arnstein, 1969, s. 241). Informasjon og dialog er de innflytelsesnivåene som tilhører det Arnstein (1969, s. 241) ser på som «tokenisme» en symbolsk innflytelse. Dette kommer også frem gjennom intervju med beboerne, der enkelte ikke har opplevd at de har hatt noen som helst påvirkningsmulighet over utformingen av fellesarealene, på tross av mulighet til supplerende møblering.

I avsnittene ovenfor ser vi tydelig at medvirkningsprosessene i Signaturhagen vanskelig kan likestilles med andre boligprosjekt som New Ground Cohousing og Selegrend, der brukermedvirkning virkelig gjennomsyrrer hele boligutviklingen. Her er det likevel snakk om boligprosjekter med helt ulike utgangspunkt, og noe som blir vanskelig å likestille. Begge de ovennevnte prosjektene ble bygget ut fra beboernes initiativ, der de ble involvert i de aller fleste fasene i planleggingen med en økt beslutningsrett. Disse legger seg dermed naturligvis i de øverste etasjene i medvirkningshuset – *samarbeid* og *rett til beslutninger* (Arnstein, 1969 s. 241). Signaturhagen er derimot et privat boligselskap som bygger sine prosjekter ut fra et til dels fastsatt konsept. Involvering av beboerne kan dermed sees på som et sekundært aspekt i prosjektene, derfor når disse aldri til den øverste etasjen i medvirkningshuset. Signaturhagen kan heller sies å ha sterkere koblinger til medvirkningsprosessene i Vindmøllebakken som også har en privat aktør bak seg. Her ble beboerne på samme måte involvert tidlig, fikk mulighet til å tilpasse sin private bolig med tilvalg, og komme med enkelte innspill til fellesarealene slik som en ekstra serveringsluke (Eldøy, 2019, s. 40–44).

Innflytelse fra sivilbefolkningen kan brukes på mange ulike måter, der enkelte gir beboerne faktisk innflytelse over prosjektene, mens andre kun kan sees på som en ren symbolsk handling (Bye, 2008, s. 130). Plan- og bygningsloven skaper et lite tydelig rammeverk. Boligutviklere bør derfor etterstrebe og forsøke å gå utover det lovgivningen legger opp til for å skape prosjekter som setter beboeren i sentrum av boligplanleggingen. Medvirkningsprosessene omtales av Signaturhagen som en rekke tiltak, alt fra innkjøp av kopper og kar, til at beboerne gis en mulighet til å foreslå nye fellesarealer. Det kan argumenteres for at supplerende av

inventar ikke inngår i begrepet brukermedvirkning slik det undersøkes i oppgaven. Samtidig er det ingenting som står i veien for å bruke begrepet i denne sammenheng, da det som tidligere nevnt er dårlig definert. Dette gjør det også utfordrende for planleggere å forholde seg til lovens minstekrav, for politikere å implementere det og regulere planleggingen, noe som resulterer i at det også blir vanskelig for sivilsamfunnet å danne seg en dypere forståelse om deres muligheter til å medvirke.

Likevel har det vist seg gjennom funnene at Signaturhagen har forstått dette, og uttrykker at de ønsker å ta brukermedvirkningen til et høyere nivå, og dermed skape reelle innflytelsesmuligheter for beboere. Dette tydeliggjøres blant annet gjennom de kommende prosjektene på Skjold og Stjørdal, der selskapet setter beboeren enda mer i sentrum av boligplanleggingen enn det som hittil har blitt gjort på Kongsberg. Også på Skjold vil det legges opp til et utvidet medvirkningsopplegg, der boligselskapet tar med seg tidligere erfaringer, og inviterer de fremtidige beboerne tidlig til å delta i ulike interesse- og arbeidsgrupper i forbindelse med utformingen. Signaturhagen ønsker gjennom dette å forplikte seg til å lytte til menneskene i en mye større grad enn det loven legger opp til, slik at alle involverte får en mulighet til å sette preg på den kommende eiendommen (VILL, u.å.). Uttalelsene peker på en utvikling i en retning som tyder på at beboerne vil få mer reelle innflytelsesmuligheter fremover. Det gjenstår dermed å se hvordan dette vil fungere i praksis. Å lytte til mennesker og utøve brukermedvirkning vil uansett være fordelaktig – ikke bare for beboere, men også for boligselskapet selv.

7 Konklusjon

Studiens formål har vært å undersøke forståelsen av begrepet brukermedvirkning, hvordan det kan praktiseres, men også hvordan dette kan føre til at beboere settes i sentrum av boligplanleggingen. Mye tyder på at medvirkning de siste tiårene har fått en større rolle i plan- og bygningsloven, men til tross for dette er begrepet fortsatt lite konkret. Det har derfor vært mulig for boligselskapene å til dels utforme medvirkningsprosesser slik de selv ønsker. Samtidig som de må forholde seg til lovens minimumsnivå, der sivilsamfunnets posisjon ikke kommer tydelig nok frem, noe som også gjør at de ofte utelates. Likevel er det enkelte aktører som har forsøkt å ta dette et steg videre og styrke sivilsamfunnets rolle i planleggingen utover det loven pålegger, til det som kalles for brukermedvirkning. Ved å ta for oss en spesifikk aktør på boligmarkedet – Signaturhagen, har vi gjennom intervju, observasjon, og dokumentanalyse undersøkt hvordan de har benyttet seg av brukermedvirkning. Disse funnene ble deretter sett i lys av eksisterende teori og forskning i tilknytning til begrepet. Dette har gitt oss et spennende perspektiv og en stor datamengde knyttet til hvordan brukermedvirkning kan benyttes for å skape en mer inkluderende og beboervenlig planlegging. Ut fra analysen har vi dermed konkludert følgende:

Til tross for at medvirkning nylig har fått et større fotfeste i plan- og bygningsloven, har ekspertene fortsatt hatt mest å si innenfor planlegging og stedsutvikling. Samtidig har flere teoretikere og sivilbefolkningen forsøkt å være en slags motvekt til dette. Innenfor boligplanlegging står boligprosjektene Selegrend og New Ground Cohousing frem som gode eksempler på hvordan en idealistisk brukermedvirkning kan foregå, der beboerne gis reelle innflytelsesmuligheter. På den andre siden er det sannsynlig at en vanlig person på gata egentlig ikke har et behov for å være med og påvirke hver eneste detalj, slik det har blitt gjort av enkelte ildsjeler i disse kollektive boformene. Her kommer private aktører som Signaturhagen og Vindmøllebakken på agendaen. Kollektive boformer, som ønsker å ha en medvirkning utover lovens minstekrav, men som gjerne ikke åpner opp for, eller krever for mye innsats fra beboernes side. Er det likevel riktig å kalle en slik praksis for brukermedvirkning?

Resultatene viser at det som i enkelte tilfeller kalles for brukermedvirkning av boligutvikler, og forstås som medvirkning utover lovens minstekrav, gjerne kun omhandler mindre forhold som ikke har mye å si for den faktiske utformingen, såkalt symbolsk innflytelse. Dette kan sies å være tilfellet i Signaturhagen Kongsberg. Videre handler store deler av brukermedvirkningen

for Signaturhagen om aktiviteter og samlinger hvor beboere kan bli kjent, altså en styrking av det sosiale fellesskapet dem imellom. Dette kan sees på som naturlig, da det i hovedsak er kollektive boformer som ønsker å benytte seg av brukermedvirkning, og fellesskapet naturligvis spiller en større rolle i disse. På den andre siden kan dette også tyde på en manglende forståelse av begrepet fra boligselskapets side. Interessen for en reell innflytelse hos beboerne på Kongsberg har i hovedsak vist seg å være lav, noe som kan bunne i et selvstendig valg. Likevel er det viktig at ekspertene ikke tar dette for gitt, og reflekterer over mulige årsaker. Et annet funn viste seg å være at enkelte beboere savnet en økt tilstedeværelse av naboer i fellesarealene. Det kan forklares ut fra ulike faktorer, der en av de er at store deler av prosjektet var forhåndsbestemt og fastsatt, som dermed begrenset brukermedvirkningen. Dette kan føre til rom uten mening og dermed redusert eierskapsfølelse for beboerne. Vi ser likevel tendenser til at Signaturhagens praksis for brukermedvirkning er på vei til å endre seg i en positiv retning gjennom deres prosjekter i Stjørdal og på Skjold. Her vil beboere i større grad få reelle påvirkningsmuligheter, noe som forhåpentligvis vil være med på å bane vei for en ny praksis innenfor boligplanlegging.

Brukermedvirkning kan sees på som nøkkelen til å oppnå en mer inkluderende planlegging, dersom det praktiseres riktig. Det er likevel komplisert å definere hva som er riktig praksis og ikke, da forståelsen og tolkningen av dette kan variere. Samtidig kan begrepets uklare betydning også bli sett på som noe positivt der boligutviklere ikke begrenses av en entydig definisjon, noe som igjen åpner opp for nye perspektiv og måter å utøve brukermedvirkning på. Et viktig perspektiv vil uansett være at boligutviklere legger opp til tidlig involvering av beboere, der det er avgjørende at det lyttes til deres behov og ønsker, og at denne kunnskapen faktisk tas med videre. Et godt samarbeid er nødvendig for å oppnå dette, både mellom beboerne og ekspertene, men også beboerne imellom. Gjennom dette vil beboerne få en reell innflytelse i boligplanleggingen.

På en annen side fører den uklare definisjonen av begrepet, til at ikke alle ser seg nødt til å benytte seg av en mer beboerstyrt planlegging. Derfor vil det være hensiktsmessig å forsøke å etablere en felles forståelse av hva brukermedvirkning egentlig innebærer. Her vil også en tydeligere lovgivning hvor sivilbefolkningen får en styrket posisjon være til god hjelp. Dette vil kunne bidra til å sikre brukermedvirkning i enda flere boligprosjekter. Det er tross alt menneskene vi planlegger boliger for, og derfor vil de gjennom retten til å forme eget bomiljø, også kunne forme eget liv. Det å gi sivilsamfunnet lik mulighet til deltakelse og innflytelse i

areal- og samfunnsutviklingen, er noen av de grunnleggende verdiene i et demokratisk og sosialt bærekraftig samfunn. Brukermedvirkning er en fordelaktig måte å oppnå dette på, og bør derfor etterstrebes slik at beboere kommer i sentrum av boligplanleggingen.

8 Avsluttende refleksjon

Avslutningsvis ønsker vi å peke på noen sider ved forskningen vår som sett i ettertid kunne ha blitt gjort annerledes. Vi vil også reflektere over prosessen og til slutt peke på fremtidige forskningsmuligheter som bygger videre på denne oppgaven.

Underveis i forskningen har vi kommet over enkelte svakheter, som med fordel kunne blitt gjort annerledes. Sett i ettertid med den kunnskapen vi har nå har det vært utfordrende å forske på de tre utvalgte Signaturhagene i en like stor grad, da alle ligger på veldig ulike nivå både i utviklingsfasen og i hvordan brukermedvirkningen praktiseres, noe som reduserer oppgavens generaliserbarhet. Det beste ville vært å forske på dette om noen år, slik at vi kunne ha sett den virkelige utviklingen i tilknytning til medvirkningsprosessene. Samtidig er dette ikke realistisk, og vi var kommet for langt i prosessen med å undersøke Signaturhagen i det vi merket oss dette. Det ideelle hadde derfor vært å se på boligprosjekter som alle var ferdigstilt, slik at vi også hadde fått muligheten til å intervju beboere på tvers av prosjektene.

Videre ville det også vært fordelaktig for oss å intervju flere personer med tilknytning til utformingen av Signaturhagene, for eksempel arkitekter bak prosjektene og andre representanter fra Signaturhagen. Arkitektenes synspunkt kunne ha bidratt til å danne en dypere forståelse av hvorfor de utformer boligene slik de gjør, og hvordan de eventuelt stiller seg til å involvere beboere i større grad. Det å intervju flere representanter i tilknytning til Signaturhagen ville ha bidratt med et enda bredere perspektiv på det som har blitt gjort av brukermedvirkning, dannet et bedre forskningsgrunnlag og dermed styrke oppgaven. Vi ser også i ettertid at øvre myndigheters rolle, deres forhold til forslagsstillere og beboere kunne fått en større plass i oppgaven. Det burde likevel legges til grunn at vi har hatt begrensede kapasitet og ressurser, som ville gjort det nærmest umulig å intervju, og gå dypere inn på alt det som er relevant for temaet. Av den grunn har vi i hovedsak prioritert forholdet mellom beboere og forslagsstillere. Hvor beboerne også fikk størst plass i intervjuene, da deres

synspunkter anses som ekstra viktig i forhold til opplevelsen av involvering og innflytelse i sivilsamfunnet.

Et annet viktig moment vi ønsker å peke på er at problemstillingen vår omhandler et til dels svevende konsept i form av å sette «beboeren i sentrum» av boligplanleggingen. Et svar på denne problemstillingen kunne derfor ha endt opp med å være like svevende som dette konseptet. Likevel har vi forsøkt å definere hvordan brukervedvirkning kan bidra til å løfte beboerens posisjon opp til et høyere nivå innen boligplanlegging. Vi planlegger for mennesker, og da burde menneskene også ha noe å si for hvordan vi utformer arealene våre. Grunnet dette valgte vi å beholde «beboeren i sentrum» i problemstillingen, da vi ser på det som en viktig tematikk, og en stor del av det flere boligaktører prøver å oppnå med brukervedvirkning.

Sosial bærekraft er et begrep vi hele tiden hadde et ønske å ta med i oppgaven, og som i utgangspunktet skulle være en del av problemstillingen. Det viste seg underveis at brukervedvirkning, er et så omfattende begrep, at sosial bærekraft måtte få en mindre plass i oppgaven. En stor grunn til dette var at oppgaven måtte avgrensnes, og det å ta for seg begrepet i sin helhet, rett og slett ville ha skapt en for stor oppgave. Likevel, siden vi skriver om beboere i boligplanlegging var det viktig for oss å inkludere sosial bærekraft. Vi forsøkte derfor å definere det i tilknytning til en økt involvering av sivilsamfunnet i boligplanlegging, som vanligvis i stor grad forbeholdes ekspertene på feltet. Ideelt sett kunne vi ønske at alle aspektene ved begrepet hadde blitt inkludert, da det ville ha bidratt til en dypere forståelse, samtidig måtte vi som nevnt velge det bort og ikke inkludere som en del av problemstillingen.

8.1 Videre forskning

I løpet av forskningen har vi sett at brukervedvirkning innen boligplanlegging og stedsutvikling, samt beboeres posisjon i tilknytning til dette, kan sees fra flere ulike vinkler, hvor utførelsen varierer fra boligprosjekt til boligprosjekt. Derfor ønsker vi å foreslå noen mulige tema for videre forskning, som vil være interessant, men også viktig å undersøke nærmere. Medvirkning brukes ofte som et grunnlag i plan- og bygningsloven for å involvere sivilsamfunnet og gi dem mulighet til innflytelse. Likevel finnes det ingen klar instruks i bestemmelsene om hvordan det faktisk skal gjøres og hvordan sivilsamfunnet som aktørgruppe skal bli vektlagt i utøvelsen av det.

Dette fører til at beboere lett kan havne utenfor medvirkningsprosessen i boligplanleggingen, om forslagsstiller ikke går aktivt inn for å involvere dem. I tillegg brukes det ulike begrep for involvering og innflytelse fra sivilsamfunnet utover flere ulike fagfelt, som gjør det enda mer utfordrende å definere. Det er derfor behov for mer forskning på dette området, hvor det kan konkluderes med en klarere definisjon på brukervedvirkning og dens innhold innenfor by- og boligplanleggingen. Eventuelt å kunne konkludere med et helt nytt begrep. Til slutt er det også tydelig i våre funn at Signaturhagen har endret sin medvirkningspraksis i en positiv retning etter hvert som nye boligprosjekter har kommet på banen, som vi dessverre ikke enda har sett det endelige resultatet av. Av den grunn vil det være interessant å føre stafettpinnen videre der det kan forskes ytterligere på brukervedvirkningens utviklingskurve i de kommende Signaturhagenprosjektene, for eksempel på Skjold i Bergen.

9 Litteraturliste

Abelson, J., et al. (2003) Deliberations about deliberative methods: issues in the design and evaluation of public participation processes, *Social science & medicine*, 57(2), s. 239–251.
doi: [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00343-X](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00343-X)

Ahmer, C. (2020) Riegl's 'Modern Cult of Monuments' as a theory underpinning practical conservation and restoration work, *Journal of Architectural Conservation*, 26(2), s. 150–165.
doi: 10.1080/13556207.2020.1738727

Arnstein, S. R. (1969) A Ladder of Citizen Participation, i LeGates, R. T., Stout, F. (red) *The City Reader*- London: Routledge, s. 238–250.

Barlindhaug, R., et al. (2014) *Boligbygging i storbyene - virkemidler og handlingsrom*. NIBR-rapport 8. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Bergen kommune (2011) *Sanering eller bevaring?* Tilgjengelig fra:
<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/bergen-byarkiv-forteller/byhistorie/manedens-dokument/sanering-eller-bevaring> (Hentet: 07.04.2023)

Bergen kommune (2019) *Program for boligforsyning 2019-2030*. Tilgjengelig fra:
<https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/bk360/1706822/Program-for-boligbygging-i-Bergen-2019-2030-10-april-2019> (Hentet: 12.05.2023)

BOB (u.å.) *Hjørnesteinen*. Tilgjengelig fra: <https://bob.no/nye-boliger/alle-prosjekter/hjornesteinen/> (Hentet: 15.04.23)

Brun, T. A. (2023) Stor interesse for nye boformer, i *Estate Nyheter*, 4. april 2023.
Tilgjengelig fra: <https://www.estatenyheter.no/stor-interesse-for-nye-boformer/370438>
(Hentet: 12.04.2023)

Bryman, A. (2012) *Social research methods*, 4. utg. New York: Oxford University Press.

Bye, R. (2008) *Lærende bygninger – Nøkkelferdige brukere? Bruk, brukervedvirkning og energieffektivisering i yrkesbygg*. Doktoravhandling. NTNU: Trondheim.

Calvo, M., De Rosa, A. (2017) Design for social sustainability. A reflection on the role of the physical realm in facilitating community co-design, *The Design Journal*, 20(1), s. 1705–1724. doi: <https://doi.org/10.1080/14606925.2017.1352694>

Cold, B., et al. (1984) *Nye Boligformer – en eksempelsamling*. Trondheim: Tapir.

Cold, B. (1991) Arkitektonisk kvalitet i norsk trehusbebyggelse, *Tidsskrift for ARKITEKTURFORSKNING* 4(1), s. 7–32. Tilgjengelig fra: <https://core.ac.uk/download/pdf/235959237.pdf> (Hentet: 11.05.2023)

Connelly, S., Richardson, T. (2004) Exclusion: the necessary difference between ideal and practical consensus, *Journal of Environmental Planning and Management*, 47 (1), s. 3–17. doi: <https://doi.org/10.1080/0964056042000189772>

Cook, T., Lislevand, A.S. (2022) Modeller for fellesskap, *Plan*, 54(3), s. 40–49. doi: <https://doi.org/10.18261/plan.54.3.8>

Dalland, O. (2014) *Metode og oppgaveskriving*. 5. utg. Oslo: Gyldendal.

DIBK (2020) *Vindmøllebakken i Stavanger*. Tilgjengelig fra: <https://dibk.no/statens-pris-for-byggkvalitet/nominerte-2020/vindmøllebakken-stavanger> (Hentet: 06.02.2023)

DOGA (u.å.) *Vindmøllebakken – nyskapende, inkluderende boform*. Tilgjengelig fra: <https://doga.no/aktiviteter/dogas-priser/innovasjonsprisen-for-universell-utforming/vinnere-av-innovasjonsprisen-for-universell-utforming/nyskapende-inkluderende-boform/> (Hentet: 02.12.22)

Dunn, K. (2016) Interviewing, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Canada: Oxford University Press, 149–188.

Eldøy, J. (2018) *Brukermedvirkning i bofellesskap – En casestudie av pilotprosjektet Vindmøllebakken*. Masteravhandling. NMBU: Ås.

Eriksen, E. O. (1995) Introduksjon til en deliberativ politikkmodell, i Eriksen, E. O. (red) *Deliberativ politikk – Demokrati i teori og praksis*. Otta: TANO A.S., s. 11–29.

Falleth, E., Hanssen, S. G. (2012) Medvirkning i planlegging, i Aarsæther, N., et al. (red) *Utfordringer for norsk planlegging – kunnskap, bærekraft, demokrati*. Oslo: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, s. 186-201.

Falleth, E., Hanssen, G. S., Saglie, I. L. (2010) Challenges to Democracy in Market-oriented Urban Planning in Norway, *European Planning Studies*, 18(5), s. 737–753. doi: <https://doi.org/10.1080/09654311003607729>

Falleth, I. E. Hanssen, G. S. (2009) Deltakelse og innflytelse i byplanlegging – en undersøkelse av reguleringsplanprosesser, *Kart og Plan* 1(69), s. 46–46. Tilgjengelig fra: <http://www.kartogplan.no/Artikler/KP1-2009/Deltakelse%20og%20innflytelse%20i%20byplanlegging.pdf> (Hentet: 03.03.2023)

Fangen, K. (2010) *Deltagende observasjon*, 2. utg. Oslo: Fagbokforlaget.

FN-sambandet (2022a) *Bærekraftige byer og lokalsamfunn*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/baerekraftige-byer-og-lokalsamfunn> (Hentet: 30.01.2023)

FN-sambandet (2022b) *Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/fred-rettferdighet-og-velfungerende-institusjoner> (Hentet: 30.01.2023)

FN-sambandet (2022c) *Samarbeid for å nå målene*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/samarbeid-for-aa-naa-maalene> (Hentet: 30.01.2023)

FN-sambandet (2021) *Bærekraftig utvikling*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/tema/fattigdom/baerekraftig-utvikling> (Hentet: 24.01.2023)

Forester, J. (1989) Planning in the Face of Power, *Journal of the American Planning Association*, 35(3), s. 27–46. doi: 10.1080/01944368208976167

Habermas, J. (1995) Tre normative demokratimodeller: om begrepet deliberativ politikk, i Eriksen, E. O. (red) *Deliberativ politikk – Demokrati i teori og praksis*. Otta: TANO A.S., s. 30- 45.

Gainingbysharing (u.å.) *Gaining By Sharing*. Tilgjengelig fra: <https://gainingbysharing.no> (Hentet: 13.02.2023)

Gehl, J (1987) "Three Types of Outdoor Activities," "Life Between Buildings," and "Outdoor Activities and the Quality of Outdoor Space", i LeGates, R. T., Stout, F. (red) *The City Reader*- London: Routledge, s. 531–539

Gray, E. D. (2022) *Doing Research in the Real World*, 5. utg. London: SAGE Publications.

Hansen, T., Sæterdal, A. (1970) *Ammerud*. Oslo: Pax.

Hanssen, S. G. (2021) Medvirkningens idélandskap, i Dahlgren, K., Linderud, T., Schreiner, K. (red) *Forankring Fryder*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 50–65.

Harvey, D. (2008) The right to the city, i LeGates, R.T. og Stout, F. (red) *The City Reader*. London: Routledge.

Healey, P. (1992) Planning through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory. *The Town Planning Review*, 63(2), s. 143–162. doi: <https://doi.org/10.3828/tpr.63.2.422x602303814821>

Holm, D. E. (2021) Lenseselen etter å delta, i Dahlgren, K., Linderud, T., Schreiner, K. (red) *Forankring Fryder*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 34–47.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Johannessen, A., Tufte, P. A., Christoffersen, L. (2021) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 6. utg. Oslo: Abstrakt forlag.

Kode Bergen (u.å.) *Nabo: Hvordan skal vi bo sammen? Visjoner for fremtidens boformer*. Tilgjengelig fra: <https://www.kodebergen.no/hva-skjer/utstillinger/nabo-hvordan-skal-vi-bo-sammen> (Hentet:12.04.2023).

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2020) *Veileder: Barn og unge i plan og byggesak Hvordan sikre og skape gode oppvekstvilkår for barn og unge gjennom planlegging og byggesaksbehandling*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014) *Veileder: Medvirkning i planlegging. Hvordan legge til rette for økt deltakelse og innflytelse i f og regional planlegging etter plan- og bygningsloven*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

- Kongsberg kommune (2021) *Om Kongsberg*. Tilgjengelig fra:
<https://www.kongsberg.kommune.no/om-kongsberg> (Hentet: 27.04.2023)
- Kongsberg (u.å.a) *Om Kongsberg*. Tilgjengelig fra: <https://www.kongsberg.no/bo/om-kongsberg/>. (Hentet: 27.04.2023)
- Kongsberg (u.å.b) *Leiligheter - Signaturhagen*. Tilgjengelig fra:
<https://www.kongsberg.no/boligprosjekter/signaturhagen/> (Hentet: 27.04.2023)
- Knudtzon, L. C. (2018) *Kan vi snakke om medvirkning? Sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosesser*. Doktoravhandling. NMBU: Ås.
- Kvale, S., Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*, 3. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lefebvre, H. (1996). *The Right to the City* (oversatt). Tilgjengelig fra:
<https://theanarchistlibrary.org/library/henri-lefebvre-right-to-the-city.pdf> (Hentet: 15.04.23)
- Lefebvre, H. (1968) *Droit à la ville*. Paris: Anthropos.
- NOU 2002:2 (2002) *Boligmarkedene og boligpolitikken*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- NOU 2001: 7. *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven*.
- NVE (2022) *Strømstøtte for boligselskaper*. Tilgjengelig fra:
<https://www.nve.no/reguleringsmyndigheten/kunde/stroem/spoersmaal-og-svar-om-stroemstoette-for-hoeye-stroempriser/stroemstoette-for-boligselskaper/> (Hentet: 20.05.2023)
- Ot.prp. nr. 32 (2007–2008) *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)*.
- Plan- og bygningsetaten (2021) *Sosiale boformer - boliger med deling og nabofelleskap*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13391486-1611907897/Tjenester%20og%20tilbud/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Byggesaksveiledere%2C%20normer%20og%20skjemaer/Sosiale%20boformer.pdf> (Hentet: 15.10.2022)
- Roald, I. J. (2021) Medvirkning fra utviklerperspektivet, i Dahlgren, K., Linderud, T., Schreiner, K. (red) *Forankring Fryder*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 124–135.

Schmidt, L. (2014) *Kompakt by, bokvalitet og sosial bærekraft*. NIBR-rapport 12. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Schmidt, L. (1991) *Boliger med nogo attåt – nye bofellesskap i et historisk perspektiv*. Oslo: Husbanken. Hentet fra: <https://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/1367/7f5.pdf> (Lest 09.02.2023).

Signaturhagen (u.å.a) *Konseptet*. Tilgjengelig fra: <https://signaturhagen.no/selskapet/om-oss/konseptet> (Hentet: 12.04.2023)

Signaturhagen (u.å.b) *Prosjektene*. Tilgjengelig fra: <https://signaturhagen.no/prosjektene> (Hentet: 12.04.2023)

Signaturhagen (u.å.c) *Dette skjer nå - prosjektnytt*. Tilgjengelig fra: <https://signaturhagen.no/selskapet/aktuelt#knips> (Hentet: 01.03.2023)

Signaturhagen Kongsberg (2020a) *Prospekt: Signaturhagen Kongsberg*. Tilgjengelig fra: https://signaturhagenkongsberg.no/wp-content/uploads/2020/07/SH_Prospekt_297x210mm_LAV-komprimert.pdf (Hentet: 07.03.2023).

Signaturhagen Kongsberg (2020b) *Salgsoppgave: Signaturhagen Kongsberg*. Tilgjengelig fra: https://signaturhagenkongsberg.no/wp-content/uploads/2020/07/SH_Salgsoppgave_TRYKK.pdf (Hentet: 07.03.2023).

Signaturhagen Kongsberg (u.å.) *Nyheter*. Tilgjengelig fra: <https://signaturhagenkongsberg.no/nyheter/> (Hentet: 01.03.2023)

Signaturhagen Stjørdal (2023a) *Signaturhagen Stjørdal – Prospekt trinn 1*. Tilgjengelig fra: https://issuu.com/heimdaleiendomsmebling/docs/signaturhagen_-_prospekt_-_digital (Hentet: 20.04.2023)

Signaturhagen Stjørdal (2023b) *Signaturhagen Stjørdal – Prospekt trinn 2*. Tilgjengelig fra: https://issuu.com/heimdaleiendomsmebling/docs/sh_-_prospekt_trinn_2_-_orkideen_v4 (Hentet: 20.04.2023)

Signaturhagen Stjørdal (u.å.) *Trinn 2*. Tilgjengelig fra: https://prosjekt.hem.no/signaturhagen-stjordal?gclid=EAIaIQobChMItd77sfC8_QIVvwWiAx1NPwqhEAAYASAAEgLxIfD_BwE#om-prosjektet (Hentet: 02.03.2023)

SIKT (u.å.) *Meldeskjema for personvernopplysninger i forskning*. Tilgjengelig fra: <https://sikt.no/fylle-ut-meldeskjema-personopplysninger> (Hentet: 11.05.2023)

Skilbrei, L. M. (2019) *Kvalitative metoder - planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Oslo: Fagbokforlaget.

Stjørdal kommune (2023) *Fakta om Stjørdal kommune*. Tilgjengelig fra: <https://www.stjordal.kommune.no/tjenester/om-kommunen/om-stjordal/> (Hentet: 27.04.2023)

TOBB (u.å.) *Signaturhagen - ett nytt og unikt bokkonsept*. Tilgjengelig fra: <https://tobb.no/signaturhagen> (Hentet: 12.04.2023)

Vik, M. L., Refstie, H. (2014) Medvirkning, makt og avmakt i planlegging – Norge og Malawi, *Kart og Plan*, 4(74), s. 280–290. Tilgjengelig fra: <http://www.kartogplan.no/Artikler/KP4-2014/Medvirkning%20makt%20og%20avmakt%20i%20planlegging.pdf> (Hentet: 23.02.2023)

VILL (u.å.) *Prosjektbeskrivelse*. Tilgjengelig fra: <https://www.vill.no/signaturhagen> (Hentet: 15.04.2023).

Widing, G. (2022) Bygger 72 leiligheter for 245 mill – inkludert en tropisk hage, i *Estate Nyheter*, 23. september 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.estatenyheter.no/bygger-72-leiligheter-for-245-mill-inkludert-en-tropisk-hage/349664> (Hentet: 15.04.2023)

Williamson, A., Barrat, J. (2022) *Mapping Deliberative Democracy in Council of Europe Member States*. Tilgjengelig fra: <https://rm.coe.int/cddg-2022-3e-mappingdeliberativedemocracy-2-2-2765-5446-0166-v-1/1680a62671> (Hentet: 12.05.23)

Winchester, H. P, M., Rofe, M.W. (2016) Qualitative Research and Its Place in Human Geography, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Canada: Oxford University Press, s. 3–27.

Wøhni, A. (2007) "*Virker medvirkning virkelig?*". *Evaluering av planmedvirkning i storbyene. Sluttrapport*. Sandvika: Asplan Viak.

Yin, K. R. (2014) *Case Study Research – Design and Methods*. 5. utg. USA: SAGE Publications.

Zeiner, H. H. (2022) *Sosial bærekraft – en litteraturstudie*. By- og regionforskningsinstituttet NIBR. NIBR-notat 105. Oslo: OsloMet – storbyuniversitetet.

Årdal, T. (2023) Har planer om 80 leiligheter og stor innendørs hage, i *Estate nyheter*, 12. januar 2023. Tilgjengelig fra: <https://www.estatevest.no/har-planer-om-80-leiligheter-og-stor-innendørs-hage/> (Hentet: 15.04.2023)

9.1 Lover

Burettslagslova. *Lov 6. juni 2003 nr. 39 om burettslag*.

Eierseksjonsloven. *Lov 16. juni 2017 nr. 65 om eierseksjoner*.

Plan- og bygningsloven. *Lov 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling*.

9.2 Figurreferanser

Ellingsen, S. (u.å.) *Gode rom for alle som en*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: <https://doga.no/aktiviteter/dogas-priser/innovasjonsprisen-for-universell-utforming/vinnere-av-innovasjonsprisen-for-universell-utforming/nyskapende-inkluderende-boform/> (Hentet: 21.03.2023)

Grind (2018) *Hesthaugen Selegrend borettslag*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: <https://www.grind.no/midthordland/bergen/hesthaugen-selegrend-borettslag> (Hentet: 04.04.2023)

Helen & Hard (u.å.) *En innovativ byform*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: <https://doga.no/aktiviteter/dogas-priser/innovasjonsprisen-for-universell-utforming/vinnere-av-innovasjonsprisen-for-universell-utforming/nyskapende-inkluderende-boform/> (Hentet: 21.03.2023)

Krogh, T.A., Brzezina, K.A. (2023) *Fellesarealene i Signaturhagen Kongsberg*. [Digitalt Fotografi]

Krogh, T.A., Brzezina, K.A. (2023) *Medvirkningshuset - en inspirasjonsmodell av Arnstein*. [Digital illustrasjon]

New Ground Cohousing (u.å.a.) *Resident at New Ground*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: <https://newgroundcohousing.uk/history> (Hentet: 04.04.2023)

New Ground Cohousing (u.å.b) *History 1998-Present day*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: <https://newgroundcohousing.uk/history> (Hentet: 04.04.2023)

New Ground Cohousing (u.å.c) *Participation in design*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: <https://newgroundcohousing.uk/history> (Hentet: 04.04.2023)

Signaturhagen Kongsberg (2020a) *Signaturhagen Kongsberg beliggenhet*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: https://signaturhagenkongsberg.no/wp-content/uploads/2020/07/SH_Prospekt_297x210mm_LAV-komprimert.pdf (Hentet: 19.05.2023)

Signaturhagen Kongsberg (2020b) *Signaturhagen Kongsberg, plan 0*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: https://signaturhagenkongsberg.no/wp-content/uploads/2020/07/SH_Prospekt_297x210mm_LAV-komprimert.pdf (Hentet: 19.05.2023)

Signaturhagen Kongsberg (u.å.) *Illustrasjon av Signaturhagen Kongsberg*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: <https://signaturhagen.no/prosjektene/kongsberg/til-salgs> (Hentet: 19.05.2023)

Signaturhagen Stjørdal (2023a) *Signaturhagen Stjørdal beliggenhet*. [Digitalt fotografi] Tilgjengelig fra: https://issuu.com/heimdaleiendomsMegling/docs/sh_-_prospekt_trinn_2_-_orkideen_v4 (Hentet: 19.05.2023)

Signaturhagen Stjørdal (2023b) *Det sosiale i sentrum for et sterkt fellesskap*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: https://issuu.com/heimdaleiendomsmegling/docs/sh_-_prospekt_trinn_2_-_orkideen_v4 (Hentet: 19.05.2023)

Signaturhagen Stjørdal (u.å.a) *Byggetrinn 1, 2 og 3*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: https://prosjekt.hem.no/signaturhagen-stjordal?gclid=EAIaIQobChMItd77sfC8_QIVvwWiAx1NPwqhEAAYASAAEgLxIfD_BwE#trinn-2 (Hentet: 18.03.2023)

Signaturhagen Stjørdal (u.å.b) *Tropisk hage*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: https://prosjekt.hem.no/signaturhagen-stjordal?gclid=EAIaIQobChMItd77sfC8_QIVvwWiAx1NPwqhEAAYASAAEgLxIfD_BwE#trinn-2 (Hentet: 18.03.2023)

VILL (u.å.) *Idé for bygningsmassen på Skjold, med rom for fellesareal i hjørnene*. [Digital illustrasjon] Tilgjengelig fra: <https://www.vill.no/signaturhagen> (Hentet: 04.04.2023)

10 Vedlegg

10.1 Vedlegg 1 Intervjuguide- Representant Signaturhagen

Bakgrunn

1. Hvilken tilknytning har du til Signaturhagen?
2. Kan du utdype om motivasjonen og formålet bak konseptet og hvordan det startet?
3. Hvilken type mennesker viser interesse for prosjektene?
4. Dere var med på NABO-utstillingen, hvordan havnet dere der og hva var formålet?
5. Hvilket forhold har Signaturhagen til brukermedvirkning? (Hva legger dere i dette begrepet?)
6. Har graden av brukermedvirkning endret seg i de ulike prosjektene?

Sosial bærekraft

7. Hvem er det som bor i Signaturhagen Kongsberg? Hvordan er beboersammensetningen?
8. Hva er Signaturhagens forhold til begrepet sosial bærekraft?
9. Hva tror du involvering av beboere har å si for den sosiale bærekraften?

Brukermedvirkning

10. I hvor stor grad har brukermedvirkning vært sentralt for Signaturhagen Kongsberg?
11. På hvilket stadium startet involveringen av beboere/fremtidige beboere?
12. Hvor stor grad av fleksibilitet er det? Hva ligger fast fysisk i planleggingen og hva er fleksibelt? (hva kan beboere få innflytelse på)

Motivasjon

13. Hva var motivasjonen bak involvering av beboere?
14. Hva gjorde dere for å involvere interessenter/beboere?
15. Kan du komme med et eksempel som du synes fungerte godt og et som fungerte mindre godt?
16. Hva var motivasjonen bak kaffe og prat på møtepunktet Cafe/stand på jazzfestival og hvordan foregikk det?

Beboerinnflytelse

17. Hva i prosjektet kan beboerne ha innflytelse på?
18. Hva i prosjektet får beboerne ikke ha innflytelse på?
19. Hva var beboerne mest opptatt av å ha innflytelse på?
20. Hvilke tema var beboerne minst opptatt av å ha innflytelse på?
21. Oppfatter du at alle boerne er like opptatt av å ha innflytelse eller varierte dette?

Erfaringer og muligheter

22. Hvilke muligheter ser dere med brukermedvirkning?
23. Er det noen utfordringer knyttet til brukermedvirkning?
24. Vil dere gjøre noe annerledes i de fremtidige prosjektene angående brukermedvirkning og fleksibilitet?

Oppfølgende spørsmål

25. Hva synes du vi har snakket om nå?
26. Er det noe du synes vi burde ha spurt om som vi ikke har snakket om?
27. Er det greit om vi kontakter deg i ettertid? (ved oppklaring, tap av lydopptak etc)

10.2 Vedlegg 2 Intervjuguide – Beboere i Kongsberg

Bakgrunn

1. Tidligere boform
2. Hvordan hørte du om prosjektet?
3. Hva er det ved prosjektet som fanget interessen din?
4. Når i prosessen kom du inn?
5. Er det viktig for deg å kunne påvirke hvordan du bor?

Aktiviteter/treff

6. Hvilke aktiviteter/treff har du vært med på i regi av boligselskapet Signaturhagen?
7. Hva gjorde dere her og hvem møtte dere?
8. Opplevde du mulighet til innflytelse/påvirkning her?
9. Hvilke aktiviteter har du vært fornøyd med/mindre fornøyd med?

Innflytelsesmulighet

10. Har du hatt innflytelse/vært med å bestemme noe i prosjektet?
11. Er det noe du ikke fikk være med å påvirke, men skulle ønske du fikk?
12. Har du fått mulighet til å påvirke utforming eller bruk av bofellesskapet i etterkant av ferdigstillingen?
13. Er du fornøyd med endelig utforming og bruk av fellesarealene?

Forventninger og opplevelser

14. Hvilke forventninger hadde du før innflytting?
15. Opplever du at disse har blitt innfridd? (Var det noe som ikke ble slik som forventet)
16. Hva har overrasket deg mest med denne måten å bo på?

Beboere og samhold

17. Hvordan er variasjonen i beboersammensetningen?
18. Har aktiviteter i regi av Signaturhagen hatt noe å si for samholdet i bofellesskapet?
19. Blir fellesarealene brukt til sosialt samvær og hvor ofte?
20. Hvilke sosiale aktiviteter var du med på sist?

Oppfølgende spørsmål

21. Hva synes du vi har snakket om nå?
22. Er det noe du synes vi burde ha spurt om som vi ikke har snakket om?
23. Er det greit om vi kontakter deg i ettertid? (ved oppklaring, tap av lydopptak etc)

10.3 Vedlegg 3 Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

Brukermedvirkning og sosial bærekraft i kollektive boformer

- en casestudie av Signaturhagen Kongsberg

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på hvordan brukermedvirkning kan føre til at mennesket settes i sentrum av boligplanleggingen. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med oppgaven er å forske på kollektive boformer og hvordan brukermedvirkning kan bidra til å sette mennesket i sentrum av boligplanlegging. Forskningsområdet er satt til Signaturhagen Kongsberg.

Forskningsspørsmålet vårt:

En casestudie av bofellesskap i Signaturhagen Kongsberg.

Har brukermedvirkning ført til at beboere settes i sentrum av boligplanleggingen, og hvordan kan det gjøres?

Prosjektet er en masteroppgave ved Høgskulen på Vestlandet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskulen på Vestlandet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Fem stykker vil få henvendelse om å delta i forskningen. Utvalget vil i hovedsak være tilfeldig og basert på hvem som ønsker å delta etter utlysning av forskningsprosjektet, men kan også hentes fra tredjepart. Utvalget deles inn i to grupper: (1) nøkkelperson bak konseptet Signaturhagen, (2) fire beboere Signaturhagen Kongsberg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller til et semistrukturert intervju. Det vil ta deg ca. 45 minutter. Intervjuet inneholder spørsmål om brukermedvirkning og din opplevelse av dette under boligprosjektets utvikling. Dine svar fra intervjuet blir skrevet ned og tatt lydopptak ved ditt samtykke.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Hvem vil ha tilgang til opplysningene:

Karolina Anna Brzezina (student)

Tomine Alette Petrine Krogh (student)

Connie Harriet Reksten (prosjektansvarlig/veileder)

Vilhjálmur Árnason (biveileder)

Navnet og kontaktopplysningene dine erstattes med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Datamaterialet vil lagres i en innlåst datamappe og slettes to måneder etter innlevert masteroppgave for å sikre etterprøvbarehet.

Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i masteroppgaven.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 22.05.2023. Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger anonymiseres. Personopplysningene vil anonymiseres med tallkoder som kun vi som står bak prosjektet har kjentskap til. Lyddopptak vil på samme måte anonymiseres og holdes i en låst mappe.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskulen på Vestlandet har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Høgskulen på Vestlandet ved:

- Connie Harriet Reksten, tlf: +47 55587572, e-mail: connie.harriet.kapstad.reksten@hvl.no
- Vilhjálmur Arnason, tlf: +354 5254356, e-mail: vilhjarn@hi.is
- Karolina Anna Brzezina (student), tlf: +47 47622559, e-mail: 596691@stud.hvl.no

- Tomine Alette Petrine Krogh (student), tlf: +47 97608782, e-mail: 2minekroghh@gmail.com

Vårt personvernombud: Trine Anikken Larsen, tlf: +47 55587682, e-mail: trine.anikken.larsen@hvl.no

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Connie Harriet Reksten
(Forsker/veileder)

Karolina Brzezina

Tomine Alette Petrine Krogh

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [sett inn tittel], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

10.4 Vedlegg 4 Godkjennelse fra SIKT

Vurdering av behandling av personopplysninger

Skriv ut

20.02.2023 ▾

Referansenummer

116282

Vurderingstype

Standard

Dato

20.02.2023

Prosjektittel

Brukermedvirkning og sosial bærekraft i bofellesskap

Behandlingsansvarlig institusjon

Høgskulen på Vestlandet / Fakultet for ingeniør- og naturvitenskap / Institutt for byggfag

Prosjektansvarlig

Connie Harriet Kapstad Reksten

Student

Tomine Alette Petrine Krogh

Prosjektperiode

05.01.2023 - 22.05.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 22.05.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar**OM VURDERINGEN**

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi har vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene, men husk at det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvilke databehandlere du kan bruke og hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.)

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!